

Наталія Коленда, Андрій Колосок, Артур Черчик, Лариса Черчик

***СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА СОЦІАЛЬНО
ВІДПОВІДАЛЬНИЙ БІЗНЕС В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ***

Монографія

УДК 364-3:338.2

ББК 65.291.66

К 60 Коленда Н. В. Соціальне підприємництво та соціально відповідальний бізнес в системі забезпечення соціальної безпеки населення : Монографія / Н. В. Коленда, А. М. Колосок, А. О. Черчик, Л. М. Черчик. – Луцьк : Терен, 2017. – 136 с.

У монографії викладені теоретико-методичні основи та прикладні аспекти дослідження соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу як інституційної основи забезпечення соціальної безпеки населення. Визначено сутність соціальної безпеки, охарактеризовано її основні складові. Розглянуто роль соціального підприємництва у забезпеченні соціальної безпеки населення. Розроблено підходи до вивчення соціальної відповідальності бізнесу в контексті забезпечення соціальної безпеки населення. Розроблено методику оцінку соціальної відповідальності бізнесу. Запропоновано механізм забезпечення соціальної безпеки населення, формування соціально-відповідальної політики підприємств та інструменти стимулювання розвитку соціального підприємництва.

Дослідження розраховане на науковців, фахівців соціальної сфери, представників державних органів управління, викладачів, студентів.

Рецензенти: **Ковальська Л.Л.**, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри Луцького національного технічного університету

Барський Ю.М., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Рекомендовано до друку вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки протокол № 10 від 25 червня 2017 р.

© Коленда Н.В.,
Колосок А.М.,
Черчик Л.М.
2017

ЗМІСТ

Передмова	4
Розділ 1. Теоретичні засади соціальної безпеки населення та інституційних елементів системи її забезпечення	6
1.1. Соціальна безпека населення та її основні складові	7
1.2. Соціальне підприємництво та його роль у забезпеченні соціальної безпеки населення	25
1.3. Теоретичний аспект соціальної відповідальності бізнесу в контексті забезпечення соціальної безпеки населення	33
Розділ 2. Методичні засади оцінки соціальної безпеки населення	47
2.1. Критерії та показники оцінки соціальної безпеки населення	48
2.2. Методика оцінки соціальної відповідальності бізнесу	58
Розділ 3. Прикладні засади розвитку інституційних складових системи забезпечення соціальної безпеки населення	63
3.1. Механізм забезпечення соціальної безпеки населення	64
3.2. Особливості формування соціально-відповідальної політики	81
3.3. Інструменти стимулювання розвитку соціального підприємництва	88
3.4. Основні заходи забезпечення соціальної безпеки населення	95
Висновки	112
Перелік посилань	116
Додатки	149

ПЕРЕДМОВА

Реформування економічної сфери та розвиток ринкових відносин в Україні супроводжуються значними соціальними втратами. Накопичені соціальні проблеми за своєю гостротою та вагомістю наслідків набувають характеру загроз національній безпеці в соціальній сфері. Стан соціальної безпеки України обумовлений поглибленням демографічної кризи. Відсутнє просте відтворення населення, скорочується тривалість життя, зростає смертність та знижується народжуваність, виникає загроза вимирання нації. Низьким залишається рівень та якість життя громадян України. За світовими стандартами небезпечно вагомою залишається частка населення, що живе за порогом бідності. Стан здоров'я населення України є незадовільним. Це є наслідком несприятливих умов життєдіяльності, низького рівня життя, зниження можливостей отримання достатніх та якісних соціальних послуг, незорієнтованості соціального управління на профілактику виробничих та побутових ризиків, поширення серед населення нездорового способу життя та погіршення екологічного стану в країні. Нормою стає порушення соціального та трудового законодавства, нереалізованість державних соціальних гарантій, невиконання положень колективних та угод, незабезпечення гарантій зайнятості.

Визначені тенденції простежуються практично у всіх регіонах України. Навіть регіони з найвищим рівнем соціально-економічного розвитку мають соціальні проблеми, гострота і глибина яких створюють загрози соціальній безпеці населення та країни. Необхідність розв'язання зазначених проблем потребує розробки та впровадження засад соціально відповідального бізнесу та розвитку соціального підприємництва.

Представлена вашій увазі монографія, яка призначена для широкого кола читачів, висвітлює питання, що пов'язані із теоретико-прикладними аспектами соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу як інституційної основи забезпечення соціальної безпеки населення. Зокрема, у першому розділі розглянуто сутність соціальної безпеки, її основні складові, поняття соціального підприємництва та його роль у забезпеченні соціальної безпеки, та представлено теоретичний аспект соціальної відповідальності бізнесу в контексті забезпечення соціальної безпеки. У другому розділі представлені методики оцінки й аналізу рівня соціальної безпеки та соціальної відповідальності. У третьому розділі запропоновано механізм та заходи управління соціальною безпекою, інструменти стимулювання розвитку соціального підприємництва та розглянуто особливості формування соціально відповідальної політики.

Монографія є однією з перших робіт, де зроблена спроба обґрунтувати теоретико-прикладні засади соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу як інституційної основи забезпечення соціальної безпеки населення. Проте вона не претендує на повне вирішення усіх проблем соціальної сфери. Деякі положення, які розглядаються, вимагають подальших теоретико-методологічних досліджень. Проте автори сподіваються, що книга викличе зацікавленість у читачів і послужить розвитку теоретичних та прикладних аспектів дослідження економіки праці, соціальної економіки та політики.

РОЗДІЛ 1.	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ ТА ІНСТИТУЦІЙНИХ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
1.1.	СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА НАСЕЛЕННЯ ТА ЇЇ ОСНОВНІ СКЛАДОВІ
1.2.	СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ
1.3.	ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Соціальна безпека населення та її основні складові

На сучасному етапі розвитку суспільства поглиблюються диспропорції між економічними та соціальними сферами життєдіяльності, що призводить до зниження рівня доходів населення, значного соціального та економічного розшарування суспільства, низької якості життя, зростання рівня явного та прихованого безробіття, нерегламентованої та нелегальної зайнятості. З'являються нові загрози для існування кожної окремої людини, які проявляються у несприятливій екологічній ситуації, що сприяє зростанню рівня захворюваності та смертності населення, низькому рівні медичного обслуговування, незадовільних житлово-побутових умовах, недостатньому рівні доходів, який не дає можливості для повноцінного відпочинку та відновлення сил, погіршенні криміногенної ситуації. Все це обумовлює появу негативних настроїв серед населення та нових загроз національній безпеці держави. Тому вивчення теоретичних та прикладних аспектів забезпечення соціальної безпеки, адекватної потребам національної безпеки, є вкрай актуальним та необхідним завданням.

При вивченні соціальної безпеки, на нашу думку, необхідно виходити з того, що це частина більш складного наукового поняття – національної безпеки. І хоча на сьогодні термін не закріплений на законодавчому рівні, у переважній більшості наукових праць соціальна складова національної безпеки України визначається як «соціальна безпека». Такий підхід, на нашу думку, є правильним, оскільки вирішення проблем національної безпеки України обов'язково повинно узгоджуватися з пріоритетами соціальної політики, а ризики у соціальній сфері перетворюються на загрози для національної безпеки України.

Огляд праць зарубіжних та вітчизняних науковців показав, що питання соціальної безпеки розглянуті ще досить поверхово, і не дивлячись на появу нових наукових бачень, концептуального підходу до вивчення соціальної безпеки не існує. Такої ж думки О. Новікова, яка вважає, що соціальна безпека, незважаючи на гостроту та вагомість, не набула відповідного розвитку як самостійний науково-практичний напрям ні у системі національної безпеки, ні в системі державного управління, ні у системі соціальної та економічної політики [1, с.80].

Основними здобутками вітчизняної науки щодо розгляду питання соціальної безпеки є серія наукових досліджень, проведених науковцями Національного інституту стратегічних досліджень (1995 – 2006 рр.), Інституту економіки промисловості НАН України (1998 – 2006 рр.), а також окремі дослідження, результатами яких були дисертації та монографії [2].

Зокрема, у Декларації про державний суверенітет України (1990 рік) закладено поняття соціальної безпеки на нормативно-правовому рівні. Соціальна

безпека держави, а отже і суспільства, при цьому розглядається як стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів як особи, так і суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз [3].

Вперше на урядовому рівні заговорили про соціальну безпеку та її відокремлення від економічної у 1999 році. Зокрема, у Програмі Уряду «Шляхи радикальних економічних реформ» (1999 р.) було відокремлено напрями економічної та соціальної політики саме з наголосом на останній: «Домінантою громадського прогресу і цивілізованої держави має бути, насамперед, соціально орієнтована економіка, здатна забезпечити добробут і соціальний захист громадян, їх політичні права і вільний вибір діяльності».

Варто звернути увагу на те, що у Концепції (основи державної політики) національної безпеки України (1997 рік) визначено 7 сфер національної безпеки України, до складу яких включалася і соціальна безпека, а прийнятий у 2003 році Закон України «Про основи національної безпеки України» поняття «соціальної безпеки» не містить, визначаючи лише загрози національним інтересам і національній безпеці України у соціальній та гуманітарній сферах: невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам; неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення; криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб; загострення демографічної кризи; зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства; прояви моральної та духовної деградації суспільства; зростання дитячої та підліткової бездоглядності, безпритульності, бродяжництва [4].

Як наукове поняття «соціальна безпека» почало формуватися з кінця 90-х років ХХ століття. Тоді це поняття асоціювали з рядом чинників, які мали вплив на основні сфери існування людини (біологічну, фізичну, психологічну, матеріальну), тим самим ототожнювали його з поняттям якості життя.

Вперше безпеку почали пов'язувати безпосередньо з особистістю лише з кінця ХХ ст. після оприлюднення в 1992 р. Генеральним секретарем ООН «Порядку денного для світу», в якому було зазначено, що загроза для безпеки людини може бути не лише воєнною. В 1994 р. у Програмі розвитку ООН (ПРООН) про розвиток людського потенціалу виділено сім компонентів безпеки людини:

- економічна безпека (гарантований мінімальний дохід);

- продовольча безпека (фізична й економічна доступність продуктів харчування);
- безпека для здоров'я (профілактика захворювань);
- екологічна безпека (доступність чистої питної води, незабрудненого повітря, система землекористування, що зберігає родючість ґрунту);
- особиста безпека (свобода від фізичного насильства і погроз);
- безпека меншин (збереження культурної своєрідності);
- політична безпека (захист основних прав і свобод людини) [5].

У Всесвітній Соціальній Декларації (1995 р.), ратифікованій на Всесвітній конференції з соціального розвитку (Австрія), вперше задекларовано поняття «соціальна безпека», хоча її не відокремлено від національної безпеки країни. У Декларації сформульовано основні принципи соціальних аспектів сталого розвитку, які торкаються проблеми забезпечення соціальної безпеки в світі, зокрема:

- широка участь громадянського суспільства в розробці та здійсненні рішень, які визначають функціонування і добробут суспільства;
- широкомасштабні моделі стабільного економічного зростання і сталого розвитку та інтеграція демографічного аспекту в економічні стратегії розвитку, які прискорять темпи сталого розвитку та викорінення злиденності, сприятимуть досягненню демографічних цілей та підвищенню якості життя;
- справедливий та недискримінаційний розподіл національного продукту;
- взаємодія ринкових сил, які сприяють ефективності та соціальному розвитку;
- політичні та соціальні процеси, що характеризуються недопущенням ізоляції й дотриманням принципу плюралізму та різноманітності, включаючи релігійне та культурне різноманіття;
- зміцнення ролі родини, а також ролі громади та громадянського суспільства;
- державна політика, яка створює людям можливості для здорового та продуктивного життя [6, с. 541].

Нині дослідження проблем соціальної безпеки дещо інтенсифікувалося, а тому опрацювання наукової літератури з економічної теорії та проблем соціального розвитку дозволило виділити ряд наукових підходів у вивченні цього поняття.

Філософський підхід. Серед філософів, які приділяли увагу соціальній безпеці, варто назвати Демокріта, Геракліта, Сократа, Арістотеля, Б. Спінозу, П. Гольбаха, Г. Гегеля, Т. Гоббса, Ф. Аквінського, І. Канта. Одними з перших крізь призму філософського бачення соціальну безпеку розглядають Демокріт, Геракліт, Арістотель, як можливість пристосування людини до умов проживання

на засадах самозбереження, майнового розшарування громадян, що є необхідною умовою безпечного існування окремої людини, її проживання в суспільстві, при цьому гарантом безпеки суспільства і його громадян вважалася держава.

У свою чергу, безпека є однією з основних потреб людини і бачення філософів на цю проблему такі. Демокрит тлумачив нужду (потребу) у безпеці як основну рушійну силу, яка не тільки викликає емоційні переживання, але й робить людину допитливою. На думку Геракліта, потреба безпеки залежить від умов життя. Сократ зазначав, що кожній людині притаманні потреби, бажання і прагнення. При цьому важливі не самі по собі бажання, а місце, яке вони посідають у житті людини. Людина не може подолати свою природу і стати незалежною від інших людей, якщо вона не в змозі керувати своїми потребами, бажаннями та поведінкою. Людина має прагнути до мінімізації своїх потреб і задовольняти лише нагальні з них, включаючи потребу безпеки. Арістотель уважав, що прагнення завжди пов'язані з метою, спрямованою на певний об'єкт, поданий у формі образу чи думки. Цей об'єкт може бути корисним чи шкідливим для людини. З іншого боку, прагнення залежать від потреб і пов'язаного з ними відчуття задоволення чи незадоволення. На основі потреб визначається придатність чи непридатність об'єкта для забезпечення життєдіяльності організму.

Розглянуті бачення філософів ще раз підтверджують, що забезпечення соціальної безпеки – це першочергове завдання держави, оскільки людина в більшості своїх випадків керується емоціями або її дії залежать від ситуації, в якій вона знаходиться. Тому саме держава повинна створити умови (відповідний рівень соціальної безпеки), в яких людина поводитиме себе відповідно до норм суспільного життя.

Г. Гегель у роботі «Філософія права» ввів одне з основних базових положень теорії безпеки – «загроза суспільній безпеці». Г.Гегель розглядав як загальний характер, так і основну роль держави в забезпеченні безпеки, тобто обґрунтовував її домінуючу функцію у забезпеченні безпеки індивіда, суспільства та країни.

Б. Спіноза спонукальною силою поведінки людини та задоволення потреб, включаючи потребу безпеки, вважав афекти, до яких належать пристрасті (потяги), пов'язані з тілом і душею. У разі якщо пристрасті усвідомлюються, вони перетворюються на бажання.

На думку П. Гольбаха, потреби є рушійною силою нашої пристрасті, волі й розумової активності. Потреби спонукають до роботи наш розум, почуття й волю з метою виконання певних дій, необхідних для підтримки життєдіяльності організму. Виходячи з цього твердження, можна вважати, що задоволення потреби безпеки є завданням самої особи, саме її активність дозволить забезпечити достатній рівень особистої та національної безпеки.

Т. Гоббс, Ф. Аквінський та І. Кант виділили внутрішню і зовнішню безпеки держави та громадянського суспільства і пов'язували їх забезпечення із законодавчим та виконавчим механізмами. Тобто, знову ж таки, відповідальність за забезпечення соціальної безпеки покладалася на державу.

Як підсумок, можна сказати, що основним науковим здобутком філософського підходу щодо дослідження соціальної безпеки є виявлення природи появи цієї потреби а також відповідальних за її забезпечення.

Функціональний підхід. Виділення цього підходу пов'язано з появою та розвитком мотиваційних теорій, де розглядаються потреби безпеки. Основними представниками є А. Маслоу, Ф. Герцберг, К. Альдерфер, Д. Мак-Клелланд [7].

Ці науковці розглядали вплив потреби безпеки на трудову та інші сфери діяльності людини. Зокрема, А. Маслоу розглядає потребу безпеки як потребу нижчого рівня, проте без її задоволення неможливий подальший розвиток особистості. В теорії Д. Мак-Клелланда потреби безпеки не виділена, проте зазначається, що ці потреби є першочерговими і за сучасного рівня економічного розвитку повинні бути гарантованими для людини. Ф. Герцберг зазначав, що без задоволення потреби безпеки людина отримуватиме невдоволення від своєї діяльності, тобто ці потреби є обов'язковими для задоволення. В теорії К. Альдерфера потреби безпеки також відіграють першочергову роль. Крім того зазначається, що рівень задоволення цієї потреби повинен постійно контролюватися та підвищуватися.

Отже, трактування потреб цими науковцями дозволяє зробити висновок, що під потребами безпеки вони розуміли, в першу чергу, соціальну безпеку особи і відповідальність за її забезпечення покладається на керівні органи підприємства чи держави.

Змістовий підхід. Суть цього підходу полягає в тому, що науковцями при трактуванні поняття «соціальна безпека» більше уваги приділяється її складовим, тобто змістовому наповненню.

Більшість західних науковців притримуються думки, що соціальна безпека – це найвищий рівень системи соціального захисту, яка забезпечує її універсальність і загальний доступ населенню. З таким підходом важко погодитися, оскільки тут проведено ототожнення понять «соціальна безпека» та «соціальний захист», крім того не всі складові соціальної безпеки можуть бути забезпечені системою соціального захисту.

Серед російських науковців варто назвати М. Масанову, Р. Пирогова, Е. Брічевського, праці яких присвячені розробці методології соціальної безпеки, концептуалізації підходів до цього поняття, опису її внутрішніх і зовнішніх загроз. Г. Андрєєва, В. Бехтерев, Л. Виготський, І. Кон, А. Леонтьєв, Г. Осипов, С. Рубінштейн, Ж. Тощенко, В. Отрут розглядали проблеми соціальної безпеки з

врахуванням концепції соціалізації на основі взаємозв'язаних теорій особи, соціуму, регіону, держави. Наукові праці А. Урсула, Г. Щедровицького присвячені дослідженню взаємозв'язку проблем безпеки і сталого розвитку. Соціальні наслідки радикальних реформ піддалися критичному осмисленню в працях А. Дугіна, А. Контарєва, Л. Никовської, Ю. Півоварова, А. Ципко й інших.

Українські науковці Центру перспективних соціальних досліджень Міністерства праці та соціальної політики та НАН України узагальнили різні методичні підходи щодо визначення та розуміння поняття «соціальна безпека»: соціальна безпека – стан суспільства, в тому числі всіх основних сфер виробництва, соціальної сфери, охорони внутрішнього конституційного порядку, зовнішньої безпеки, культури, за якого забезпечується номінальний рівень соціальних умов та соціальних благ – матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних тощо, що визначають якість життя людини і суспільства загалом та гарантується мінімальний ризик для життя, фізичного та психічного здоров'я людей [8].

На думку О. Білорус, соціальна безпека є основою парадигми соціального розвитку в умовах глобалізації і розглядається як надійна захищеність життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів на макро- та мікрорівнях, збереження і розвиток людського потенціалу, підтримка ефективного стимулювання діяльності людей, систем їхньої соціалізації та життєзабезпечення, невмирущих цінностей, моральності [6]. У цьому визначенні робиться акцент на забезпеченні основних цінностей й інтересів людей як передумови соціальної безпеки. Проте інтереси і потреби людства непостійні, і тому важко визначитися, що ж саме має формувати соціальну безпеку окремої особи чи суспільства загалом.

Г. Пастернак-Таранущенко визначає соціальну безпеку як різновид безпеки, що базується на психічному та психологічному стані населення країни і залежить від багатьох інших видів безпеки (зокрема, від економічної, політичної, цінової, інформаційної тощо) та чинників розвитку ринку праці, демографічної та криміногенної ситуації у суспільстві [9]. Дискусійним в цьому баченні можна вважати те, що соціальна безпека – це не тільки психічний і психологічний стан особи, а й певний рівень матеріального забезпечення, культурного, освітнього, інтелектуального розвитку.

Р. Оновський трактує соціальну безпеку як сукупність усіх видів захисних засобів соціальної життєдіяльності, що зумовлена не тільки структурою соціальної діяльності суспільства, особливостями її функціонування, але й екологічною та зовнішньополітичною ситуацією, наявністю матеріальних та інтелектуальних ресурсів громадянського суспільства. Проте ми вважаємо, що соціальна безпека – це скоріше результат певних захисних чи попереджуючих дій, а не самі захисні засоби.

Г. Дворецька розглядає соціальну безпеку як характеристику ступеня соціальної стабільності суспільства. Але ж розвиток суспільства, в більшості випадків, характеризується як безперервний, непередбачуваний процес, обтяжений загрозами та ризиками, тому за цих умов явище стабільності є малоімовірним.

На думку П. Шевчука, соціальна безпека – це певний стан життєдіяльності особи, забезпечений комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів, формування сприятливої демографічної ситуації, збереження генофонду держави і трансформацію трудових ресурсів відповідно до ринкових вимог [10, с. 108]. В цьому визначенні розглядається лише індивідуальний рівень забезпечення соціальної безпеки. Крім того автор, як результат від забезпечення відповідного рівня соціальної безпеки особи, розглядає позитивні зміни у соціальній сфері, обмежуючи тим самим вплив на інші сфери життєдіяльності суспільства, які, безумовно, наявні.

Отже, в межах змістового підходу основні його представники при вивченні поняття «соціальна безпека» акцентували свою увагу на дослідженні стану особи чи суспільства, який би міг характеризуватися як соціально безпечний.

Процесуальний підхід. В межах цього підходу науковці при визначенні сутності поняття «соціальна безпека» акцентували свою увагу на процесах, що зумовлюють зміну рівня соціальної безпеки. Основними процесами при цьому розглядалися поява загроз, викликів та ризиків соціальній безпеці.

Серед російських вчених, які працювали над дослідженням соціальної безпеки в межах цього підходу, варто назвати З. Бактимірову, Є. Барковську, Н. Киршина, Л. Михайлова, В. Свитнєва, В. Соломіна, В. Хмельова та ін.

З. Бактимірова виділила окремі складові безпеки та зробила аналіз загроз безпеці людини.

Є. Барковська соціальну безпеку населення розглядала як соціологічну категорію, що визначає стан стабільної захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від викликів і загроз, які виникають у всіх сферах життєдіяльності, взаємообумовлені і взаємозалежні від дій суб'єктів безпеки, що виникають у процесі її забезпечення [11]. Викликає сумнів у цьому визначенні позиція автора про те, що поява загроз та викликів зумовлена діями суб'єктів безпеки. Крім того, не уточнено, які саме загрози та виклики мають вплив на соціальну безпеку населення.

Н. Киршин, Л. Михайлов, В. Свитнєв, В. Соломін, В. Хмельов [12] розглядають соціальну безпеку з точки зору безпеки життєдіяльності людини з урахуванням сучасних надзвичайних терористичних загроз та загроз соціально-політичного характеру. Таке визначення соціальної безпеки є неповним, оскільки не враховує усього спектру існуючих зовнішніх та внутрішніх загроз.

Вивченню загроз соціальній безпеці також приділяли увагу такі зарубіжні учені-економісти і політологи як М. Делягін, В. Іноземцев, А. Каллінікос, Н. Хомський, І. Валлерстайн, А. Панарін, М. Хардт, А. Негрі. Їх заслугою є те, що при дослідженні проблем соціальної безпеки вони особливу увагу приділили вивченню біологічної, психічної і соціальної природи людини, їх єдності і взаємозалежності, а також чинникам соціального середовища, які впливають на соціальну безпеку.

А. Возженіков, В. Гречихін, М. Делягін, В. Добренєков, В. Жуков, В. Іванов, О. Рум'янців, Г. Осадчая, А. Прохожев, Л. Шершньов, Р. Яновський та ін. зосередили увагу на дослідженні причин виникнення і характеру зовнішніх і внутрішніх загроз соціальній безпеці особи, суспільства та держави.

Вітчизняні науковці також при вивченні сутності поняття «соціальна безпека» приділяли значну увагу чинникам та процесам впливу на неї. Зокрема, І. Гнибіденком, А. Колотом, В. Роговим пропонується під соціальною безпекою розуміти стан захищеності соціальних інтересів особи, суспільства, держави від впливу загроз національній безпеці. Не зовсім зрозумілим з цього визначення є позиція науковців щодо виділення загроз національній безпеці і чи всі вони мають вплив на соціальну безпеку чи тільки окремі з них.

Е. Лібанова соціальну безпеку визначає як одну із складових національної безпеки, трактуючи її як стан захищеності від загроз соціальним інтересам [13, с. 381]. Проте у визначенні варто було б вказати, які загрози мала на увазі автор (зовнішні чи внутрішні) і природу їх виникнення.

В. Паламарчук під соціальною безпекою розуміє недопущення умов, які б привели до неприйняттого зниження рівня життя населення і окремих соціальних груп, що обумовлює соціальну деградацію, а також забезпечення умов збереження соціальної перспективи для всіх верств населення [14]. Проте на нашу думку, у визначенні по перше не враховано індивідуальний рівень по-друге мета соціальної безпеки повинна полягати у забезпеченні достойних умов існування суспільства, а не утриманні їх на мінімальному рівні.

Водночас заслугою В. Паламарчука у вивчення соціальної безпеки є введення в науковий обіг такого поняття як соціальний (соціально-політичний) ризик, під яким він розумів ймовірність небажаних соціально-політичних ускладнень внаслідок прийняття (чи неприйняття) тих чи інших державних заходів [15, с.8].

В. Скуратівський зазначає, що соціальна безпека є складовою національної безпеки, яка визначає стан захищеності життєво важливих інтересів суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також від загрози соціальним інтересам [16].

О. Новіковою у своїй праці «Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи їх вирішення» сформовано синтетичний підхід до трактування

сутності поняття «соціальна безпека». Науковець пропонує трактувати соціальну безпеку як «...стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від впливу на них загроз національній безпеці», наголошуючи при цьому, що стан безпеки є наслідком реалізації заходів соціального захисту, який характеризує їх результативність та ефективність [17, с. 27]. Під соціальними інтересами авторка розуміє орієнтири та прагнення людини, суспільства, держави до задоволення соціальних потреб стосовно забезпечення життєдіяльності, суспільно-нормального функціонування та соціального розвитку.

Дещо інше бачення щодо першоджерела забезпечення соціальної безпеки має П. Шевчук, який, розкриваючи сутність соціальної безпеки людини, пропонує одним із базових понять розглядати соціальні інтереси.

Отже, підсумовуючи можна зазначити, що згідно наукових підходів зарубіжних та вітчизняних вчених в межах процесуального підходу соціальна безпека – це стан суспільства, який досягається в результаті попередження, уникнення або зниження впливу окремих загроз чи ризиків на соціальну сферу суспільства або ж врахування існуючих соціальних інтересів.

Організаційний підхід. Згідно цього підходу науковці при визначенні сутності поняття «соціальна безпека» більше уваги приділяли проблемам забезпечення соціальної безпеки як процесу взаємодії суб'єктів та об'єктів управління а також їх інфраструктурних елементів. Роль державних органів влади в забезпеченні соціальної безпеки та побудові соціальної держави оцінили у своїх роботах російські науковці М. Лушнікова, А. Нуртдінова, Г. Семигін.

Н. Ахтирська визначає соціальну безпеку, як невід'ємну властивість (атрибут) соціальної системи, що полягає у здібності до забезпечення на основі усвідомленої, цілеспрямованої діяльності такого порядку взаємозв'язків, при якому дезорганізуюча дія зовнішнього середовища і внутрішніх суперечностей на її життєво важливі інтереси обмежується межами, що відповідають потребам даної системи і її елементів у стійкому розвитку. Проте ця дефініція не дозволяє чітко визначити, які ж взаємозв'язки повинні забезпечити соціальну безпеку, на основі чого вони будуються і хто їх контролює.

Російські соціологи В. Серебряніков та А. Хлоп'єв під соціальною безпекою розуміють сукупність заходів щодо захисту інтересів країни та народу в соціальній сфері, розвиток соціальної структури і відносин в суспільстві, системи життєзабезпечення і соціалізації людей, способу життя відповідно до потреб прогресу, теперішніх і майбутніх поколінь [18, с. 93]. Знову ж таки авторами конкретно не визначено заходів, які спрямовані на формування соціальної безпеки, та механізму їх реалізації.

В. Колков під соціальною безпекою розуміє «систему законодавчо-нормативних і організаційних заходів, здійснюваних державними органами й

установами разом із громадськими організаціями з метою забезпечення життєдіяльності окремого індивіда, різних соціально-демографічних груп, суспільства в цілому» [19].

М. Куліков, О. Белокрилова, В. Вольчик під соціальною безпекою розуміють систему надання допомоги у грошовій та натуральній формі, що виплачується з метою боротьби з бідністю [20]. На нашу думку, це визначення є досить обмежене і скоріше характеризує одну із складових соціального захисту, а не соціальну безпеку.

С. Дойл визначає соціальну безпеку як стан держави, коли вона має можливість здійснювати заходи розвитку соціальної сфери, освіти та економіки без зовнішнього впливу, забезпечити своїх громадян житлом, продуктами харчування, роботою, захищати їхні громадянські права та особисті свободи. У цьому визначенні автором чітко виділено роль держави у досягненні соціальної безпеки. Проте, на наш погляд, це визначення є неповним, оскільки ігнорує такі важливі аспекти як безпеку особи (людини), соціальних груп, організацій і суспільства загалом.

Л. Белоусова соціальну безпеку розглядає як стан, можливості та спроможності економічної системи забезпечити суспільно-нормальні умови життєдіяльності населення країни, конвергентний рівень життя індивіда, родини, територіальної спільності, соціальний мир та спокій у суспільстві [21]. Як бачимо, автор у своєму визначенні більше уваги як елементу соціальної безпеки приділяє матеріальному становищу, нівелюючи тим самим вплив соціальних складових. Крім того, згідно думки Л. Белоусової, рівень соціальної безпеки визначається рівнем розвитку економічної системи. Згідно з підходом М. Волгіна соціальна безпека – це стан і характеристика ступеня досягнення оптимального рівня безпеки, функціонування, відтворення та розвитку соціальної системи, що забезпечується сукупністю державних та суспільних заходів, коли зберігається існуючий у суспільстві конституційний устрій, соціальна стабільність, не припускається їх послаблення і, тим більше, подрив. З цього визначення важко зрозуміти, який рівень соціальної безпеки є оптимальним і яким чином його можна виміряти. Крім того, на нашу думку, цей рівень є різним для кожної особи, а тому сформувавши соціальну безпеку, яка б відповідала оптимуму, неможливо і процесуально невиправдано. Б. Мінін визначає поняття «соціальна безпека» як стан суспільства (у тому числі усіх основних сфер виробництва і соціальної сфери, охорони внутрішнього конституційного порядку, зовнішньої безпеки, культури), при якому забезпечується номінальний (нормований і суспільно нормальний) рівень соціальних умов і наданих соціальних благ – матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних та інших, що визначають якість життя людини і суспільства. Б. Мінін також зауважує, що за стану

соціальної безпеки у суспільстві «гарантується мінімальний ризик для життя, фізичного і психічного здоров'я людей, можливість духовного, інтелектуального і фізичного розвитку, особистих здібностей громадянина й ефективної реалізації цих здібностей» [22].

У розвиток організаційного підходу до трактування сутності поняття «соціальна безпека» зробили внесок й українські науковці. Зокрема Р. Яновський зазначає: «ніяка особистість не в змозі забезпечити свою безпеку поодинці, без функціонування налагоджених суспільної і державної системи безпеки. Концепція соціальної безпеки формується століттями у надрах народних мас, державних утворень, містить у собі різнопланову та складну практику». С. Пирожков трактує соціальну безпеку як результат ефективної соціальної політики, яка має застерігати суспільство від соціальних вибухів, відкритих і прихованих виявів громадської непокори та інших конфліктних ситуацій, сприяти підвищенню конкурентноспроможності українського працівника за європейськими та світовими стандартами, виділяє її як важливу складову системи національної безпеки [23]. На нашу думку, соціальна безпека є результатом реалізації сукупності різних інструментів, що застосовуються на різних рівнях і в різних сферах регулювання, а не окремого інструмента. Е. Лібанова, при розкритті сутності соціальної безпеки, також дотримується думки, що стан захищеності або безпека людини, особи – це результат реалізації політики соціального захисту.

Покладаючи в основу формування змісту соціальної безпеки соціальні інтереси, О. Хомра та Т. Русанова акцентують увагу на важливості та необхідності побудови адекватного механізму їх забезпечення та формування нормативно-правової бази. Відповідно до визначення, поданого авторами у праці «Соціальна безпека: виклики, загрози, критерії» соціальна безпека – це стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих інтересів особи і суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз [24].

В. Гошовська вважає, що соціальний захист, соціальна безпека, з одного боку, і соціальний розвиток, соціальні відносини – з іншого органічно поєднані: без розвинених соціальних відносин не може бути стабільної соціальної безпеки людини, суспільства, а соціальна безпека значною мірою зумовлює розвиненість, зрілість процесів соціального, суспільного розвитку [25, с. 71]. О. Давидюк вказує, що в основі забезпечення соціальної безпеки повинно бути покладено необхідність формування умов для забезпечення певної якості життя людини і суспільства, в тому числі всіх основних сфер виробництва, соціальної сфери, охорони внутрішнього конституційного порядку, зовнішньої безпеки, культури, при якому забезпечується номінальний рівень соціальних умов та соціальних благ [8].

Розглянуті визначення в межах організаційного підходу дозволяють зробити висновок, що соціальна безпека відображає результат діяльності державних органів законодавчої, виконавчої та судової влади різного рівня, органів місцевого самоврядування, громадських організацій з метою нейтралізації або попередження негативних наслідків впливу на якість життя громадяни країни.

Основні бачення вчених до трактування сутності соціальної безпеки, згруповані згідно підходів, визначених авторами, наведені у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Наукові підходи до визначення сутності дефініції «соціальна безпека»

Науковий підхід	Представники наукового підходу	Суть підходу	Характерні ознаки	Узагальнююча характеристика
1	2	3	4	5
Філософський	Демокріт, Геракліт, Арістотель	Можливість пристосування людини до умов проживання на засадах самозбереження, майнового розшарування громадян, що є необхідною умовою безпечного існування окремої людини, її проживання в суспільстві, при цьому гарантом безпеки суспільства і його громадян вважалася держава	Забезпечення соціальної безпеки – це першочергове завдання держави	Виявлення природи появи потреби безпеки а також відповідальних за її забезпечення
	Г. Гегель	Розглядав як загальний характер, так і головну роль держави в забезпеченні безпеки	Державі відводилася домінуюча функція забезпечення безпеки індивіда, суспільства та держави	
	Б. Спіноза	Головною спонукальною силою поведінки людини та задоволення потреб, включаючи потребу безпеки, вважав афекти, до яких належать пристрасті (потяги), пов'язані з тілом і душею	Держава повинна створити умови, в яких людина поводитиме себе відповідно до норм суспільного життя.	
	П. Гольбах	Потреби спонукають до роботи наш розум, почуття й волю з метою виконання певних дій, необхідних для підтримки життєдіяльності організму.	Задоволення потреби безпеки є завданням самої особи	
	Т. Гоббс, Ф. Аквінський, Кант	Виділили внутрішню і зовнішню безпеки держави та суспільства і пов'язували їх забезпечення із законодавчим та виконавчим механізмами	Відповідальність за забезпечення соціальної безпеки покладалася на державу	
	Функціональний	А. Маслоу	Розглядає потребу безпеки, як потребу нижчого рівня	
К. Альдерфер		Потреби безпеки відіграють першочергову роль.	Рівень задоволення цієї потреби повинен постійно контролюватися та підвищуватися	
Ф. Герцберг		Без задоволення потреби безпеки людина отримуватиме невдоволення від своєї діяльності	Потреби безпеки є обов'язковими для задоволення	
Д. Мак-Клелланд		Потреба безпеки не виділена, проте зазначається, що ці потреби є першочерговими	За сучасного рівня економічного розвитку потреби безпеки повинні бути гарантованими для людини	

1	2	3	4	5
Змістовий	М. Масанова, Р. Пирогов, Е. Брічевський	Розробили методологію дослідження соціальної безпеки, провели опис її внутрішніх і зовнішніх загроз	Соціальна безпека залежна від внутрішніх та зовнішніх загроз	Дослідження стану особи чи суспільства, який би міг характеризуватися як соціально безпечний
	Г. Андрєєва, В. Бехтерев, Л. Виготський, І. Кон, А. Леонтєв, Г. Осипов, С. Рубінштейн, Ж. Тощенко, В. Отрут	Розглядали проблеми соціальної безпеки з врахуванням концепції соціалізації на основі взаємозв'язаних теорій особи, соціуму, регіону, держави	Багатоаспектний підхід до вивчення соціальної безпеки	
	Науковці Центру перспективних соціальних досліджень Міністерства праці та соціальної політики та НАН України	Соціальна безпека – стан суспільства, в тому числі всіх основних сфер виробництва, соціальної сфери, охорони внутрішнього конституційного порядку, зовнішньої безпеки, культури, за якого забезпечується номінальний рівень соціальних умов та соціальних благ – матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних тощо, що визначають якість життя людини і суспільства в цілому та гарантується мінімальний ризик для життя, фізичного та психічного здоров'я людей	Вимір соціальної безпеки як номінального рівня соціальних умов та соціальних благ	
	А. Урсул, Г. Щедровицький	Досліджували взаємозв'язок проблем безпеки і стійкого розвитку	Дослідження взаємообумовленості соціальних процесів	
	А. Дугін, А. Контарев, Л. Никовська, Ю. Півоваров, А. Ципко	Досліджували соціальні наслідки радикальних реформ	Виявлення наслідків соціальних процесів	
	О. Білорус	Соціальна безпека – це надійна захищеність життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів на макро- та мікрорівнях, збереження і розвиток людського потенціалу, підтримка ефективного стимулювання діяльності людей, систем їхньої соціалізації та життєзабезпечення, невмирущих цінностей, моральності.	Забезпечення основних цінностей й інтересів людей як передумова соціальної безпеки.	
	Г. Пастернак-Таранущенко	Соціальна безпека – це різновид безпеки, що базується на психічному та психологічному стані населення країни і залежить від багатьох інших видів безпеки (економічної, політичної, цінової, інформаційної тощо) та чинників розвитку ринку праці, демографічної та криміногенної ситуації у суспільстві	Залежність від психічного та психологічного стану населення	
	Р. Оновський	Соціальна безпека – це сукупність усіх видів захисних засобів соціальної життєдіяльності, що зумовлена не тільки структурою соціальної діяльності суспільства, особливостями її функціонування, але й екологічною та зовнішньополітичною ситуацією, наявністю матеріальних та інтелектуальних ресурсів громадянського суспільства	Соціальна безпека розглядається як захисна політика Виділення екологічного та економічного чинників впливу на соціальну безпеку	

1	2	3	4	5
	Г. Дворецька	Соціальна безпека – це ступінь соціальної стабільності суспільства	Вимір соціальної безпеки як рівня соціальної стабільності	
	П. Шевчук	Соціальна безпека – це певний стан життєдіяльності особи, забезпечений комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів, формування сприятливої демографічної ситуації, збереження генофонду держави і трансформацію трудових ресурсів відповідно до ринкових вимог	Визначення цільової спрямованості соціальної безпеки, а саме, позитивні зміни у соціальній сфері	
<i>Процесуальний</i>	З. Бактимірова	Виділила окремі складові безпеки та зробила аналіз загроз безпеці людини		Акцентування уваги на процесах, що зумовлюють зміну рівня соціальної безпеки. Основними процесами при цьому розглядалися поява загроз, викликів та ризиків соціальної безпеці
	Є. Барковська	Соціальна безпека – це стан стабільної захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від викликів і загроз, які виникають у всіх сферах життєдіяльності, взаємообумовлені і взаємозалежні від дій суб'єктів безпеки, що виникають у процесі її забезпечення	Визначення викликів і загроз соціальній безпеці	
	Н. Кишин, Л. Михайлов, В. Свитнев, В. Соломін, В. Хмельов	Розглядали соціальну безпеку як безпеку життєдіяльності людини з врахуванням сучасних надзвичайних терористичних загроз та загроз соціально-політичного характеру	Обмеженість виявлених загроз	
	М. Делягин, В. Іноземцев, А. Каллінікос, Н. Хомський, І. Валлерстайн, А. Панарін, М. Хардт, А. Негрі	Особливу увагу приділено вивченню біологічної, психічної і соціальної природи людини, їх єдності і взаємозалежності, а також чинникам соціального середовища, що мають вплив на соціальну безпеку.	Виявлення впливу біологічної, психічної і соціальної природи людини на соціальну безпеку	
	А. Возжеников, В. Гречихин, М. Делягин, В. Добренков, В. Жуків, В. Іванов, А. Рум'янців, Г. Осадчая, А. Прохожев, Л. Шершнев, Р. Яновський	Досліджено причини виникнення і характер зовнішніх і внутрішніх загроз соціальній безпеці особи, суспільства і держави	Виявлення причин і характеру впливу загроз на соціальну безпеку	
	І. Гнібіденко, А. Колот, В. Рогов	Соціальна безпека – це стан захищеності соціальних інтересів особи, суспільства, держави від впливу загроз національній безпеці	Залежність соціальної безпеки від загроз національній безпеці	
	Е. Лібанова	Соціальна безпека – це складова національної безпеки, що відображає стан захищеності від загроз соціальним інтересам	Відсутність розмежування соціальної та національної безпеки та визначення її залежності від загроз соціальним інтересам	

1	2	3	4	5
	В. Паламарчук	Соціальна безпека – це недопущення умов, які б привели до неприйняттого зниження рівня життя основних верств населення і окремих соціальних груп, що обумовлює соціальну деградацію, а також забезпечення умов збереження соціальної перспективи	Визначення мети соціальної безпеки як забезпечення відповідного життєвого рівня	
	В.Скуратівський	Соціальна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також від загрози соціальним інтересам	Залежність соціальної безпеки від рівня захищеності від загроз соціальним інтересам	
	О. Новікова	Соціальна безпека – це стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від впливаючих на них загроз національній безпеці	Стан безпеки є наслідком реалізації заходів соціального захисту	
	П. Шевчук	Одним із базових понять соціальної безпеки пропонує розглядати соціальні інтереси	Залежність соціальної безпеки від соціальних інтересів населення	
	М. Лушнікова, А. Нуртдінова, Г. Семигін	Оцінили роль державних органів влади в забезпеченні соціальної безпеки та побудові соціальної держави	Відповідальність за соціальну безпеку покладається на державу	
	Н. Ахтирська	Соціальна безпека – це невід’ємна властивість соціальної системи, що полягає у здібності до забезпечення на основі усвідомленої, цілеспрямованої діяльності такого порядку взаємозв’язків, при якому дезорганізуюча дія зовнішнього середовища і внутрішніх суперечностей на її життєво важливі інтереси обмежується межами, що відповідають потребам даної системи і її елементів в стійкому розвитку	Залежність соціальної безпеки від стану соціальної системи та взаємозв’язків у ній	
<i>Організаційний</i>	В. Серебряніков, А. Хлоп’єв	Соціальна безпека – це сукупність заходів щодо захисту інтересів країни та народу в соціальній сфері, розвиток соціальної структури і відносин в суспільстві, системи життєзабезпечення і соціалізації людей, способу життя відповідно до потреб прогресу, теперішніх і майбутніх поколінь	Соціальна безпека досягається при використанні сукупності заходів	Більше уваги приділяється проблемам забезпечення соціальної безпеки як процесу взаємодії суб’єктів та об’єктів управління, а також їх інфраструктурних елементів
	В. Колков	Соціальна безпека – це система законодавчо-нормативних і організаційних заходів, здійснюваних державними органами й установами разом із громадськими організаціями з метою забезпечення життєдіяльності окремого індивіда, різних соціально-демографічних груп, суспільства в цілому	Соціальна безпека забезпечується завдяки використанню системи законодавчо-нормативних і організаційних заходів	
	М. Куліков, О. Белокрилова, В. Вольчик	Соціальна безпека – це система надання допомоги у грошовій та натуральній формі, що надається з метою боротьби з бідністю	Процес забезпечення соціальної безпеки розглядається як боротьба з бідністю	
	С. Дойл	Це стан держави, коли вона має можливість здійснювати заходи розвитку соціальної сфери, освіти та економіки без зовнішнього впливу, забезпечити своїх громадян житлом, продуктами харчування, роботою, захищати їхні громадянські права та особисті свободи	Соціальна безпека досягається за умов наявності внутрішнього потенціалу для її забезпечення	
	Л. Белоусова	Соціальна безпека – це стан, можливості та спроможності економічної системи забезпечити суспільно-нормальні умови життєдіяльності населення країни, конвергентний рівень життя індивіда, родини, територіальної спільності, соціальний мир та спокій у суспільстві	Соціальна безпека залежить від рівня розвитку економічної системи та визначається матеріальним становищем	

1	2	3	4	5
	М. Волгіна	Соціальна безпека – це стан і характеристика ступеня досягнення оптимального рівня безпеки, функціонування, відтворення та розвитку соціальної системи, що забезпечується сукупністю державних та суспільних заходів, коли зберігається існуючий у суспільстві конституційний устрій, соціальна стабільність, не припускається їх послаблення і, тим більше, підрив	Запропоновано розглядати оптимальний рівень соціальної безпеки, який забезпечується сукупністю державних та суспільних заходів	
	Б. Мінін	Соціальна безпека – це стан суспільства, при якому забезпечується номінальний (нормований і суспільно нормальний) рівень соціальних умов і наданих соціальних благ, що визначають якість життя людини і суспільства	Соціальна безпека визначається як номінальних благ	
	Р. Яновський	Ніяка особистість не в змозі забезпечити свою безпеку поодинокі, без функціонування налагоджених суспільної і державної системи безпеки	Забезпечення соціальної безпеки є функцією державної системи безпеки, яка залежить від традицій, менталітету нації	
	С. Пирожков	Соціальна безпека – це результат ефективної соціальної політики, яка має застерігати суспільство від соціальних вибухів, відкритих і прихованих виявів громадської непокори та інших конфліктних ситуацій, сприяти підвищенню конкурентоспроможності українського працівника за європейськими та світовими стандартами	Інструментом забезпечення соціальної безпеки є соціальна політика	
	Е. Лібанова	Соціальна безпека – це стан захищеності або безпека людини, особи, що є результатом реалізації політики соціального захисту	Інструментом забезпечення соціальної безпеки є політика соціального захисту	
	О. Хомра, Т. Русанова	Соціальна безпека – це стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих інтересів особи і суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз	Забезпечення соціальної безпеки є результатом формування адекватного механізму та нормативно-правової бази	
	В. Гошовська	Соціальний захист, соціальна безпека, з одного боку, і соціальний розвиток, соціальні відносини – з іншого поєднані: без розвинених соціальних відносин не може бути стабільної соціальної безпеки людини, суспільства, а соціальна безпека значною мірою зумовлює розвиненість, зрілість процесів соціального, суспільного розвитку	Визначає взаємообумовленість соціальних процесів	
	О. Давидюк	В основу забезпечення соціальної безпеки повинна бути покладена необхідність формування умов для забезпечення певної якості життя людини і суспільства, в тому числі всіх основних сфер виробництва, соціальної сфери, охорони внутрішнього конституційного порядку, зовнішньої безпеки, культури, при якому забезпечується номінальний рівень соціальних умов та соціальних благ	Соціальна безпека залежить від ступеня забезпечення номінального рівня соціальних умов та соціальних благ	

Примітка. Розроблено авторами

На основі критичного аналізу вище наведених визначень та синтезу наукових дефініцій, дамо власне тлумачення поняття «соціальна безпека». Для цього необхідно врахувати такі її особливості:

- це стан суспільства, який залежить як від внутрішніх, так і зовнішніх чинників і підлягає регулюючому впливу зі сторони державних і місцевих органів влади та представників громадськості;
- залежність від особистих потреб, інтересів та бажань;
- спрямованість на уникнення, попередження, зниження загроз та ризиків соціальної складовій суспільного життя;
- направленість на ефективне функціонування, відтворення та розвиток соціальної системи;
- досягається завдяки взаємодії суб'єктів та об'єктів її забезпечення;
- спрямованість на реалізацію певної сукупності різнонаправлених функцій, основною з яких є соціальна;
- націленість на отримання відповідних результатів, включаючи комфортність існування у соціумі у всіх її аспектах.

Враховуючи вище сказане, соціальна безпека – це стан соціального, економічного, психічного та психологічного комфорту кожного громадянина та суспільства загалом, що досягається шляхом злагодженої діяльності державних органів законодавчої, виконавчої та судової влади різних рівнів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та особистої активності населення, що направлена на охорону внутрішнього конституційного порядку, попередження, уникнення й зниження загроз та ризиків для життя, фізичного і психічного здоров'я людей.

Соціальну безпеку можна розглядати як комплексне, багатofункціональне утворення з розгалуженою структурою. Пропонуємо виділити структурні елементи соціальної безпеки відповідно до функціонального призначення (рис. 1.1). Безпека проживання включає забезпечення населення достойними умовами проживання. Сюди включається територіальна безпека проживання, яка визначається показником щільності населення, просторова безпека (характеризується забезпеченістю житловою площею) та безпека умов проживання (водопостачання, газопостачання тощо).

Безпека навчання включає забезпечення можливостей для здобуття освіти для всіх верств населення: дошкільної, початкової, середньої, вищої, післядипломної освіти та підвищення кваліфікації.

Безпека зайнятості передбачає створення передумов для ефективної зайнятості всіх, хто бажає працювати. Сюди належить безпека формування трудового потенціалу, безпека безробіття, міграційна безпека, безпека оплати праці і соціального захисту.

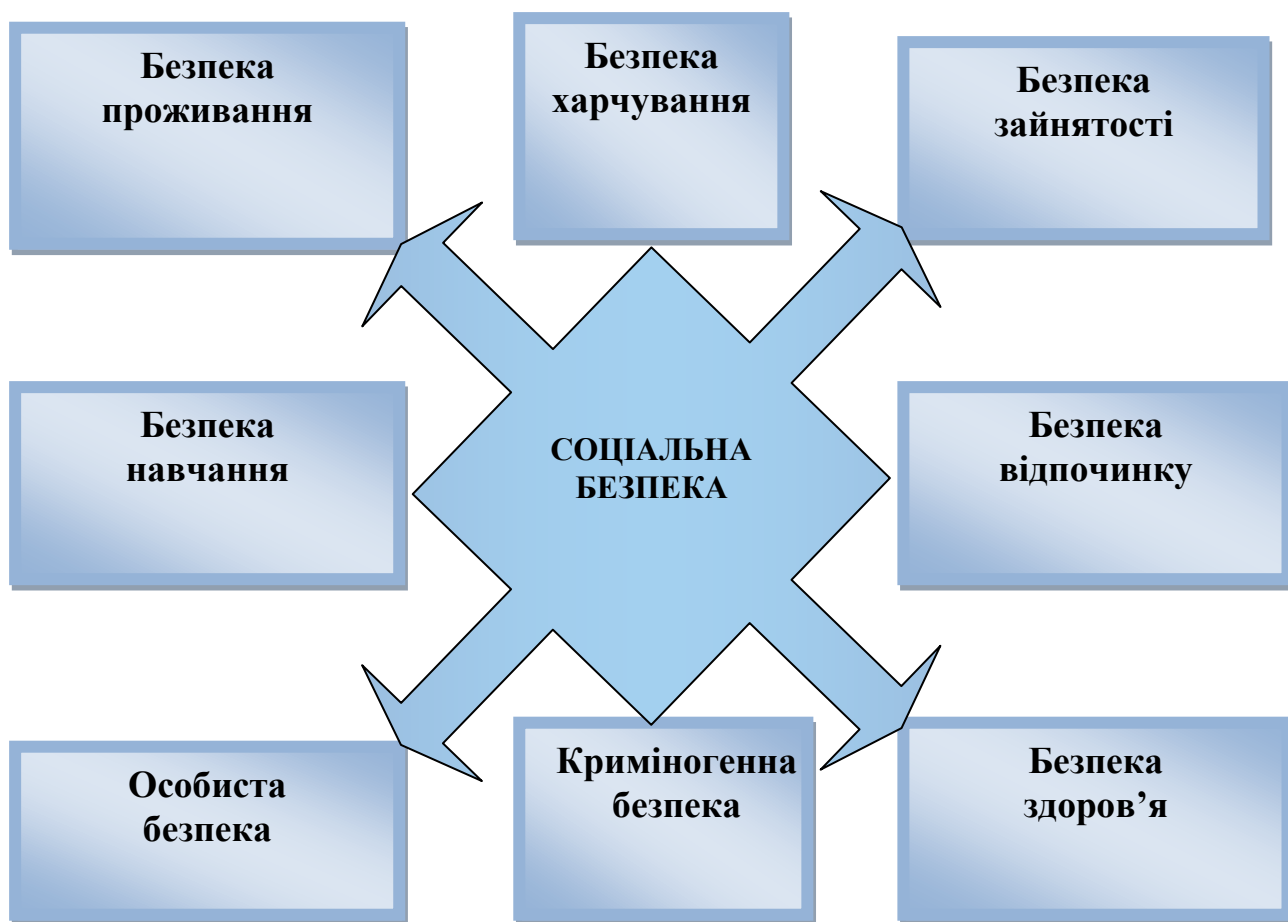

Рис. 1.1. Основні складові соціальної безпеки
Примітка. Розроблено авторами

Безпека відпочинку передбачає створення умов, які б забезпечили відновлення робочої сили, протекти та розширене відтворення населення. Сюди включається безпека рекреаційного, культурного, спортивного та короткотермінового відпочинку.

Безпека здоров'я включає безпеку дитячого здоров'я, безпеку материнства, безпеку здоров'я людей похилого віку, безпеку здоров'я чоловіків.

Безпека харчування характеризує фізичну й економічну доступність продуктів харчування, їх якість, різноманітність та калорійність.

Особиста безпека передбачає захист основних прав і свобод громадян і включає релігійну безпеку, культурну безпеку, політичну безпеку, безпеку соціальних меншин, психологічну безпеку.

Криміногенна безпека гарантує захист від фізичного насильства і погроз.

Як підсумок, варто зазначити, що відсутність соціальної безпеки або її окремої складової чи їх недостатній рівень, мають негативний вплив на розвиток всього суспільства. Це проявляється, в першу чергу, в тому, що згадана ситуація породжує негативні настрої серед населення, що в подальшому може спричинити появу соціальних вибухів а також загроз національній безпеці.

1.2. Соціальне підприємництво та його роль у забезпеченні соціальної безпеки населення

Зростання дефіциту бюджету, рівня фінансової самостійності регіонів в умовах децентралізації зумовлюють зміну пріоритетів у розподілі доходів окремих адміністративних утворень і держави загалом. Враховуючи складність економічної та політичної ситуації, можна припустити, що буде зменшена стаття витрат на соціальну політику. При цьому чисельність населення, яка потребує додаткового соціального захисту та соціальних виплат, зростатиме. Як наслідок, відбудеться зниження рівня соціальної захищеності населення.

Щоб не допустити зростання соціальної напруженості у країні і загострення соціальної кризи, необхідно шукати нові методи й інструменти реалізації соціальної політики та формування соціальної безпеки населення. Одним з них може стати активізація соціального підприємництва як на регіональному так і на загальнодержавному рівні, адже в цьому випадку основна частина витрат на соціальний захист населення ляже на плечі суб'єктів економічної діяльності.

Водночас, соціальне підприємництво особливо актуальне в період економічної кризи, яка призводить до подальшої стратифікації суспільства, загострення соціальних проблем, оскільки формується більш ліберальне бізнес-середовище на засадах суспільної солідарності, соціальних інновацій, консолідації зусиль для розвитку громад.

Актуалізується ця проблема і в контексті євроінтеграційних процесів в Україні, що передбачають реалізацію низки вимог, зокрема, подолання високого рівня розмежування в доходах населення, забезпечення зайнятості, підвищення якості життя та соціальної захищеності найбільш уразливих груп населення, забезпечення рівних можливостей в реалізації економічних та соціальних прав населення країни тощо.

Як показує досвід багатьох країн світу, соціальне підприємництво є дієвим механізмом подолання багатьох соціальних проблем, прогресивних соціальних перетворень, активізації соціальної інноватики, засобом формування вільної, творчої людини, формування солідарної громади для вирішення локальних соціальних і економічних проблем територіальних общин.

Соціальне підприємництво, на нашу думку, особливе та самодостатнє суспільне явище. Проте воно часто пов'язується з таким поняттям як соціальна відповідальність бізнесу. В історичних екскурсах його розглядають як логічне продовження соціально орієнтованої діяльності бізнесменів-філантропів. Проте як самостійний напрям соціальне підприємництво завдячує Біллу Дрейтону, засновнику компанії Ашока, Флоренс Найтінгейл, засновниці училища для медсестер у Великобританії, Роберту Оуену, засновнику кооперативного руху,

Вінобу Бхаве, засновнику індійського руху «Земля в дар». Найбільш успішні соціальні підприємці сприяли поширенню суспільно значимих інновацій, які були впровадженні в національних масштабах за підтримки держави чи бізнесу [26].

Термін соціальний бізнес як «провідну модель капіталізму майбутнього з людським обличчям» ввів нобелівський лауреат Мохаммад Юнус. В його основі лежать такі принципи як боротьба з бідністю, повернення інвестицій без дивідендів, екологічна свідомість та покращення робочих умов. На конференції Social Media Week, що відбулася у жовтні 2013 року в Лондоні, соціальний бізнес був визнаний одним із п'яти основних трендів 2014 року [27]. .

Перші системні дослідження соціального підприємництва здійснили С. Алворд, Г. Діс, Р. Дарт, Б. Дрейтон, С. Венкатараман, Дж. Віраварден, М. Маклін, І. Марті, Дж. Мейр, Дж. С. Морт, А. М. Передо, С. Шейн. Конкретизація сутності соціального підприємництва з визначенням основних ознак здійснена у праці Г. Діса, директора Центру розвитку соціального підприємництва Університету Дюка (США), а саме: створення та підтримка соціальної цінності (блага); пошук та використання нових можливостей для реалізації поставленої мети; безперервний процес інновацій, адаптації, навчання; рішучість дій, що не обмежується наявними ресурсами; висока відповідальність перед клієнтами та суспільством; розмивання міжсекторальних меж [28, с. 35].

Г. Діс знімає критерій «прибутковості – неприбутковості», акцентує увагу на соціальній спрямованості, отриманні цінностей у вигляді великомасштабних позитивних трансформацій. Одне з призначень соціального підприємництва – служити «соціальним ліфтом» для своїх підопічних – людям, які бідують і яким не вистачає власних коштів самостійно досягти позитивних змін. Отже, ключовими моментами є досягнення суспільного добробуту і створення для цього сприятливих можливостей [28, 29].

Беручи визначення Г. Діса за основу, дослідники прагнуть його доповнити, уточнити. Зокрема, Дж. Мейр і І. Марті (університет Наварри в Барселоні) розглядають соціальне підприємництво як процес створення цінності шляхом поєднання ресурсів новими способами для вивчення і використання можливостей отримання соціального блага шляхом стимулювання соціальних змін або задоволення соціальних потреб. При цьому воно може полягати у виробництві товарів і послуг, а також створенні нових організацій [29, с. 10; 5].

Р. Мартін і С. Осберг роблять такі акценти у соціальному підприємстві: виявлення сталої, але несправедливої рівноваги, що обумовлює соціальну виключеність, маргіналізацію чи страждання частини суспільства; виявлення всередині несправедливої рівноваги можливості для виробництва соціального блага за допомогою натхнення, творчої кмітливості, прямої дії і сміливості підприємця; поступове досягнення нової рівноваги, що вивільняє прихований

потенціал або полегшує страждання цільової групи через «створення стабільної екосистеми навколо нової рівноваги» [29, с. 12; 31, с. 35].

Актуальність розвитку соціального підприємництва привернула увагу не лише науковців, а й громадських діячів, представників влади і бізнесу України. Тому в інформаційному просторі більше публіцистичного матеріалу, ніж наукових досліджень. Проте ця тематика досить давно порушується у працях науковців в контексті дослідження проблем соціальної безпеки, соціальної відповідальності бізнесу. Зокрема ці питання вивчали А. Арапетян, О. Архипчик, О. Березіна, Н. Водницька, У. Волинець, І. Ворончак, Л. Грицина, М. Долішній, О. Зеленко, А. Коноваленко, М. Козоріз, А. Даниленко, О. Лазаренко, Р. Колиска, Л. Пан, І. Царик та ін. Безпосередньо проблеми соціального підприємництва відображені у працях А. Андрющенко, І. Березяк, З. Галушки, Н. Добрової, О. Кірєєвої, М. Наумової, В. Никифорак, І. Салія, О. Сотули, В. Удодової, В. Шаповал, М. Школяр.

Вивчення практичного досвіду свідчить про великий потенціал соціального підприємництва, доцільність його розвитку, з одного боку, в кризових умовах, з другого – в умовах активізації громадської ініціативи, розгортання соціально орієнтованих реформ, що нині відбуваються в Україні. Тому розвиток теоретико-методологічних та прикладних аспектів соціального підприємництва є актуальним та своєчасним напрямом наукових досліджень.

У зв'язку з цим потребує розширення теоретико-методична база соціального підприємництва, зокрема у напрямі уточнення сутності, визначення ознак та його критеріїв.

Для уточнення сутності соціального підприємництва проаналізуємо основні критерії, ознаки та підходи до його визначення.

Фрір Спреклі виділяє такі принципи соціального підприємства:

- спільна власність його членів;
 - членство згідно статуту організації;
 - демократичне прийняття рішень (одна людина – один голос);
- реінвестування доходів в підприємство та/або соціальні та екологічні цілі;
- функціонування на власні доходи, так і гранти;
 - як комерційна діяльність, так і соціальні заходи;
 - комерційні, соціальні, екологічні здобутки оцінюються фінансовим та соціальним аудитом;
 - спрямування на створення суспільного багатства, а не на отримання приватного капіталу [32, с. 4, 5].

Використавши метод узагальнення та аналогій, можна виділити такі принципи формування та функціонування соціального підприємництва:

- превалювання соціальних цінностей, що передбачає формулювання

соціально орієнтованої місії підприємства та декларування у статуті соціально спрямованих напрямів діяльності;

- забезпечення позитивних соціальних трансформацій, що передбачає визначення бажаного соціального результату (поліпшення якості життя, забезпечення соціальної безпеки та захисту тощо) для певної групи людей, громади, населення країни загалом;

- нарощення соціального капіталу, що базується на вмінні та бажанні діяти у колективі, а також готовності підпорядкувати свої інтереси інтересам групи заради отримання соціального ефекту;

- ініціативності як умови об'єднання зусиль задля досягнення соціальних трансформацій;

- колективності як передумови виявлення та вирішення важливих спільних проблем, прийняття та впровадження рішень;

- безпеки, що проявляється як в екологічно безпечній діяльності так і в спрямованості на підвищення рівня соціальної безпеки у суспільстві;

- рівності власності та розподілу багатства (незалежно від початкового вкладу у спільну справу);

- рівного залучення до діяльності та прийняття рішень (одна людина – один голос);

- солідарності – згуртованість об'єднаних спільними інтересами у прийнятті рішень і спільну відповідальність за їх виконання, що створює конструктивну основу для захисту цих інтересів, протистояння небезпеці;

- чесності у досягненні цілей;

- відкритості, що передбачає можливість для будь-яких людей, які поділяють однакові цінності і розуміють необхідність вирішення певної проблеми, доєднатись до діяльності;

- добровільності. Ніхто нікого не має права змушувати приймати якусь позицію;

- балансу між комерційною складовою, соціальною відповідальністю та турботою про навколишнє середовище;

- незалежності (фінансової, матеріальної, адміністративної) від державних, недержавних структур та інших підприємств щодо прийняття рішень та здійснення своєї діяльності для реалізації соціальної місії;

- підприємництва як способу діяльності, прийняття рішень щодо вирішення соціальних проблем;

- інноваційності як форми і способу забезпечення діяльності;

- креативності як неординарності підходів до прийняття рішень та методів ведення діяльності;

- гнучкості та адаптивності.

Дослідники EMES окремо обґрунтовують дві групи критеріїв – комерційної та соціальної складових соціального підприємництва. Комерційні критерії:

- безперервне виробництво товарів та послуг;
- високий ступінь автономії ініціативних груп людей в межах певного проекту (може мати підтримку державних органів, традиційних підприємств без підпорядкування останнім);
- значний рівень економічного ризику як можливості забезпечення соціальної місії підприємства;
- мінімальна кількість оплачуваної роботи [33].

Соціальні критерії:

- діяльність, спрямована на створення благ для певної групи людей або суспільства загалом;
- ініціатива людей, які належить до спільноти, що має мету, яку хоче втілити в життя;
- рівноправність у прийнятті рішень;
- рівноцінна участь усіх зацікавлених сторін; обмежений розподіл прибутку (прибуток реінвестують, спрямовується на підтримку соціальних цілей) [33].

Виходячи з основних ознак Г. Діса, можна виділити такі ознаки соціального підприємництва:

- соціальна або екологічна спрямованість на вирішення конкретних соціальних проблем, стійкі позитивні соціальні результати;
- прибуткова діяльність, самоокупність і фінансова стійкість;
- реінвестиція доходу на рішення соціальних проблем;
- інноваційна діяльність, спрямована на розв'язання соціальних проблем;
- масштабованість і тиражованість з метою збільшення соціального впливу;
- превалювання соціальної мети над економічною;
- фінансова незалежність у реалізації соціальної мети;
- підприємницький підхід для пошуку можливостей, акумулювання ресурсів, розробки нових рішень щодо суспільно важливих трансформацій [26].

Виходячи з цих критеріїв, ознак і принципів здійснюється трактування соціального підприємництва. Найбільш цитованими є такі визначення соціального підприємництва:

- будь-яка приватна діяльність, здійснювана в інтересах суспільства, основною метою якої є не максимізація прибутку, а досягнення певних економічних і соціальних цілей, здатність вносити інноваційні ідеї у вирішення проблем соціальної ізоляції та безробіття (Організація економічного співробітництва та розвитку) [34];
- новаторський спосіб соціально-економічної діяльності, в якому соціальна місія переважає над досягненням економічної ефективності, а вирішення

соціальних завдань здійснюється на основі фінансової дисципліни, інновацій та порядку ведення бізнесу у приватному секторі (S. K. Alter) [35];

- особлива організація, соціально-економічний гібрид, у якому соціальна місія поєднується з ринковою діяльністю на умовах самоокупності (О. А. Московська) [36];

- інноваційна діяльність, спрямована на створення або комбінацію соціальних та економічних ресурсів з метою формування ефективного механізму виробництва та надання цільового соціального блага (Дж. Майер) [37, с. 36];

- інноваційний підхід, завдяки якому індивіди можуть вирішити серйозні соціальні проблеми, з якими стикається їх спільнота (Б. Дрейтон) [38];

- інноваційна підприємницька діяльність задля соціальних перетворень у суспільстві та громадах. На перше місце виходить соціальний підприємець новатор, форма організації може бути різною – ініціативною групою в громаді, приватним бізнесом, науково-дослідним інститутом [39, с. 19 ПРООН];

- юридично зареєстрована організація, діяльність якої здійснюється не стільки заради отримання прибутку, а для вирішення соціальних та екологічних проблем, і прибуток якої спрямовується головним чином на розвиток самої організації або на громадські справи (І. Березяк) [40, с. 26];

- у вузькому розумінні – це підприємництво у сфері соціальних видів діяльності, або надання соціальних послуг, у широкому – це реалізація соціальної функції підприємницької діяльності, спрямованої на соціальне забезпечення та соціальний захист населення з метою узгодження економічних інтересів всіх суб'єктів (З. Варналій) [41];

- заснована на самоокупній основі господарська діяльність з виробництва соціально значущого продукту або послуги із застосуванням інноваційних рішень, які перетворюють на користь суспільства саму послугу та/або механізми її економічної реалізації (О. Сотула) [42].

Змістовне наповнення сутності соціального підприємства визначається основними акцентами або історично складеними та територіально визначеними підходами, що виокремились у три основні концепції.

Концепція соціального підприємства у США акцентує увагу на їх самоокупності, комерційній життєздатності, прибуток від діяльності яких використовується на реалізацію соціальних проблем, надання послуг цільовій групі, ради якої створювалася організація, та поліпшення якості життя цієї цільової групи. Передбачається можливість функціонування соціальних підприємств різних правових форм [29, 43].

Концепція соціального підприємництва у країнах Європи базується на формулі «бізнес із соціальною місією». Обов'язковим і першочерговим є

соціальний ефект від підприємницької діяльності. Одним з основних завдань є інтеграція осіб із вразливих груп населення через працю [44].

Третя концепція соціального підприємництва як лідерство, новаторство і рушійна сила соціальних перетворень у громаді, сформована специфікою діяльності міжнародних приватних і суспільних фондів, які роблять акцент на інноваційній складовій діяльності для поліпшення становища громад, відновлення соціальної справедливості [29, 43].

Виходячи з характеристики шкіл соціального підприємництва, В. Никифорак виділяє три основні аспекти щодо розуміння сутності соціального підприємництва (соціальну спрямованість, підприємницький підхід, фінансову стабільність) і три групи визначень соціального підприємництва: з наголосом на здатності соціального підприємництва здійснювати суспільні трансформації, соціальні зміни; як інноваційний, підприємницький спосіб створення соціального ефекту; досягнення «подвійного ефекту» – соціального й економічного [45].

На нашу думку, зміст соціального підприємства як міждисциплінарного явища, визначається його функціональними ознаками, відповідно до яких його можна розглядати як:

- механізм вирішення соціальних проблем суспільства;
- форму зайнятості та сферу працевлаштування;
- спосіб забезпечення соціального захисту;
- засіб громадського залучення (залучення громадян до участі у соціальних ініціативах на волонтерських засадах, об'єднання громад навколо соціальних проблем);
- спосіб соціального включення (подолання соціальної ізоляції) та адаптації (працевлаштування людей з обмеженими фізичними та психічними можливостями, безробітних, представників груп ризику);
- один із шляхів реформування державних соціальних послуг;
- форму волонтерства;
- можливість забезпечення суспільно необхідними проте низькорентабельними соціальними послугами (поява нових видів соціальних послуг, які залишаються поза увагою звичайного бізнесу у зв'язку з малопробитковістю, непопулярністю, відсутністю належної професійної підготовки);
- спосіб зниження навантаження на місцеві бюджети.

Теоретико-методологічні складові соціального підприємництва узагальнено на рис. 1.2.

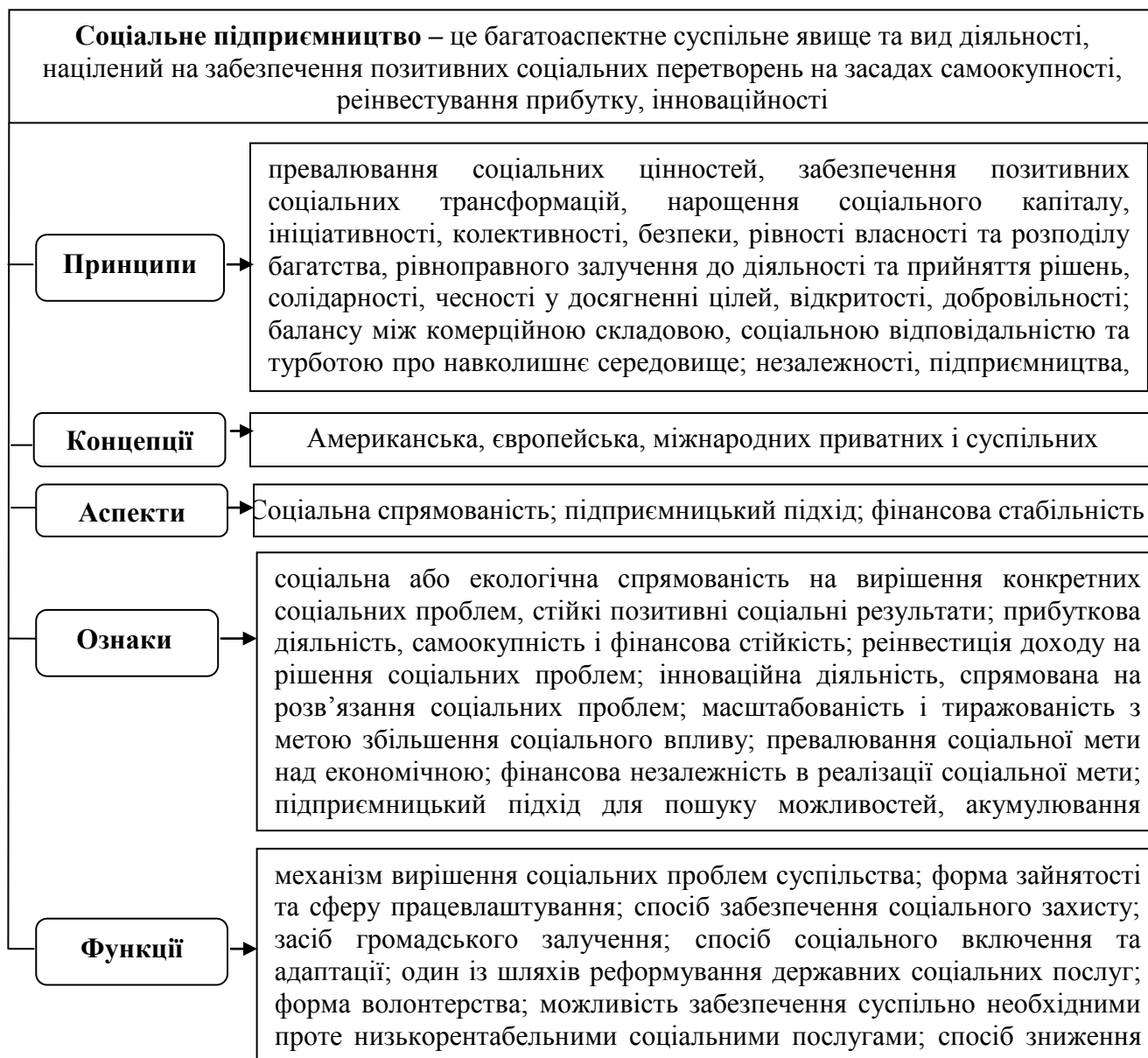

Рис. 1.2. Теоретико-методологічні складові соціального підприємництва
Примітка. Розроблено автором

Отже, соціальне підприємництво – це багатоаспектне суспільне явище та вид діяльності, націлений на забезпечення позитивних соціальних перетворень на засадах самоокупності, реінвестування прибутку, інноваційності.

Таким чином, результатом дослідження є узагальнення підходів до визначення сутності соціального підприємництва, виявлення його змістовного наповнення шляхом уточнення принципів, критеріїв та ознак.

1.3. Теоретичний аспект соціальної відповідальності бізнесу в контексті забезпечення соціальної безпеки населення

Становлення соціальної відповідальності в українському суспільстві неминуче призводить до її розповсюдження в усі сфери народного господарства, від дрібного підприємця до великих компаній. Проте, не можливо бездумно переносити загальноприйняті принципи світової практики соціальної відповідальності на українську економіку. Оскільки, Україна є велика держава, із значним економічним потенціалом, що має свої особисті інтереси на міжнародному ринку продукції, установлену роками ментальність та перебуває в стані перманентної війни. Тому, впровадження соціально-відповідального підходу в реалії української економіки, слід проводити враховуючи інтереси місцевих громад, рівень доходів працівників, особливості вітчизняного законодавства та фінансові можливості виробників, що хочуть позиціонувати себе соціально-орієнтованими підприємствами.

Практичні аспекти та світовий досвід соціальної відповідальності досліджували такі зарубіжні вчені, як Боуен Г. Р., Друкер П. Ф., Фрідмен М. та ін. Серед вітчизняних науковців вагомий вклад у дослідження даної проблематики зробили: Березіна О. Ю., Водницька Н. В., Волинець У. А., Ворончак І. О., Грицина Л. А., Зеленко О. О., Коноваленко А. С., Куліш А., Смовженко Т. С., Царик І. М., Шаповал В. М. та ін. Не применшуючи значення наукового доробку цих дослідників, зауважимо, що питання соціальної відповідальності в розрізі суб'єктів економіки на регіональному рівні залишаються недостатньо вивченими та потребують подальшого дослідження.

Тому нашою метою буде дослідження теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо розвитку соціальної відповідальності суб'єктів економіки та налагодження їх взаємодії.

Концепція соціальної відповідальності пройшла багато стадій свого розвитку, це: філантропія, стратегічна філантропія, соціальні інвестиції, соціально-етичний маркетинг, соціальна відповідальність. Вона удосконалювалася та все більш глибоко тлумачилася дослідниками.

Відповідальність – одна із фундаментальних наукових категорій, яка визначає ставлення особи до навколишнього світу та виступає базовим принципом міжособистісної взаємодії. Відповідальність – це суб'єктивний обов'язок відповідати за вчинки та дії, а також їх наслідки; це здатність співставляти свої дії з визначеними цілями прийнятими у колективі чи суспільстві нормами.

Сутність поняття «соціальна відповідальність бізнесу»

Автор	Визначення поняття «соціальна відповідальність бізнесу»	Джерело
Боуен Г. Р.	полягає у реалізації такої політики, прийнятті таких рішень або дотриманні такої лінії поведінки, які були б бажані з позицій цілей та цінностей суспільства.	[47, с. 6]
Фрідмен М.	це діяльність підприємства, спрямована на отримання прибутку, яка здійснюється у рамках діючого законодавства та без порушень правил конкурентної боротьби	[46]
Водницька Н. В.	це добровільні соціальні зобов'язання, які визнаються такими суспільством та які бере на себе власник або уповноважений ним орган підприємства з метою задоволення соціальних інтересів персоналу та всіх зацікавлених сторін в межах економічної доцільності.	[51, с. 46]
Березіна О. Ю.	це соціально-економічний інститут, що функціонує як відкрита система взаємодії корпорації та її стейкхолдерів і сприяє розв'язанню конфлікту інтересів та набуттю корпорацією стійких конкурентних переваг шляхом використання соціальних інвестицій, соціальної звітності, соціального партнерства та корпоративних комунікацій.	[54, с. 6]
Грицина Л. А.	це добровільна його діяльність, яка перевищує визначені у законодавстві вимоги до роботи підприємства та охоплює екологічну, суспільну, трудову та економічну сфери відповідальності перед навколишнім середовищем, суспільством, територіальними громадами, працівниками, постачальниками, споживачами та акціонерами.	[53, с. 43]
Ворончак І. О.	є системою цінностей і принципів управління економікою регіону, в основу яких покладено свідоме врахування бізнесом вимог законодавства та регіональних інтересів і економічній, екологічній, трудовій, споживчій, філантропічній сферах з метою забезпечення регіонального розвитку та сприятливого середовища для ведення бізнесу.	[52, с. 38]
Зеленко О. О.	вклад підприємства в соціально-економічний розвиток суспільства, який може бути у рамках мінімуму, задекларованого законодавством країни, або виходити за його межі, надає найбільш узагальнене тлумачення та допомагає адаптувати наукові трактування до практичних аспектів діяльності підприємства.	[55, с. 7].
Волинець У. А.	універсальна форма взаємозв'язку суб'єктів економіки (суспільства, держави, її окремих органів), а також формою їх спроможності оцінити наслідки діяльності для суспільного розвитку.	[56, с. 39]
Царик І. М.	є складним багатофункціональним феноменом, що має історичні, соціально-економічні, релігійні, політичні та екологічні передумови виокремлення, заснований на етичних нормах та породжує потужні фінансові потоки на макро- та мікроекономічному рівнях.	[57, с. 42]
Колосок А. М., Герус О. А.	передбачає вклад підприємства в соціально-економічний розвиток власних працівників, місцевої громади, регіону чи суспільства в цілому, який може бути в межах законодавчого мінімуму, або значно його перевищувати, з метою підняття престижу свого бізнесу в очах громадськості та досягнення прихованих економічних цілей.	

Примітка. Узагальнено авторами

Наразі, не існує єдиного загальноприйнятого визначення поняття «соціальна відповідальність бізнесу», а також єдності думок щодо її складу, структури та методів прояву (табл. 1.2). Відсутність єдиного підходу до тлумачення сутності соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) та її складових є однією з найсуттєвіших проблем, оскільки в нашій країні та за кордоном трактуються по-різному. У розумінні іноземних фахівців соціально відповідальна компанія дотримується норм громадянського суспільства, піклується про матеріальне благополуччя своїх співробітників, ефективно розпоряджається ресурсами, стимулює та підтримує інновації.

Зокрема, поняття «соціальна відповідальність бізнесу» була досліджена Фрідменом М., який стверджував, що під цим терміном необхідно розуміти діяльність підприємства, спрямовану на отримання прибутку, яка здійснюється у рамках діючого законодавства та без порушень правил конкурентної боротьби [46].

Боуен Г. Р. зазначає, що соціальна відповідальність бізнесу полягає у реалізації такої політики, прийнятті таких рішень або дотриманні такої лінії поведінки, які були б бажані з позицій цілей та цінностей суспільства [47, с. 6].

Цікавим є визначення яке сформулював Друкер П. Ф.: справжня соціальна відповідальність полягає у «приборканні дракона», тобто у перетворенні соціальних проблем в економічну можливість і економічний зиск, у виробничі потужності, компетентність персоналу, добре оплачувану роботу і, зрештою, багатство [49, с. 62].

Хедоурі Ф., Альберт М. та Мескон М. трактують соціальну відповідальність бізнесу «як певний рівень добровільного відгуку на соціальні проблеми, причому цей відгук лежить поза визначених законом або регулюючими органами вимог, або понад цих вимог» [49].

Цікавим є визначення соціальної відповідальності бізнесу яке дав Сесі С. П., ствержуючи, що це «вільний вибір підприємства, спрямований на приріст добробуту населення держави шляхом використання певних підходів до організації та ведення бізнесу та передачі частки ресурсів на потреби суспільства» [50].

В Україні також по-різному тлумачать поняття «соціальна відповідальність бізнесу». Більшість дослідників дотримуються тлумачення, згідно з яким соціальна відповідальність бізнесу пов'язується лише з його спрямованістю на вирішення соціальних проблем колективу фірми, громади.

Водницька Н. В. формує таке визначення: «соціальна відповідальність підприємства – це добровільні соціальні зобов'язання, які визнаються такими суспільством та які бере на себе власник або уповноважений ним орган

підприємства з метою задоволення соціальних інтересів персоналу та всіх зацікавлених сторін в межах економічної доцільності» [51, с. 46].

Ворончак І. О. розглядає означену категорію на регіональному рівні: «соціальна відповідальність бізнесу на регіональному рівні є системою цінностей і принципів управління економікою регіону, в основу яких покладено свідоме врахування бізнесом вимог законодавства та регіональних інтересів і економічній, екологічній, трудовій, споживчій, філантропічній сферах з метою забезпечення регіонального розвитку та сприятливого середовища для ведення бізнесу в регіоні» [52, с. 38].

Грицина Л.А. зазначає, що: «соціальна відповідальність підприємства – це добровільна його діяльність, яка перевищує визначені у законодавстві вимоги до роботи підприємства та охоплює екологічну, суспільну, трудову та економічну сфери відповідальності перед навколишнім середовищем, суспільством, територіальними громадами, працівниками, постачальниками, споживачами та акціонерами» [53, с. 43].

Березіна О. Ю. стверджує, що соціальна відповідальність корпорації це: «соціально-економічний інститут, що функціонує як відкрита система взаємодії корпорації та її стейкхолдерів і сприяє скороченню транзакційних витрат, розв'язанню конфлікту інтересів та набуттю корпорацією стійких конкурентних переваг шляхом використання соціальних інвестицій, соціальної звітності, соціального партнерства, дивідендної політики та корпоративних комунікацій» [54, с. 6].

Зеленко О. О. дала наступне визначення поняття соціальна відповідальність підприємства, «під якою розуміється вклад підприємства в соціально-економічний розвиток суспільства, який може бути у рамках мінімуму, задекларованого законодавством країни, або виходити за його межі, надає найбільш узагальнене тлумачення та допомагає адаптувати наукові трактування до практичних аспектів діяльності підприємства» [55, с. 7].

Волинець У. А. досліджує дану категорію з позиції соціально-відповідальної діяльності: «соціально відповідальна діяльність у широкому значенні є універсальною формою взаємозв'язку суб'єктів економіки (суспільства, держави, її окремих органів), а також формою їх спроможності оцінити наслідки своєї діяльності для суспільного розвитку» [56, с. 39].

Царик І. М. підсумовує, що «соціальна відповідальність бізнесу є складним багатофункціональним феноменом, що має історичні, соціально-економічні, релігійні, політичні та екологічні передумови виокремлення, заснований на етичних нормах та породжує потужні фінансові потоки на макро- та мікроекономічному рівнях» [57, с. 42].

Коноваленко А. С. стверджує що «соціальна відповідальність бізнесу – це реалізація організацією системи заходів, як врегульованих державою, так і добровільних з метою максимізації позитивного впливу бізнесу на суспільство, проте соціальну відповідальність малого та середнього підприємництва слід розглядати як реалізацію суб'єктами малого та середнього підприємництва врегульованих державою та добровільних заходів з метою максимізації позитивного впливу підприємництва на суспільство» [58, с. 9].

Куліш А. визначає соціальну відповідальність бізнесу у банківській сфері наступним чином: «Соціально відповідальний бізнес – це нова, добровільна стратегія банку, що цілеспрямовано враховує в господарській діяльності суспільні та морально-етичні аспекти у взаємовідносинах з усіма зацікавленими сторонами, або ж, інакше кажучи, інтересантами» [59, с. 16].

Савченко І. стверджує що «соціальна відповідальність – це суспільна відповідальність, очікування того, що компанії повинні діяти в інтересах суспільства і вносити свій внесок у вирішення суспільних і соціальних проблем» [60].

Діденко Н. визначає «соціально відповідальний бізнес як такий, що бере на себе певні зобов'язання перед суспільством, усвідомлюючи значимість соціальних цілей при прийнятті ділових рішень» [61].

Динкін А., зазначає, що «соціальна відповідальність бізнесу – це відповідальне ставлення до якості товару чи послуги, що виробляється на підприємствах; це відповідальність по відношенню до співробітників, партнерів, клієнтів; це налагоджений діалог між підприємством та громадою, а також готовність вирішувати соціальні проблеми» [62].

Гоголя О. П. розглядає соціальну відповідальність як «сукупність зобов'язань організації, за допомогою яких вона створює соціальний контекст, у якому функціонує» [63].

Коноваленко А. С. стверджує що «соціальна відповідальність бізнесу – це реалізація організацією системи заходів, як врегульованих державою, так і добровільних з метою максимізації позитивного впливу бізнесу на суспільство, проте соціальну відповідальність малого та середнього підприємництва слід розглядати як реалізацію суб'єктами малого та середнього підприємництва врегульованих державою та добровільних заходів з метою максимізації позитивного впливу підприємництва на суспільство» [64].

Литовченко С. Є. зазначає, що «соціальну відповідальність бізнесу слід розуміти як відповідальне ставлення будь-якої компанії до свого продукту або послуги, споживачів, працівників, партнерів, активну соціальну позицію компанії, яка полягає у гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у вирішенні найгостріших соціальних проблем» [65].

Суєтенков Є. М. та Пасько М. І. визначають «соціально відповідальний бізнес як такий, що бере на себе певні зобов'язання перед суспільством, усвідомлюючи значимість соціальних цілей при прийнятті ділових рішень» [66].

Євдокімов Ф. і Губська М. обмежують соціальну відповідальність межами економічної доцільності та вважають, що «соціальна відповідальність – це діяльність підприємства зі здійснення соціальних програм в границях економічної доцільності» [67].

Зокрема С. Мельник пов'язує соціальну відповідальність бізнесу із тим, «яку частку свого прибутку він має витратити на соціально визначені цілі» [68, с. 72].

Необхідно відмітити, що науковці по різному тлумачать суть екологічної відповідальності, одні вважають її складовою соціальної відповідальності бізнесу, інші навпаки кажуть, що саме з екологічної відповідальності зародилась корпоративна соціальна відповідальність.

Зокрема, Шаповал В. М. зазначає: «Екологічна відповідальність, є складовою соціальної відповідальності бізнесу, передбачає не тільки і не стільки компенсацію шкоди, якої завдає діяльність бізнес-компаній навколишньому середовищу, скільки здійснення запобіжних заходів. Іншими словами, екологічна відповідальність обумовлює заміщення вимоги «забруднив – заплатив» принципом запобігання, тобто не заподіяння екологічної шкоди, реалізація якого змушує підприємства активно використовувати екологічні інновації (технологічні, продуктові, сервісні, організаційні)» [69, с. 236].

Особливу увагу необхідно приділити трактуванню сутності «соціальної відповідальності бізнесу» світовими та міжнародними організаціями.

Відповідно до міжнародного стандарту ISO 26000 соціальна відповідальність – «це відповідальність організації за вплив її рішень та діяльності на суспільство та оточуюче середовище через прозору і етичну поведінку, яка сприяє сталому розвитку, враховуючи здоров'я і добробут суспільства, враховує очікування зацікавлених сторін і відповідає вживаному законодавству, узгоджується з міжнародними нормами поведінки та інтегрована в діяльність всієї організації» [70].

Зелена книга Європейського союзу визначає СББ як «інтеграцію соціальних та екологічних аспектів у щоденну комерційну діяльність підприємств та в їхню взаємодію з зацікавленими сторонами на добровільній основі». Міжнародний форум бізнесу задля соціальної відповідальності (BSR) під СББ розуміє «досягнення комерційного успіху засобами, які передбачають дотримання моральних цінностей та повагу до людей, спільнот і навколишнього середовища». Міжнародний форум лідерів бізнесу (IBLF) характеризує СББ як «сприяння відповідальній діловій практиці, яка дає вигоду бізнесу та суспільству й допомагає досягти соціального, економічного та екологічно усталеного розвитку

через максимальне збільшення позитивного впливу бізнесу на суспільство з одночасною мінімізацією його негативного впливу». Всесвітня ділова рада за сталий розвиток (WBCSD) визначає СББ як «зобов'язання бізнесу сприяти усталеному економічному розвитку, працюючи з робітниками, їхніми сім'ями, місцевою громадою та суспільством у цілому для поліпшення якості їхнього життя» [71].

Соціальна відповідальність бізнесу – сучасна концепція підприємницької діяльності зорієнтована на свідоме та системне врахування у діяльності підприємства вимог законодавства та потреб зацікавлених сторін в економічній, екологічній, трудовій, операційній, діловій, філантропічній, інформаційній сферах з метою забезпечення сталого розвитку і процвітання бізнесу та суспільства.

Об'єктом соціальної відповідальності є суспільство в тих його проявах і сферах, які можуть відчувати вплив бізнесової діяльності; суб'єктами, – держава та бізнес. Слід відзначити, що суб'єкти повинні знаходитися в партнерських відносинах між собою [72, с. 19].

Основними передумовами розвитку соціальної відповідальності є такі:

- глобалізація і пов'язане з нею загострення конкуренції;
- зростаючі розміри і вплив компаній;
- конкуренція компаній за персонал;
- зростання цивільного активізму;
- зростаюча роль нематеріальних активів (наприклад, репутації, іміджу, брендів).

Разом з тим існують і обмежувальні фактори розвитку соціальної відповідальності:

- відсутність незалежної громадської експертизи соціальних і культурних проектів та програм;
- існуючі законодавчі обмеження розмірів і способів можливої необхідної допомоги;
- велика кількість прохань при обмеженості ресурсів для благодійності;
- відсутність системи соціально-відповідального бізнесу;
- відсутність системи інформування суспільства про соціальні і благодійні проекти, про інвесторів соціальних програм та системи оцінки суспільством результатів соціальних програм бізнесу;
- небажання деяких керівників бізнесу слідувати принципам соціальної відповідальності і брати участь у формуванні позитивного іміджу бізнесу [73, с. 69].

Слід відзначити, що усвідомлення соціальної відповідальності бізнесу ще не набуло значного поширення в Україні, не стало нормою суспільного життя. Про це свідчать суттєві перешкоди, які існують на шляху становлення та розвитку

соціальної відповідальності бізнесу: недосконалість законодавчої й нормативно-правової бази, що регулює можливості участі бізнесу в соціальних програмах та закладів освіти у формуванні соціально відповідальних фахівців; відсутність сформованої і дієвої незалежної громадянської експертизи та оцінки результатів соціальних програм, стандартів і якості підготовки бізнес-фахівців; відсутність системи заохочення (морального та економічного) відповідальних суспільних суб'єктів; численні факти порушення з боку роботодавців міжнародних прав людини та трудових стандартів; низький рівень заробітної плати; тривала заборгованість із виплати заробітної плати; невиправдана економія на інвестиціях в охорону праці та здоров'я працівників, а також у професійний розвиток [53, с. 14].

На сучасному етапі розвитку українського суспільства чітко проявилися суперечності між державою і бізнесом, бізнесом і суспільством. Формою їхнього прояву є небажання бізнесу повністю виконувати свої зобов'язання перед державою (про це свідчить наявність чималої тіньової економіки) та ігнорування бізнесом виконання соціальних функцій (про це свідчать масові порушення законодавства про працю, охорону навколишнього середовища). Тому існує нагальна проблема формування в Україні філософії соціально відповідального бізнесу, вирішення якої неможливе в державі, яка не виконує взяті на себе зобов'язання, зокрема зі створенням сприятливих умов для ведення бізнесу.

На становлення і розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні впливають ряд специфічних чинників:

1) чинник недосконалості законодавства, пов'язаного з СВБ. Українське законодавство покладає на бізнес низку обов'язкових соціальних функцій, що мають винятково фіскальне забарвлення. Водночас багато діючих законів є застарілими та не відповідають реаліям вітчизняного бізнес-середовища.

Правовий чинник соціальної відповідальності повинен забезпечувати представникам бізнесу: можливість приймати самостійні рішення щодо об'єктів і програм СВБ; розуміння і сприйняття наслідків самостійно прийнятих рішень; бажання приймати та реалізовувати рішення, що сприяють розвитку суспільства; здатність бачити цілі й сенс розвитку бізнесу в контексті розвитку суспільства.

2) податковий чинник. Деякі підприємства застосовують тіньову зайнятість, виплачуючи зарплати, нижчі за прожитковий мінімум, що аж ніяк не відповідає засадам СВБ. Надмірна кількість податків, непередбачуваність податкової політики, високі податкові ставки часто змушує компанії переміщуватись у тінь або приховувати частину реальних прибутків, витрачаючи їх на свою діяльність.

3) структурний чинник. Структура вітчизняної економіки, в якій переважають галузі важкої промисловості, робить СВБ-дільність заручницею політики галузевих фірм.

4) іноземні інвестиції. Поява на вітчизняному ринку зарубіжних компаній та спільних підприємств здатна сприяти поширенню СВБ-дільності за рахунок привнесення зразків міжнародної практики.

5) слабкість місцевих громад. Збереження практики трансфертів з центрального бюджету як основного джерела доходів місцевих бюджетів обмежує стимули та можливості органів місцевого самоуправління у реалізації соціальних програм [74, с.250].

В цілому, для розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні необхідне, перш за все, роз'яснення суті даного поняття не тільки широкому колу громадян, суспільству, представникам державної влади, але і власне представникам бізнесу. Необхідне чітке розуміння суті поняття всіма ланками – від державного службовця, директора фірми чи акціонерів до рядового працівника [75, с. 161].

В залежності від ключових учасників корпоративної соціальної відповідальності, ролі держави, законодавства та механізму взаємодії між основними учасниками розрізняють три моделі корпоративної соціальної відповідальності: американську, європейську і японську. Розглянемо детальніше кожен з них.

Американська модель корпоративної соціальної відповідальності характерна для США, Канади, країн Латинської Америки, а також англомовних країн Африки.

Характерною ознакою моделі є другорядна роль держави у формуванні корпоративної соціальної відповідальності бізнесу.

Традиційно американська модель є найбільш лібералізованим варіантом соціальної політики держави, який базується на принципі відокремлення соціального захисту від вільного ринку й обмеженні захисту лише тих, хто не має інших доходів, крім соціальних виплат. Відповідно американська економіка на даний час залишається найменш регульованих державою. Держава регулює соціально-трудова відносини на рівні підприємства і значно менше - на рівні галузі та регіону шляхом прийняття законодавчих нормативних актів.

В американській моделі суспільні відносини є саморегульованим, зокрема взаємовідносини між працівником і працедавцем (які самостійно укладають трудовий договір), соціальне страхування, тощо. Соціальна відповідальність роботодавців перед працівниками полягає у створенні нових робочих місць з відповідними умовами праці, забезпеченні достойної заробітної плати, сплаті значних сум податків. Американські роботодавці значну увагу приділяють

зовнішнім напрямом соціальної відповідальності, зокрема розбудові взаємовідносин з регіональною владою та місцевими громадами, охороні навколишнього середовища.

Соціальна відповідальність бізнесу в Сполучених Штатах Америки розвинулася завдяки філантропії. Саме традиція жертвувати частину прибутків на благодійництво, з метою покращення ставлення місцевої громади до певного виробництва і сформувала американську модель соціальної відповідальності. Американські бізнесмени беруть участь у фінансуванні найрізноманітніших некомерційних проектів, і завдяки цьому вирішуються різноманітні соціальні проблеми: професійна освіта, пенсійне та соціальне страхування, захист навколишнього середовища.

Для американської моделі корпоративної соціальної відповідальності характерна висока самостійність бізнесу у виборі напрямів благодійної діяльності. Держава безпосередньо не втручається у ці процеси, а лише стимулює їх через систему пільг і субсидій.

Зокрема, в США є податкові пільги, які направлені в допомогу працедавцям компенсувати вартість влаштування на роботу інвалідів, пенсіонерів, молоді, ветеранів:

- малому бізнесу надають щорічні пільгові кредити за умови працевлаштування даних категорій населення;
- усім підприємствам надають знижки у разі переобладнання робочих місць під потреби працівників інвалідів;
- податкові канікули (кредити) для роботодавців, які наймають на постійну чи сезонну роботу дані категорії працівників;

Компанії що займаються благодійництвом мають можливість часткової сплати податків з нерухомості та обороту.

Значним напрямом американської моделі соціальної відповідальності бізнесу є заходи із охорони природного середовища. Зокрема американське законодавство передбачає цілу систему екологічних субсидій, позик, податків, зборів, штрафів, кредитів квот, пов'язаних із скороченням викидів шкідливих речовин. Важливим важелем стимулювання природоохоронної діяльності у США вважається прискорена амортизація очисного обладнання. Закон про реформу податкової системи встановив утричі коротший термін амортизації для очисного обладнання проти промислового. Поряд 10-відсотковою податковою знижкою на очисне устаткування у США використовуються й податкові пільги. Майже в 30 штатах очисні споруди та обладнання не обкладалися податком на власність, у 24 штатах ця категорія промислового обладнання звільнена від податків із продажу; у 16 штатах не стягують податків за оренду очисного обладнання [76, с. 38].

В Європейському Союзі соціальна відповідальність бізнесу розглядається як ключовий фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств та зростання життєвих стандартів громадян і суспільства в цілому. Існує чітке розуміння того, що використання принципів соціальної відповідальності бізнесу є стратегічним пріоритетом кожного підприємства і основою їх сталого розвитку.

Для Європейської моделі соціальної відповідальності бізнесу характерне значне втручання держави у соціально-економічні процеси, зокрема в економіку, зайнятість та екологію. Головним її завданням є не прибуток, а формування відповідального ставлення перед працівниками і місцевими громадами. Відповідно державний вплив поширюється на умови та охорону праці, рівень заробітної плати, обсяги випуску продукції та надання послуг, екологію, зайнятість, соціальні гарантії. Ще однією важливою рисою європейської моделі є значний перерозподіл обсягів валового внутрішнього продукту через державний бюджет (понад 45%), що забезпечує потужну систему соціального захисту населення за рахунок залучення коштів державного та приватного капіталів.

Керівництво країн Європейського Союзу намагається подавати приклад соціально-відповідального підходу, тим самим заохочуючи до цієї діяльності приватні структури. Наприклад, у Голландії визначено що два відсотки усіх товарів куплених державними установами та підприємствами повинні бути екологічно чистими, що заохочує приватні підприємства інвестувати кошти у даний напрям.

Необхідно відмітити, що у кожній країні Європейського Союзу є свої особливості щодо ведення соціально відповідального бізнесу, умовно можна виділити три різновиди європейської моделі. До першого різновиду (традиційного) відносять Австрію, Німеччину, Францію. Характерною особливістю даного підвиду європейської моделі соціальної відповідальності є значне регулювання державою соціально-трудова відносин, за певної автономії підприємців і профспілок. До другого різновиду відносять Бельгію, Норвегію, Швецію, для нього характерна активна участь держави в регулюванні соціально-трудова відносин на всіх трьох рівнях. Третій різновид моделі характерний для Великої Британії (частково для нього характерне поєднання елементів американської та континентальної моделей).

Окремої уваги заслуговує модель корпоративної соціальної відповідальності характерна для Японії та Південної Кореї. Дана модель характеризується значною роллю держави, передбачає здійснення політики вирівнювання доходів, систему довічного найму, колективізм у розв'язанні соціально-економічних проблем. Крім того, японський бізнес концентрує увагу на внутрішніх програмах, завдяки яким підприємство стає для працівника другою сім'єю. Великою мірою це зумовлено

культурними традиціями країни, де історично склалось що «корпорація понад усе».

Тому у даній моделі соціальної відповідальності отримання доходу є другорядним завданням, тоді як на першому місці виступають соціальна згуртованість, колективне прийняття рішень, шанобливе ставлення до кожного окремого працівника та до суспільства в цілому.

В Японії підприємство сприймається як велика «бізнес - сім'я». Кожен працівник є її членом, і відповідно має права і несе відповідальність далеко за межами загальноприйнятих трудових обов'язків. А корпорація в свою чергу, підтримує його протягом усього життя.

До найбільш поширених напрямів соціальної відповідальності бізнесу в Японії належать такі :

- система довічного найму;
- допомога в придбанні житла;
- стимулювання сімейних династій;
- навчання спеціалістів;
- фінансова допомога при народженні дітей, а потім навчанні;
- щедрі вихідні допомоги;
- корпоративні пенсії.

Проведенні дослідження свідчать про високий рівень соціальної відповідальності бізнесу у країнах Європейського Союзу, США та Японії, що стало наслідком тривалої цілеспрямованої державної політики направленої на усвідомлення підприємцями своєї ролі у соціально-економічному розвитку суспільства. В досліджуваних країнах соціальна відповідальність розглядається як новий прогресивний рівень ведення бізнесу, який сприяє соціально-економічному розвитку держави, зменшує конфронтацію між соціальними партнерами, забезпечує сталий розвиток економіки.

В українських реаліях неможливо запровадити одну із досліджених зарубіжних моделей соціальної відповідальності бізнесу в такій мірі як вона функціонує за кордоном. Оскільки, Україна це держава із притаманною лише їй специфікою економіки, менталітетом суспільства, різні можливості і по наявними матеріальним ресурсам. Тому необхідно формувати власну модель соціальної відповідальності бізнесу, враховуючи помилки та здобутки зарубіжних колег.

До основних першочергових заходів направлених на розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні, на наш погляд, належать:

- державна пропаганда значення соціальної відповідальності, її користі та необхідності для суспільства;

- формування держаного фонду та залучення коштів місцевих бюджетів для часткового до фінансування соціальних проектів запроваджених приватними підприємствами;

- надання різноманітних податкових пільг та формування заходів морального стимулювання для підприємців, що вклали кошти у соціально значимі проекти;

- запровадження на національному рівні обов'язкової соціальної звітності, необхідної підприємствам для котирування акцій на фондових біржах, участі у державних тендерах, отримання певних ліцензій та інше.

Отже, проаналізувавши та узагальнивши наявні тлумачення та підходи, ми вважаємо, що соціальна відповідальність бізнесу є широким поняттям що включає в себе соціально-відповідальну та екологічну діяльність великих компаній, малого та середнього бізнесу, окремо взятого працівника, передбачає їх взаємодію між собою в межах визначеної суспільної групи та на загальнонаціональному рівні. Соціальна відповідальність передбачає вклад підприємства в соціально-економічний розвиток власних працівників, місцевої громади, регіону чи суспільства в цілому, який може бути в межах законодавчого мінімуму, або значно його перевищувати, з метою підняття престижу свого бізнесу в очах громадськості та досягнення прихованих економічних цілей.

Будь-які виробничі чи соціальні процеси, що відбуваються в межах держави потребують її інституціонального забезпечення. Тобто законодавчого визначення правил функціонування, становлення ключових пріоритетів розвитку, бюджетної підтримки, підпорядкування чи регулювання певними державними чи місцевими органами влади, тощо. В Україні відсутній закон «Про соціальну відповідальність бізнесу», органи державної влади співпрацюють лише з благодійними фондами та окремими меценатами, не розуміючи загальної концепції соціальної відповідальності бізнесу.

Основним інгібітором соціально-відповідальних процесів виступає сама держава, не подаючи бізнесу прикладів соціально-відповідальної поведінки. Кількість програм паритетного фінансування соціальних проектів є мізерною, рівень заробітної плати в структурах державної та комунальної власності критичний, а система субсидій помилкова та не витримує жодної критики. Крім того, держані посадовці постійно ведуть дискусії про скорочення соціальних гарантій (зменшення декретної відпустки, скорочення лікарняних виплат, збільшення пенсійного віку, продовження тривалості робочого дня), що подає негативний приклад для приватних компаній.

Винятком в цій ситуації є Національна Академія Наук України та низка університетів, які інтенсивно просувають концепцію соціальної відповідальності влади, бізнесу та громадян, організовуючи круглі столи, конференції та

залучаючи бізнес до даних процесів. Особливої уваги заслуговує вклад волонтерських організацій України, які здійснили революції в даному напрямку, зупинивши військове вторгнення та забезпечивши стабілізацію соціального становища військових в зоні проведення АТО.

Таким чином, соціально-відповідальна діяльність бізнесу державою не визначена, відбувається її саморозвиток, і здійснюється без системно успішними прибутковими компаніями, волонтерськими організаціями чи окремими соціально свідомими бізнесменами.

<i>РОЗДІЛ 2.</i>	<i>МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ</i>
<i>2.1.</i>	<i>КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ</i>
<i>2.2.</i>	<i>МЕТОДИКА ОЦІНКИ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ НА РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ</i>

2.1. Критерії та показники оцінки соціальної безпеки населення

Проблематика дослідження соціальної безпеки на сьогодні є досить важливою. Проте, незважаючи на актуальність і практичну значущість оцінювання соціальної безпеки, суть, зміст, моделі, методи і показники цього оцінювання сучасною, зокрема вітчизняною, наукою слабо вивчені й у практиці дослідження соціальної безпеки застосовуються недостатньо. Проте варто назвати імена вітчизняних науковців, які робили спроби формування методології дослідження соціальної безпеки, зокрема О. Амоша, О. Барановський, О. Белов, І. Бінько, О. Бодрук, С. Бандур, О. Волощук, Т. Васильців [77], В. Геєць, О. Дзьобань [78], М. Долішній, Г. Дворецька [79], Я. Жаліло [80], Л. Ільчук, В. Куценко [81, 82], Е. Лібанова, О. Новікова [83], О. Позняк, Я. Остафійчук, Ю. Порохнявий, В. Паламарчук, У. Садова, Л. Семів, Г. Пастернак-Таранушенко [9], Л. Шевчук та ін.

Серед зарубіжних учених слід виділити наукові праці Л. Біркена, М. Вебера, К. Гудвіал, К. Девіса, Л. Косалса [84], Р. Леонарда, Т. Лоурі, У. Семюелса, Р. Спенсера, вчення про соціальну рівновагу суспільства В. Парето. Заслуговує на увагу науковий доробок російських авторів, які зробили вагомий внесок у дослідження соціальної безпеки як компоненти національної безпеки. Найбільш відомими є праці А. Агошкова [85], В. Бочко [86], А. Возженікова, В. Грачова, М. Дзлієва, С. Загашвілі [87], А. Татаркіна [88], Р. Яновського [89] та ін.

Узагальнення напрацювань зазначених науковців а також власні дослідження дозволити розробити авторську методіку аналізу та оцінки соціальної безпеки. Дослідження соціальної безпеки необхідно проводити на таких рівнях:

1) теоретичному, що дозволяє сформулювати підходи та схему дослідження для визначення сутності соціальної безпеки;

2) методичному, який передбачає визначення особливостей забезпечення соціальної безпеки та її дослідження;

3) аналітичному, який передбачає вивчення об'єкта дослідження – соціальної безпеки як складної системи, яка включає ряд компонентів, що піддаються змінам зі сторони зовнішнього середовища, так і під впливом індивідуальних потреб населення;

3) оціночному, який включає оцінку складових соціальної безпеки та загального рівня;

4) проектному, що передбачає прогнозування рівня соціальної безпеки;

5) організаційно-прикладному, на якому розробляється стратегія та програма забезпечення соціальної безпеки.

Відповідно до обраних рівнів дослідження схема дослідження соціальної

безпеки включатиме такі етапи.

Перш за все, необхідно провести аналіз чинників впливу на соціальну безпеку, її складових соціальної та здійснити оцінку загального рівня соціальної безпеки.

Наступний етап – прогнозування соціальної безпеки, завершальний – розробка стратегії та програми забезпечення соціальної безпеки (рис. 2.1).

Вихідні дані для проведення аналізу та оцінки соціальної безпеки формуються на основі статистичної звітності.

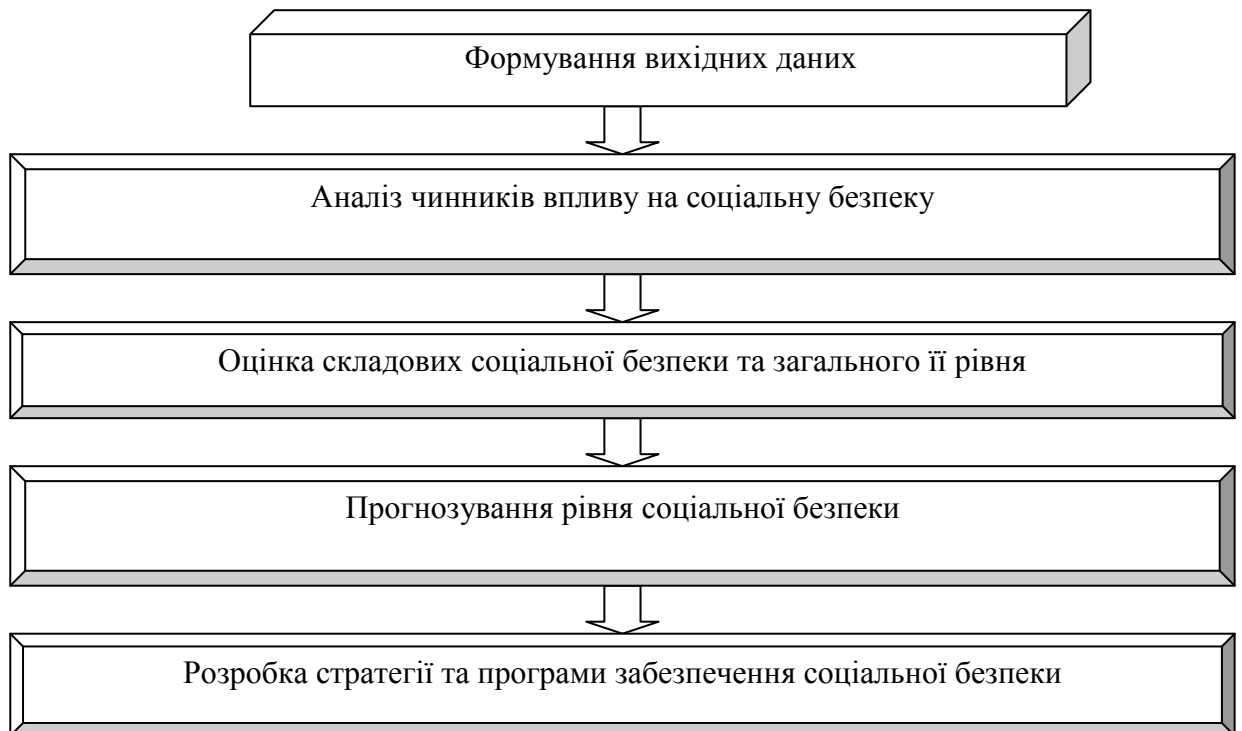

Рис. 2.1. Схема дослідження соціальної безпеки
Примітка. Розроблено авторами

Аналіз чинників впливу на соціальну безпеку повинен включати дослідження за визначеними критеріями і показниками, які відображені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Система критеріїв та показників для проведення аналізу чинників впливу на соціальну безпеку

Критерії	Показники
1	2
Бажаний рівень соціальної безпеки особи, громади, суспільства та держави	<ul style="list-style-type: none"> - щільність населення; - захворюваність населення (за класами хвороб); - викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря, забрудненість води; - умови праці в основних сферах економіки; - чисельність потерпілих на виробництві.

1	2
Рівень дотримання прав і свобод людини	<ul style="list-style-type: none"> - забезпеченість населення житлом; - економічна активність населення; - рівень зайнятості населення; - вивільнення працівників; - чисельність осіб, що навчалися в навчальних закладах; - кількість дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, місць в них та їх наповненість; - співвідношення чисельності студентів, які навчаються за рахунок державних коштів та за рахунок фізичних чи юридичних осіб; - основні показники діяльності докторантур і аспірантур; - розподіл населення за рівнем освіти; - наявність дискримінаційних процесів.
Рівень соціальної захищеності різних верств населення	<ul style="list-style-type: none"> - співвідношення мінімальної і середньої пенсії із прожитковим мінімумом; - співвідношення середньої пенсії і середньої заробітної плати; - співвідношення суми лікарняних і заробітної плати застрахованої особи; - розмір допомоги по безробіттю.
Показники рівня та якості життя населення	<ul style="list-style-type: none"> - індекс якості життя; - індекс людського розвитку; - ВРП (валовий регіональний продукт) на душу населення; - загальне споживання населенням матеріальних благ і послуг на душу населення і всього; - реальні доходи населення в цілому; - реальні доходи з обліком суспільних послуг населення в цілому; - індекс вартості життя (індекс споживчих цін) в цілому;
Рівень добробуту населення	<ul style="list-style-type: none"> - співвідношення мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму для працездатних осіб; - співвідношення мінімальної заробітної плати до середнього її рівня; - співвідношення заробітної плати між крайніми за рівнем доходів працівниками в середині підприємства, групами населення, сферами економіки, регіонами; - середньомісячна номінальна і реальна заробітна плата; - реальні наявні доходи на душу населення; - структура доходів домогосподарств; - енергетична цінність продуктів, спожитих у домогосподарствах.
Наявність соціальних конфліктів та їх характер	<ul style="list-style-type: none"> - кількість страйків, мітингів та їхні наслідки; - кількість судових справ щодо порушень прав громадян; - рівень злочинності; - кількість самогубств.
Соціальні інтереси окремої особи, громади, держави та можливість їх узгодження	<ul style="list-style-type: none"> - кількість громадян, які потребують покращення житлових умов; - чисельність осіб, які не мають середньої, базової та вищої освіти; - чисельність осіб, які звернулися за фінансовою допомогою для лікування; - чисельність осіб, які не задоволені рівнем заробітної плати, доходів, добробуту; - кількість осіб, які не задоволені місцем роботи.

1	2
Рівень соціальної напруженості в державі	<ul style="list-style-type: none"> - заборгованість із виплат заробітної плати; - рівень безробіття; - коефіцієнт Джині; - децильний коефіцієнт; - кількість осіб, які перебувають за межею бідності; - кількість осіб, які є безробітними більше 6 місяців; - чисельність працівників, які перебувають в умовах вимушеної неповної зайнятості; - кількість пенсіонерів, які припадають на одного працюючого; - кількість непрацевдатних осіб, які припадають на одного зайнятого; - кількість алкоголіків і наркоманів, які перебувають на обліку.
Ефективність діяльності системи соціального управління	<ul style="list-style-type: none"> - кількість звернень громадян до органів соціального управління; - обсяг наданих послуг органами соціального управління; - кількість скарг зі сторони громадян на роботу органів соціального управління; - кількість задоволених звернень громадян до органів соціального управління; - кількість відмов громадянам, які звернулися до органів соціального управління, та причини відмов.
Соціальний стан в окремих регіонах та державі в цілому	<ul style="list-style-type: none"> - середня тривалість життя; - рівень народжуваності; - коефіцієнт смертності немовлят; - материнська смертність.
Рівень соціалізації держави	<ul style="list-style-type: none"> - величина бюджетних витрат на соціально-культурні заходи на душу населення; - величина ВВП, яка виділяється на соціальні потреби в розрахунку на душу населення; - сума бюджетних коштів, які виділяються на пенсійне забезпечення, виплату допомоги по безробіттю, при народженні дитини, розвиток медицини, освіти.
Соціальні орієн-тири, норми та зобов'язання, які визначені у між-народних догово-рах, учасниками яких є Україна	<ul style="list-style-type: none"> - величина норм, затверджених у міжнародних договорах; - зобов'язання, які визначені у міжнародних договорах (співвідношення тих, що виконуються, і тих, які не виконуються); - кількість звернень громадян України у міжнародні суди.

Примітка. Розроблено авторами

Після аналізу чинників впливу на соціальну безпеку проводиться оцінка її складових та загального рівня соціальної безпеки (див. рис. 2.1). Схема проведення оцінки відображена на рис. 2.2.

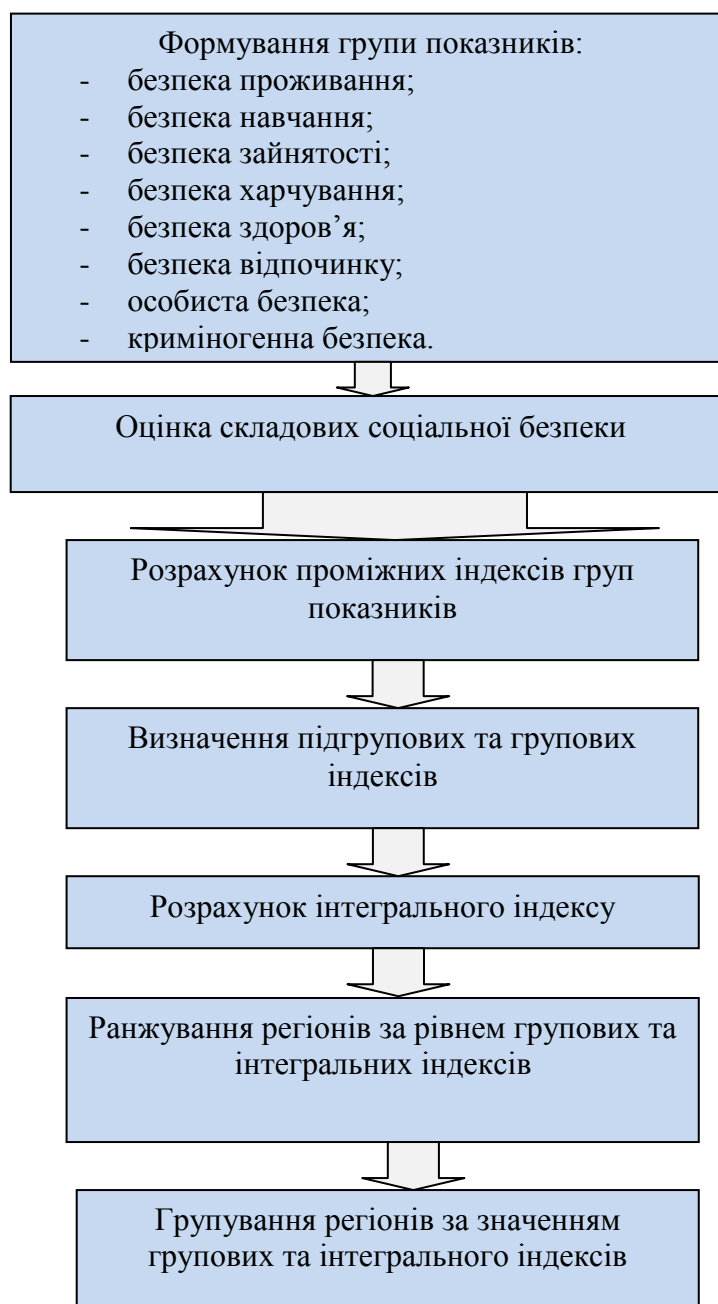

Рис. 2.2. Загальна схема оцінки складових соціальної безпеки загального її рівня

Примітка. Розроблено авторами

Для оцінки загального рівня соціальної безпеки обрано вісім груп показників, які характеризують безпеку проживання, навчання, зайнятості, харчування, здоров'я, відпочинку, особисту та криміногенну безпеку.

При наповненні груп показників враховувалися такі чинники:

- можливість отримання достовірної інформації;

- неповторюваність інформації;
- можливість поповнення інформації в часі.

Групи показників та методика їх розрахунку відображені у додатку А.

Дослідження соціальної безпеки ґрунтується на використанні ряду методів, які можна згрупувати за блоками (рис. 2.2):

- загальнонаукові і спеціальні методи;
- блок аналітичних методів;
- блок програмно-цілевих методів;
- блок соціологічних методів;
- блок конструктивних та оптимізаційних методів.

Рис. 2.2. Методи дослідження соціальної безпеки

Примітка. Розроблено авторами

Блок загальнонаукових і спеціальних методів є основою комплексного та системного підходів до вирішення проблем забезпечення соціальної безпеки. Методи узагальнення та класифікації необхідні для визначення

закономірностей і формування методичних основ соціальної безпеки. Загалом загальнонаукові та спеціальні методи використовуються при дослідженні сутності та характеристики соціальної безпеки, змісту та особливостей механізму функціонування соціальної безпеки; співвідношення історичного та логічного при дослідженні світових моделей соціальної безпеки; синергетичний метод дає змогу розглянути соціальну безпеку як систему, що здатна до самоорганізації та характеризується відкритістю, нелінійністю, динамічністю, а наявний у цьому блоці структурно-функціональний метод застосовується при вивченні суперечливого характеру взаємозв'язків і параметрів механізму функціонування системи соціальної безпеки на різних рівнях ієрархії управління економікою.

Слід зазначити, що у процесі дослідження застосовується широкий спектр аналітичних методів, які дають змогу кількісно та якісно оцінити існуючий стан і тенденції розвитку соціальної безпеки. Крім того, використання методів системного та порівняльного аналізу необхідне при розгляді законодавчо-правової бази, що регламентує питання забезпечення соціальної безпеки; системно-структурного аналізу та синтезу при розробці класифікації соціальних ризиків та загроз системі соціальної безпеки; індексного та факторного аналізу – при дослідженні впливу різних чинників на рівень соціальної безпеки; економіко-статистичного аналізу – при вивченні стану соціальної безпеки за певний період, виявленні зв'язку між функціональними складниками соціальної безпеки на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Програмно-цільовий блок включає групу методів для прогнозу розвитку соціальних детермінант безпеки; побудови моделі базових індикаторів соціальної безпеки. Застосування програмно-цільового методу необхідне для розробки науково-практичних рекомендацій щодо використання світового досвіду в забезпеченні соціальної безпеки та його адаптації до умов України. Застосування зазначеного блоку є передумовою розробки перспективних моделей соціальної безпеки, стратегії та програми її забезпечення.

Блок конструктивних та оптимізаційних методів застосовується для моделювання найбільш оптимального та раціонального рішення влади щодо соціально-економічного розвитку регіонів з метою забезпечення їх соціальної безпеки; прогнозування (в ігровій формі) впливу заходів на соціальну безпеку; моделювання складних залежностей соціальної безпеки та соціально-економічного розвитку регіону тощо.

Блок соціологічних методів дає змогу: здійснити оцінювання показників безпеки за регіонами країни та в аспекті функціональних

складників соціальної безпеки; здійснити ранжування регіонів за рівнем соціальної безпеки; виявити якісні характеристики рівня соціальної безпеки, коефіцієнтів вагомості показників, формування рейтингу регіонів за рівнем соціальної безпеки [90].

Наступний етап проведення оцінки рівня соціальної безпеки – визначення проміжних індексів. При оцінці визначаються проміжні індекси за наступними формулами:

- для показників-стимуляторів:

$$I_i = \frac{k_i}{k_{\max}}, \quad (2.1)$$

де k_i – коефіцієнт в i -тому регіоні;

k_{\max} – максимальне значення i -того показника серед регіонів.

- для показників-дестимуляторів:

$$I_i = \frac{k_i}{k_{\min}} - 1, \quad (2.2)$$

де k_i – коефіцієнт в i -тому регіоні;

k_{\min} – мінімальне значення i -того показника серед регіонів.

Індекс підгрупи розраховуємо, як:

$$I_{\Pi} = \sum_{i=1}^n I_i, \quad (2.3)$$

де I_{Π} – підгруповий індекс соціальної безпеки;

I_i – проміжний індекс соціальної безпеки;

n – кількість індексів в i -тій підгрупі.

Наступний етап оцінки рівня соціальної безпеки – визначення групових індексів:

$$I_{\Gamma} = \sum_{n=1}^m I_{\Pi}, \quad (2.4)$$

де I_{Γ} – індекс групи показників i -того виду;

I_{Π} – підгруповий індекс i -того виду;

m – кількість показників i -того виду.

Інтегральний індекс визначається за формулою:

$$I = I_{\text{пр}} + I_{\text{нв}} + I_{\text{зн}} + I_{\text{х}} + I_{\text{зд}} + I_{\text{відп}} + I_{\text{ос}} + I_{\text{кр}}, \quad (2.5)$$

де $I_{\text{пр}}$ – груповий індекс безпеки проживання;

$I_{\text{нв}}$ – груповий індекс безпеки навчання;

$I_{\text{зн}}$ – груповий індекс безпеки зайнятості;

$I_{\text{х}}$ – груповий індекс безпеки харчування;

$I_{\text{зд}}$ – груповий індекс безпеки здоров'я;

$I_{\text{відп}}$ – груповий індекс безпеки відпочинку;

$I_{\text{ос}}$ – груповий індекс особистої безпеки;

$I_{\text{кр}}$ – груповий індекс криміногенної безпеки.

На основі абсолютних значень розрахованих індексів визначають ранги компонентів соціальної безпеки (R_{ij}). Регіон, який має найвище значення абсолютного показника, отримує рангове число 1, а регіон із найменшим значенням абсолютного показника – 25.

Для визначення рівня соціальної безпеки загалом необхідно провести аналогічні розрахунки для всіх компонентів, обрахувавши інтегральний показник:

$$R_{\text{інт}} = \sum_{i=1}^n R_{\text{анг}_i}, \quad (2.6)$$

Після встановлення загальних рангів визначаємо регіон-лідер ($R_{\text{інт}_л}$) та регіон-аутсайдер ($R_{\text{інт}_а}$), а також діапазон відстані між ними:

$$D_v = R_{\text{інт}_л} - R_{\text{інт}_а}, \quad (2.7)$$

Рівень соціальної безпеки ($KSop_{ia}$) визначають за формулою:

$$KSop_{ia} = (R_{\text{інт}_л} - R_{\text{інт}_i}) / D_v. \quad (2.8)$$

Наведені показники зіставляються з аналогічними різних регіонів, що дає змогу оцінити рівень соціальної безпеки кожного регіону та порівняти показники. Далі проводиться групування регіонів за рівнем соціальної безпеки, визначаються лідери і формуються відповідні стратегії щодо підвищення рівня соціальної безпеки. При цьому доцільно виділити такі групи регіонів:

- з високим рівнем соціальної безпеки;
- з достатнім рівнем соціальної безпеки;
- із середнім рівнем соціальної безпеки;

- з низьким рівнем соціальної безпеки;
- з критичним рівнем соціальної безпеки;
- з катастрофічним рівнем соціальної безпеки;
- соціальнонебезпечні регіони.

Крім того, при визначенні класу регіону доцільно вказувати загрози соціальній безпеці.

На сьогодні в Україні подібні дослідження були проведені О. Штельмах [91] та Н. Мезенцевою [92], які у своїх наукових працях розробили низку підходів до визначення показників регіональної соціальної безпеки, провели регіональний аналіз демографічних загроз соціальній безпеці в Україні. О. Штельмах типізувала регіони України за складом, інтенсивністю прояву, темпами поширення соціальних негараздів і пріоритети соціального розвитку для регіонів різного типу, виділивши три типи регіонів: регіони, де поширення соціальних негараздів суттєво не загрожують регіональній соціальній безпеці; регіони, де соціальні негаразди мають гірші за середні в Україні негативні значення і суттєво впливають на регіональну соціальну безпеку; регіони, де соціальні негаразди зумовлюють низький рівень регіональної соціальної безпеки. Проведена кластеризація регіонів України за демографічними та працересурсними загрозами. Дослідниця також не залишила поза увагою загрози добробуту населення і поширення соціальних негараздів. На основі кластеризації регіонів України вченою проведено їх типізацію за складом та інтенсивністю прояву загроз соціальної безпеки та темпами їх зростання і виділено два типи кластерів із найнижчим рівнем загроз та катастрофічним.

Також дослідження соціальної безпеки потребує проведення аналізу причинно-наслідкових зв'язків. Для визначення взаємозв'язку між чинниками впливу та рівнем соціальної безпеки у роботі використаємо рангову кореляцію. За допомогою рангового коефіцієнта кореляції визначимо щільність зв'язку між досліджуваними показниками.

Прогнозування є важливим етапом дослідження, необхідним для прийняття обґрунтованих управлінських рішень стосовно майбутнього стану. Прогнозування рівня соціальної безпеки будемо проводити за допомогою методів економіко-математичне моделювання (побудова регресійних моделей). Таким чином, в підрозділі викладені методичні підходи до аналізу та оцінки соціальної безпеки, дають можливість визначити загрози та можливості забезпечення соціальної безпеки в окремих регіонах.

2.2. Методика оцінки соціальної відповідальності бізнесу

Процеси ринкової трансформації економіки України призвели до змін щодо практики діяльності підприємств. Зокрема, змінилось розуміння ролі підприємства як суспільного інституту, сформувались нові підходи до оцінки ефективності та результативності його діяльності. Поряд із економічними чинниками все більшу роль у забезпеченні конкурентоздатності, досягненні високої продуктивності та прибутковості виробництва починають відігравати соціально-відповідальні функції підприємства.

Значну увагу починають приділяти підтримці природоохоронних заходів, розробці та реалізації програм розвитку об'єктів соціальної інфраструктури: медичних пунктів, дитячих садків, оздоровниць та інше; формуванню систем соціального, освітнього та психологічного забезпечення працівників, впровадженню принципів етичної поведінки у відносинах з постачальниками та споживачами.

Подібна трансформація суспільних цінностей та пріоритетів вимагає внесення змін до діючої практики управління підприємствами, забезпечення інтеграції принципів, методів та інструментів соціальної відповідальності у діяльність підприємств.

Вагомий вклад у становлення, розвиток та дослідження особливостей соціально-відповідального підходу до ведення виробничої діяльності внесли: Галушка З. І., Грицина Л. А., Степанова О. В., Супрун Н. А., Мішенін Є. В., Мельник С.В., Царик І. М. та інші. Питанням оцінки ефективності соціальної відповідальності як бізнесу так і держави приділяли увагу Березіна О. Ю., Водницька Н. В., Комарницький І.Ф. та інші [93-98].

Однак коло питань, пов'язаних із організацією механізму соціальної відповідальності бізнесу в сучасних умовах, не набули належного висвітлення і потребують більш детального дослідження. Зокрема, потребує подальшого вдосконалення процедура оцінки результатів соціальної відповідальності бізнесу як окремих підприємств так і в цілому.

Критерієм успішності компанії та її соціальної спрямованості є опублікування соціального звіту, що характеризує здобутки та ініціативи в даному напрямку. Подану компаніями на розгляд громадськості інформацію необхідно систематизувати та проаналізувати згідно певних критеріїв, щоб в кінцевому результаті отримати рейтинг соціальної відповідальності компаній чи регіонів.

Розроблені показники ефективності соціальної відповідальності бізнесу взаємопов'язані у два блоки: сфери прояву (оплата праці, навчання персоналу, охорона праці, зайнятість, охорона здоров'я, бізнес) та зацікавлені сторони (персонал і топ-менеджери, суспільство, споживачі, держава, партнери).

Показники оплати праці: співвідношення середнього розміру заробітної плати підприємства до середнього в галузі, заборгованість по виплаті заробітної плати, частка витрат на оплату праці в собівартості продукції, питома вага премій у фонді оплати праці та показники охорони праці: витрати на покращення умов праці на одного працівника; коефіцієнт виробничого травматизму; навчання персоналу: витрати підприємства на навчання одного працівника, частка працівників які пройшли навчання залежать від топ менеджерів та прямо впливають на персонал.

Показники охорони здоров'я: частка працівників, що проходять щорічний медогляд, витрати підприємства на охорону здоров'я в розрахунку на одного працівника, відсоток коштів від ФОП витрачений на соціальний пакет та показники зайнятості: рівень зайнятості, плинність кадрів взаємопов'язані та впливають як на персонал так і суспільство (рис. 2.3).

Показники що характеризують бізнес процеси: рівень цін; якість товарів; широта асортименту продукції; розмір сплачених податків; відсоток державних замовлень від загальної кількості випущеної продукції, наданих послуг; розмір соціальних інвестицій що припадає на одного працівника підприємства; сума сплачених штрафів за недотримання чинного законодавства; відсоток коштів виділених на благодійництво від операційних витрат підприємства; кількість коштів затрачених на охорону праці; кількість коштів затрачених на підвищення екологічності виробничого процесу; відсоток розміру коштів від загальної кількості випущеної продукції, що виділені на формування та публікацію соціальної звітності; кількість рекламаций поданих партнерами компанії, значною мірою залежать від економічної політики держави та чинять вплив на партнерів компаній та споживачів їх продукції.

Використання запропонованих показників в процесі аналізу якісного стану соціальної відповідальності корпорації забезпечить його достовірну оцінку в системі соціально-трудова відносин. Запропонований методичний підхід є дієвим засобом оцінки соціальної звітності корпорації не тільки в процесі внутрішнього контролю, а й при зовнішньому аудиті.

Рис. 2.3. Показники оцінки ефективності соціальної відповідальності бізнесу
Примітка. Розроблено авторами

Сучасний стан соціальної відповідальності бізнесу в Україні свідчить, що даний напрям лише починає розвиватися та поширюватися серед підприємницьких структур. Стримуючими факторами є суб'єктивний підхід власників, несистемність та вузька направленість заходів соціальної відповідальності, що у поєднанні з іншими факторами гальмує розвиток принципів корпоративної соціальної відповідальності бізнесу серед вітчизняних підприємств та іноземних інвесторів.

Вивчення світового досвіду свідчить про взаємозв'язок між соціальною відповідальністю бізнесу та його конкурентоздатністю. Невід'ємними елементами соціальної відповідальності бізнесу у розвинутих країнах є принципи демократії та вільної конкуренції. Економічна глобалізація стимулює підприємства до посилення соціальної відповідальності на регіональних ринках, що є основою збільшення конкурентоспроможності кінцевої продукції та рівня її реалізації. Крім того, запровадження принципів соціально відповідального бізнесу, дає змогу покращити внутрішню атмосферу на підприємстві, зміцнити його репутацію та діловий імідж, підвищити зацікавленість працівників та сформувати ефективну систему мотивації персоналу.

Запропоновані показники оцінки ефективності соціальної відповідальності бізнесу можуть слугувати основою для розробки рейтингів соціальної відповідальності як підприємства так і регіону, що стане додатковим стимулом для впровадження соціально відповідальної практики підприємств та запровадження даної концепції на регіональному рівні. Крім того, дані показники та результати їх обробки можуть стати базою для розрахунку комплексу міроприємств, які сприятимуть в майбутньому розвитку соціальної відповідальності бізнесу, та формування як регіональної так і національної стратегії з корпоративної соціальної відповідальності.

Розвиток соціальної відповідальності бізнесу значною мірою залежить від позиції держави, яка може впливати на даний процес як безпосередньо так і опосередковано. До заходів прямого впливу відноситься: нормативно - правова база, державні закупівлі та інвестиції, податкові пільги для бізнесу, пільгове кредитування, екологічні, соціальні стандарти, економічні санкції, ліцензії, стандарти якості та звітності, ідеологічна політика та інформаційно-просвітницька робота. Факторами опосередкованого впливу є розвиток соціального партнерства, політика сприяння меценатству, спонсорству, благодійності, організаційно-правова підтримка неприбуткових організацій та удосконалення механізму їх фінансової підтримки.

Підсумовуючи відмітимо, що основними тенденціями формування соціальної відповідальності бізнесу в Україні є: недооцінка керівниками значення соціальної відповідальності для розвитку бізнесу; запровадження засад соціальної

відповідальності в діяльність підприємств лише в частині законодавчо визначених норм; відсутність єдиної термінології щодо соціальної відповідальності, загальнодержавної ідеології, національних стандартів та концепції розвитку соціальної відповідальності бізнесу; значна різноманітність форм соціальної активності окремих суб'єктів господарювання. Усунення цих причин, є необхідними кроками для ефективного функціонування інституту соціальної відповідальності бізнесу та формування соціальної держави.

РОЗДІЛ 3.	ПРИКЛАДНІ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ	ЗАСАДИ СКЛАДОВИХ СОЦІАЛЬНОЇ	РОЗВИТКУ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ
3.1.	<i>МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ</i>		
3.2.	<i>ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ</i>	<i>ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ</i>	<i>СОЦІАЛЬНО-</i>
3.3.	<i>ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНОГО</i>	<i>СТИМУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА</i>	<i>РОЗВИТКУ</i>
3.4.	<i>ОСНОВНІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ</i>		

3.1. Механізм забезпечення соціальної безпеки населення

Прагнення до реалізації ефективного управління соціальними процесами в Україні та забезпечення соціальної безпеки обумовлюють здійснення послідовної, чітко структурованої діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування стосовно соціального управління та визначають високу потребу розробки та практичного впровадження механізму забезпечення соціальної безпеки, який надав би логічне та цілісне уявлення про кожний елемент системи управління, комплекс форм, методів та засобів впливу на соціально-економічні процеси з метою їхнього регулювання та забезпечення соціальної безпеки.

Актуальність та гострота вирішення соціальних проблем обумовили активізацію досліджень цієї спрямованості. Над проблемами забезпечення соціальної безпеки працювали вітчизняні фахівці О. Амоша, Г. Башнянин, О. Білорус, Д. Богиня, Л. Богуш, О. Бугуцький, Т. Васильців, О. Власюк, О. Волощук, В. Геєц, З. Герасимчук, В. Гошовська, І. Гнибіденко, О. Давидюк, Б. Данилишин, М. Долішній, Л. Ільчук, В. Куценко, Е. Лібанова, О. Новікова, Г. Онікієнко, В. Паламарчук, Г. Пастернак-Таранущенко, О. Позняк, С. Полякова, Ю. Порохнявий, У. Садова, Л. Семів, В. Скуратівський, Л. Шевчук та ін.

Серед фахівців країн СНД найбільш відомими є праці З. Біктімової, А. Прохожева, В. Серебрянникова, Г. Сілласте, А. Хлопева. Проте теоретико-методичні підходи до розробки та функціонування самого механізму забезпечення соціальної безпеки залишаються недостатньо розробленими, вимоги національної безпеки при формуванні й реалізації державної та регіональної соціальної політики враховуються обмежено. Такий стан, спричинений відсутністю єдиного механізму вирішення цих проблем, обумовив необхідність та актуальність проведення наукових пошуків цієї спрямованості.

Механізм забезпечення соціальної безпеки повинен забезпечити ефективну діяльність органів державної влади й місцевого самоврядування стосовно соціального управління. У загальному розумінні поняття «механізм» означає «систему, що визначає порядок певного виду діяльності» та характеризує «послідовність станів і процесів, які складають будь-яку дію» [99, с. 354].

О. Снігова розглядає механізм державного та регіонального управління соціальною безпекою, під яким розуміє цілісну систему послідовних етапів, взаємопов'язаних і взаємодіючих структурних елементів, що визначає порядок, особливості, методи та інструменти цілеспрямованого впливу органів державної влади та місцевого самоврядування (суб'єктів управління) на соціально-економічні процеси на державному та регіональному рівні (об'єкти управління) з метою перешкодження виникненню, послаблення або подолання загроз соціальній безпеці [100].

На нашу думку, механізм забезпечення соціальної безпеки – це цілісна система, функціонування якої направлене на перешкоджання виникненню, послабленню або подолання загроз соціальній безпеці та підвищення її рівня шляхом впливу органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та самих громадян на соціальні процеси в суспільстві, що пов'язано з використанням ряду методів, заходів, інструментів і важелів з урахуванням загальноприйнятих принципів і критеріїв (рис. 3.1).

Загалом механізм забезпечення соціальної безпеки включає підготовчий етап та реалізаційний. Підготовчий етап механізму забезпечення соціальної безпеки передбачає виявлення сукупності структурних елементів системи соціальної безпеки (соціальних інтересів, загроз соціальній безпеці та чинників, що їх обумовлюють), визначення їхнього місця в системі національної безпеки, створення теоретичних основ управління соціальною безпекою; оцінку стану та можливостей забезпечення соціальної безпеки.

Реалізаційний етап окреслює процес формування комплексу організаційно-управлінських заходів щодо створення умов реалізації основних положень стратегії та програми забезпечення соціальної безпеки. Передбачає розробку напрямів удосконалення концептуальної, законодавчої, нормативно-правової бази щодо забезпечення соціальної безпеки, запровадження науково обґрунтованої системи оцінки та виміру соціальної безпеки; формування ефективної державної та регіональної політики щодо скасування соціальних загроз національній безпеці, та створення в регіонах механізмів саморегуляції досягнення соціальної безпеки.

Реалізація механізму забезпечення соціальної безпеки передбачає здійснення управлінського впливу в декілька етапів (рис. 3.2).

1 етап. Формування системи управління процесами забезпечення соціальної безпеки.

Систему управління процесами забезпечення соціальної безпеки можливо визначити як сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів, яка складається з двох підсистем – управляючої та керованої. Управляюча підсистема здійснює управлінський вплив, а керована є її об'єктом. Система управління процесами забезпечення соціальної безпеки має включати наступні елементи.

Мету, яка надає процесу забезпечення соціальної безпеки цілеспрямованість та визначає бажаний та можливий стан системи, що повинен бути досягнутий. Метою управління процесами забезпечення соціальної безпеки є досягнення такого рівня соціальної безпеки, за якого відбувався соціальний розвиток особи та суспільства як пріоритетних.

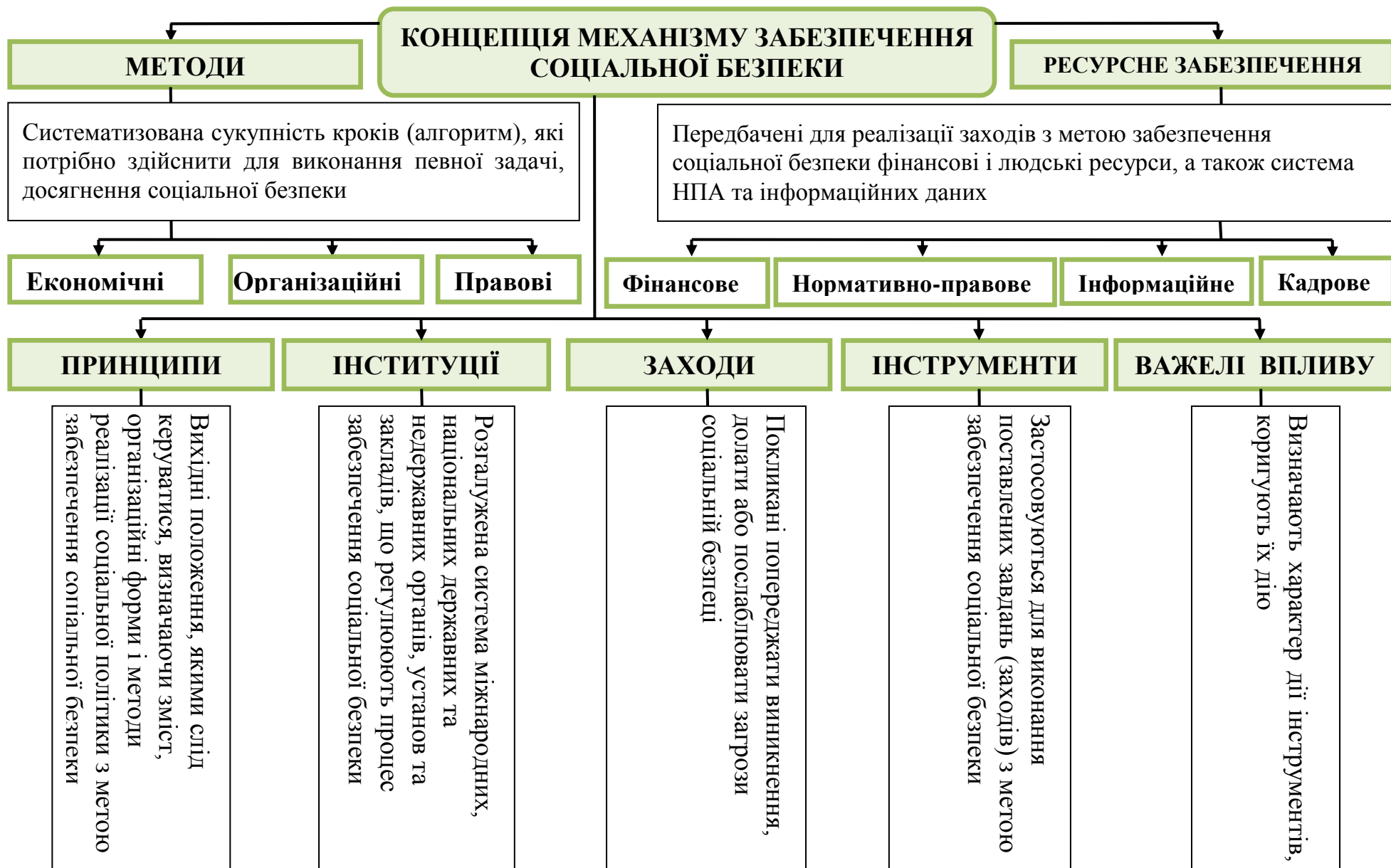

Рис. 3.1. Концепція механізму забезпечення соціальної безпеки¹

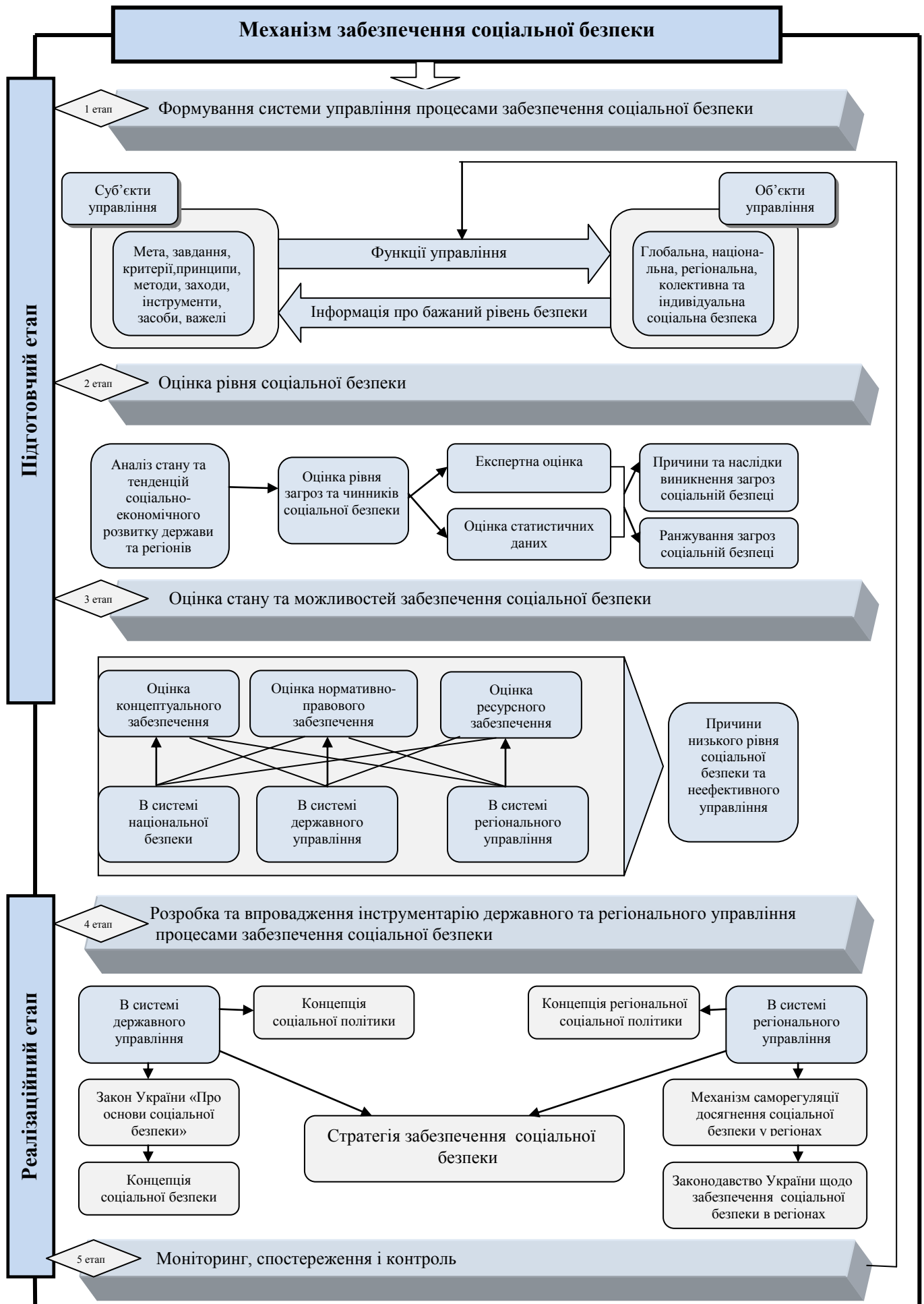

Рис.3.2. Механізм забезпечення соціальної безпеки

Примітка. Розроблено автором

Завдання управління процесами забезпечення соціальної безпеки, що визначають предмет дії та передбачають її необхідність щодо переведення об'єкту управління в якісно або кількісно інший стан, спрямовують його розвиток у заданому напрямі через управлінський вплив. Основними завданнями управління процесами забезпечення соціальної безпеки є:

- відвернення або зниження до прийнятної величини соціальних ризиків та загроз;

- створення умов попередження виникнення соціальних загроз та їхнього скасування;

- підвищення рівня соціальної безпеки;

- удосконалення концептуальних, законодавчих та нормативно-правових основ управління процесами забезпечення соціальної безпеки в системі національної безпеки, державної та регіональної політики.

Суб'єкти управління процесами забезпечення соціальної безпеки, які є головним елементом управляючої підсистеми, що безпосередньо здійснює управлінський вплив. В залежності від рівня управління процесами забезпечення соціальної безпеки ними є центральні й місцеві органи державної влади та органи місцевого самоврядування, громадські організації та самі громадяни.

Законодавчу основу для управління процесами забезпечення соціальної безпеки забезпечує Верховна Рада України шляхом прийняття законів. До повноважень Верховної Ради України належить затвердження загальнодержавних програм соціального розвитку; визначення основ соціального захисту, форм і видів пенсійного забезпечення, а також засад регулювання праці і зайнятості, охорони здоров'я тощо. Крім того, у Державному бюджеті встановлюються видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення окремих категорій населення.

Державне управління у сфері забезпечення соціальної безпеки здійснюють Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та їх виконавчі й розпорядчі органи, а також спеціально уповноважені на те державні органи, які забезпечують проведення в життя державної політики у сфері надання соціальної допомоги населенню та інші державні органи відповідно до законодавства України. На Кабінет Міністрів України покладається обов'язок забезпечення проведення політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту населення (п. 3 ст. 116 Конституції України).

Систему спеціально уповноважених органів, що мають компетенцію щодо забезпечення соціальної безпеки, утворює Міністерство праці та соціальної політики України, функції якого визначені Положенням про

Міністерство праці та соціальної політики України, затвердженого Указом Президента України від 30 серпня 2000 р. (№ 1035 / 2000). Міністерство праці є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері праці та соціальної політики, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Основними завданнями Міністерства праці та соціальної політики України є участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у визначених сферах; забезпечення через систему підпорядкованих йому органів реалізації права громадян на соціальний захист шляхом своєчасного та адресного надання соціальної підтримки, у тому числі державної допомоги малозабезпеченим громадянам, у разі втрати роботи, працездатності, досягнення пенсійного віку. Міністерство праці та соціальної політики України забезпечує здійснення моніторингу у сфері праці, зайнятості, соціального захисту, соціального страхування, пенсійного забезпечення та соціального обслуговування; здійснює державний нагляд у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування та за додержанням вимог законодавства стосовно призначення і виплати пенсій у солідарній системі; бере участь у розробленні державних соціальних стандартів і нормативів тощо.

Органи місцевого самоврядування мають достатньо повноважень щодо забезпечення соціальної безпеки: встановлення за рахунок власних коштів благодійних надходжень; додаткових до встановлених законодавством гарантій щодо соціального захисту населення; вирішення відповідно до законодавства питань про надання допомоги інвалідам, ветеранам війни та праці, сім'ям загиблих військовослужбовців, багатодітним сім'ям, інвалідам з дитинства у будівництві індивідуальних жилих будинків, проведенні капітального ремонту, відведення земельних ділянок; організація малозабезпеченим громадянам похилого віку та інвалідам побутового обслуговування, безоплатного харчування; вирішення питань про надання за рахунок коштів місцевих бюджетів ритуальних послуг у зв'язку з похованням самотніх громадян, ветеранів війни та праці, малозабезпечених громадян. Крім власних повноважень місцеві Ради депутатів та їхні виконавчі органи здійснюють низку повноважень у сфері соціального захисту, делегованих їм державою (ст. 34 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні”).

Значну роль у системі забезпечення соціальної безпеки відіграють соціальні фонди (це позабюджетні самостійні фінансові установи, некомерційні самоврядні організації). Грошові надходження фондів не перебувають у державній власності, не входять до складу державного та місцевих бюджетів і вилученню не підлягають, але держава відіграє велику

роль у контролі за використанням цих коштів. Кошти фондів використовуються виключно у цільовому порядку, заборонено їх використання для комерційної діяльності. До страхових соціальних фондів належать: Фонд соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві. До державних нестрахових фондів належить Пенсійний фонд України. Бюджет Пенсійного фонду України затверджує Кабінет Міністрів України. Нестраховими державними фондами в Україні були визнані: Фонд соціального захисту інвалідів, Фонд для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення. Законодавчо встановлюється і порядок функціонування недержавних пенсійних фондів. Контроль та нагляд за їх діяльністю здійснюється державними органами системи соціального забезпечення.

Керована підсистема представлена об'єктами управління та об'єднує суспільні відносини та соціально-економічні процеси, які стосуються реалізації соціальних потреб та інтересів особи, суспільства, держави; структурні елементи системи соціальної безпеки (соціальні інтереси, загрози й небезпеки соціальній безпеці та чинники, що обумовлюють їх виникнення та розвиток).

Направленість на досягнення мети спонукає управлінську діяльність – сукупність дій суб'єктів управління, спрямованих на зміну характеристик об'єкту управління в заданому напрямі згідно з функціями управління.

Функції управління окреслюють конкретний вид управлінської діяльності, яка є об'єктивно необхідною для здійснення управлінського впливу на об'єкти управління та досягнення мети. Вони мають свої особливості, визначені об'єктом, рівнем управління та полягають в аналізі соціально-економічної ситуації, оцінці соціальної безпеки; маневруванні фінансовими та природними ресурсами регіонів з метою вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів; створенні в регіонах умов та механізмів саморегуляції забезпечення соціальної безпеки; заохочення до співпраці тих інституціональних одиниць, діяльність яких сприяє поліпшенню соціально-економічної ситуації в регіоні та країні загалом; запровадженні та здійсненні соціальної експертизи управлінських рішень та контролю.

Також до функцій управління процесами забезпечення соціальної безпеки варто віднести:

- захист конституційних прав людини, суспільства, держави;

- розвиток нормативно-правової бази;
- розвиток духовності;
- розвиток громадянського суспільства;
- збалансування інтересів громадян у відповідності (міжнародним, політичним, економічним) процесам та всебічний захист;
- моніторинг та контроль соціальних процесів і явищ.

Основні правила управлінської діяльності, які повинні виконуватися суб'єктами управління, визначають принципами управління. Оскільки соціальна безпека є підсистемою системи національної безпеки, її принципи повинні відповідати принципам забезпечення національної безпеки.

Принципами забезпечення соціальної безпеки України є верховенство закону; демократичність, підзвітність і відкритість суб'єкта господарської діяльності, держави та суспільства, їхня взаємна відповідальність; превентивність; своєчасність, оперативність і адекватність заходів щодо забезпечення безпеки в соціальній сфері.

Механізм забезпечення соціальної безпеки повинен ґрунтуватися на таких принципах:

- принцип рівноправності: забезпечення рівних можливостей усім громадянам в реалізації права на соціальну безпеку;
- принцип системності: усі складові механізму забезпечення соціальної безпеки діють як єдина система;
- принцип взаємозв'язку: процес забезпечення соціальної безпеки має бути пов'язаний з іншими напрямками політики держави (економічною, екологічною);
- принцип оптимального поєднання централізації і децентралізації: передбачає раціональне делегування повноважень при регулюванні процесів забезпечення соціальної безпеки;
- принцип програмності: передбачає розробку загальнодержавної цільової програми забезпечення соціальної безпеки;
- принцип міжнародної координації: полягає у співробітництві державної системи органів з міжнародними інституціями з метою забезпечення соціальної безпеки та глобальному рівні;
- принцип комплексності: передбачає застосування комплексного підходу під час реалізації державної соціальної політики щодо забезпечення соціальної безпеки;
- принцип простоти і ясності: завдання, які передбачаються у програмах забезпечення соціальної безпеки повинні бути коректно сформульовані і бути зрозумілими користувачам програми;

- принцип поєднання науки та практики: полягає в тому, що організації, які реалізують політику забезпечення соціальної безпеки повинні враховувати здобутки наукових установ щодо регулювання процесів у соціальній сфері.

Наступним елементом у запропонованому механізмі є критерії – ознаки, що відбивають сутність соціальної безпеки з огляду на ефективність державного та регіонального управління. Критеріями досягнення соціальної безпеки є:

- реалізація конституційних соціальних гарантій;
- захищеність соціальних прав і свобод громадян на всій території країни;
- забезпечення стандартів гідного життя на всій території України та задоволення базових соціальних потреб населення незалежно від місця проживання;
- збалансований соціально-економічний розвиток регіонів країни;
- відсутність надмірних міжрегіональних диспропорцій у соціальному розвитку держави, зниження кількості регіонів з відставанням соціально-економічного розвитку від середнього по Україні рівня;
- низький рівень соціальної напруженості в суспільстві;
- відсутність соціально-політичного протистояння окремих регіонів України;
- довіра населення до загальнодержавних і регіональних органів влади та місцевого самоврядування.

Практична реалізація принципів та функцій управління процесами забезпечення соціальної безпеки потребує та передбачає застосування певних методів, засобів та інструментів управління, за допомогою яких суб'єкти управління спроможні здійснити ефективний управлінський вплив, спрямований на досягнення мети.

Методи – способи впливу суб'єктів управління на об'єкти управління (соціально- економічні процеси, суспільні відносини тощо), основними серед них є: правові, організаційні, економічні та адміністративні, які органічно пов'язані між собою та з організацією реалізації конкретних заходів. Їх поділ є певною мірою умовним. Він служить, головним чином, для орієнтації кожного з виконавців (трьох гілок влади) щодо розробки конкретних заходів, їх виконання і контролю.

Розглянемо це на прикладах. Візьмемо економічно заохочувальний захід, такий як бронювання на підприємствах робочих місць для працездатних громадян у працездатному віці, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних конкурувати на ринку праці, у тому числі

жінкам, які мають дітей віком до шести років та саодиноким матерям, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дітей-інвалідів (ст. 5 ЗУ «Про зайнятість населення») [101]. Він буде можливим та ефективним лише за наявності необхідних для цього правових актів, які визначали б перелік підприємств, які повинні бронювати робочі місця, розмір броні, обов'язки і відповідальність тих організацій, які не дотримуються законодавства. Його реалізація відбувається через аналіз економічних можливостей, організацію підготовки та прийняття відповідних адміністративних рішень, а також через здійснення організації контролю за використанням виділених броньованих місць, тобто повинні бути певні органи, які б усім цим займались.

У даному випадку трієдиними факторами виступають: економічна стимуляція зайнятості окремих категорій громадян, правова можливість її здійснення, адміністративно-організаційні заходи реалізації з кінцевим результатом дії економічного «двигуна».

Ті економічні методи механізму забезпечення соціальної безпеки, які затверджені в певних нормативно-правових, розпорядчих документах стають інструментами досягнення певних поставлених завдань, у свою чергу, документи переходять у когорту нормативно-правового чи інформаційного забезпечення процесу забезпечення соціальної безпеки.

Організаційні методи передбачають створення системи інституцій, які б впроваджували в життя певні заходи. Окрім того організації державні, недержавні мають забезпечуватись підготовленими кадрами, які розуміються у соціальній проблематиці, у особливостях забезпечення соціальної безпеки тощо.

Ще однією складовою механізму є заходи забезпечення соціальної безпеки, зокрема:

- формування та реалізація державної політики забезпечення соціальної безпеки;
- адаптація законодавства України до міжнародних норм у сфері забезпечення соціальної безпеки;
- запровадження експертизи законодавства та проектів нормативно-правових актів, які стосуються регулювання процесів забезпечення соціальної безпеки;
- створення державно-правових засад застосування законодавства з питань забезпечення соціальної безпеки;
- підтримка громадських ініціатив, спрямованих на забезпечення соціальної безпеки;
- запровадження концепції забезпечення соціальної безпеки у системі державного управління;

- здійснення контролю за процесом забезпечення соціальної безпеки;
- організація наукових та експертних досліджень з питань забезпечення соціальної безпеки;
- залучення об'єднань громадян та міжнародних громадських організацій до всіх процесів забезпечення соціальної безпеки;
- забезпечення соціального підходу до формування державного бюджету;
- створення умов для підвищення рівня соціальної безпеки;
- запровадження системи ефективного реагування на факти посягання чи зниження рівня соціальної безпеки тощо.

Інструменти – підходи, які використовуються суб'єктами управління для забезпечення соціальної безпеки. Згідно з визначеними методами та заходами при управлінні процесами забезпечення соціальної безпеки потребують застосування наступні інструменти:

- законодавче та нормативно-правове забезпечення в сфері національної безпеки, державного та регіонального соціального управління;
- державне замовлення, договірне стимулювання регіонального розвитку;
- соціальні норми та нормативи, критичні порогові значення соціальних показників;
- обов'язкове соціальне страхування (пенсійне, медичне, тимчасової втрати працездатності, народження, на випадок безробіття, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання);
- добровільне соціальне страхування (пенсійне, медичне, по безробіттю, життя та здоров'я, майна);
- державна соціальна допомога (грошові виплати, допомоги та компенсації вразливим верствам населення);
- державні соціальні гарантії (безплатної медичної допомоги, безплатної освіти, доступного житла, доступних культурних і оздоровчих закладів);
- послуги громадських організацій (спілки споживачів, спілки інвалідів, спілки чорнобильців, спілки благодійних організацій);
- державні дотації, субсидії, податкові пільги;
- забезпечення здатності територіальних громад та органів місцевого самоврядування в межах, визначених законодавством, самостійно та відповідально вирішувати питання соціально-економічного розвитку, створення ефективних механізмів забезпечення їх активної участі у формуванні та проведенні державної регіональної політики;

- підвищення ролі та відповідальності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за вирішення покладених на них повноважень та завдань.

Засіб – дія або система дій, що використовується для виконання певної роботи. Головними засобами забезпечення соціальної безпеки є стратегія та програма соціальної безпеки.

До важелів впливу на процес забезпечення соціальної безпеки варто віднести:

- санкції за порушення норм чинного законодавства у соціальній сфері (система штрафів, пеня);

- відшкодування матеріальної та моральної школи, завданої діяннями, які мають негативний вплив на соціальну безпеку;

- система пільг та податкових знижок тим підприємствам, які підвищують рівень соціальної безпеки своїх працівників;

- система грантів для організацій незалежно від форм власності, які пропонують проекти для підвищення рівня соціальної безпеки.

2 етап. Оцінка рівня соціальної безпеки.

Для здійснення державного та регіонального управління процесами забезпечення соціальної безпеки вагоме значення має об'єктивна, повна, комплексна інформація про соціально-економічне становище на державному й на регіональному рівнях та про ступінь реалізації пріоритетних національних інтересів у соціальній сфері, визначених на законодавчому рівні. Це передбачає здійснення аналізу соціальної ситуації, виявлення тенденцій соціально-економічного розвитку держави та регіонів та оцінки рівня загроз соціальної безпеки.

Забезпечення комплексності та повноти інформації щодо стану соціальної безпеки разом із оцінкою загроз соціальній безпеці на підставі статистичної інформації потребує та обумовлює використання ряду методів оцінки соціальної безпеки. Результатом комплексного аналізу є систематизоване уявлення про рівень соціальної безпеки та її загроз, бачення причин і наслідків їхнього виникнення та розвитку.

3 етап. Оцінка стану та можливостей забезпечення соціальної безпеки.

Ефективне управління процесами забезпечення соціальної безпеки вимагає оцінки спроможності чинної системи державного та регіонального управління вирішити завдання щодо забезпечення соціальної безпеки. Це передбачає оцінку та виявлення недоліків чинного концептуального, нормативно-правового та науково-методичного та ресурсного забезпечення, які знижують ефективність та якість управління соціальною безпекою.

1. Нормативно-правове забезпечення являє собою сукупність нормативно-правових актів наднаціонального, загальнодержавного та регіонального характеру, норми яких регулюють процеси забезпечення соціальної безпеки. Перш за все в Конституції України закладені основні принципи соціального захисту зокрема ст. 46 «гарантує громадянам право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття від незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок внесків громадян, підприємств, установ, організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення» [102, с. 14]. Пенсії та інші види соціальних виплат і допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. У статтях 47–53 Конституції України зазначено, що громадяни України мають право: на житло; на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї; на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування; право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди; утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування покладається на державу; право на освіту [102, с. 15].

Варто зазначити, що до конституційних обов'язків України у соціальній сфері відносять:

- охороняти працю та здоров'я людини;
- встановлювати мінімальний гарантований розмір заробітної плати;
- забезпечувати державну підтримку сім'ї, інвалідів та осіб похилого віку;
- розвивати систему соціальних служб;
- встановлювати державні пенсії, допомоги та інші гарантії соціального захисту.

Основними Законами України, що регулюють процес забезпечення соціальної безпеки, є:

- Закон України «Про пенсійне забезпечення». Відповідно до положень цього Закону, державою встановлюються трудові пенсії, до яких відносяться: пенсії за віком; по інвалідності; в разі втрати годувальника; за вислугу років [103];

- Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» (від 18.01.2001 р.) [104];

- Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (від 23.09.1999 р.) регламентує роботу комісії з розслідування нещасного випадку, встановлює порядок виплат коштів з Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України» [105];

- Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (від 24.01.1995 р.) регламентує роботу державних органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів, які здійснюють їх соціальний захист дітей (приймальники – розподільники для органів внутрішніх справ; школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державного департаменту України з питань виконання покарань; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка)) [106];

- Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (від 13.01.2005 р.). Цей Закон визначає правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування і є складовою частиною законодавства про охорону дитинства [107].

Особливу групу законів, що регламентують соціальний захист населення в Україні становить законодавство України про соціальний захист військовослужбовців. Серед цих законів є наступні: Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (від 20.12.1991 р.) [108]. Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їхніх сімей» (від 15.06.2004 р.) [109]. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» (від 9.04.1992 р.) [110]. Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист» (від 24.03.1998 р.) [111]. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (від 22.10.1993 р.) [112]. Закон України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни» (від 16.03.2004 р.) [113].

Процес регулювання соціального захисту населення ґрунтується на Законі України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та

дітям-інвалідам» (від 16.11.2000 р.) [114] та Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (від 26.04.2001 р.) [115]. Ці Закони регламентують розміри державної соціальної допомоги, період та терміни їх виплати внаслідок наявності постраждалих осіб від настання вищезазначених соціальних ризиків.

Також варто зазначити, що останніми роками органи державної влади України прийняли ряд нормативно-правових документів, що сприяють визначенню пріоритетів у соціальній сфері. Зокрема, в Законі України «Про основи національної безпеки України», що прийнятий у 2003 р., визначено основні напрями політики з питань національної безпеки в Україні в соціальній сфері. Це:

- істотне посилення соціальної складової економічної політики, реальне підвищення життєвого рівня населення, передусім на основі піднесення вартості оплати праці, своєчасної виплати заробітної плати та гарантованих законом соціальних виплат, посилення цільової спрямованості матеріальної підтримки, зниження рівня безробіття;

- створення умов для подолання бідності і надмірного майнового розшарування в суспільстві;

- збереження та зміцнення демографічного та трудових ресурсного потенціалу країни; подолання кризових демографічних процесів;

- створення ефективної системи соціального захисту людини, охорони та відновлення її фізичного та духовного здоров'я, ліквідації алкоголізму, наркоманії, інших негативних явищ;

- ліквідація безоглядності, безпритульності та бродяжництва серед дітей та підлітків [4, с. 20-21].

В Законі України «Про Стратегію національної безпеки України» від 12.02.2007 р. (далі – Стратегія) визначено принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [116].

Головною метою Стратегії є забезпечення такого рівня національної безпеки, який би гарантував поступальний розвиток України, її конкурентоспроможність, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави у сучасному світі.

Стратегічною метою політики національної безпеки України в реалізації цілей соціальної політики держави є додержання прав і свобод людини і громадянина, створення умов для динамічного зростання економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту

населення. В пункті 3.5 Стратегії визначається, що досягнення високих соціальних стандартів, вирішення на цій основі нагальних демографічних проблем передбачає реалізацію комплексних заходів щодо сприяння зміцненню середнього класу та подолання бідності, гармонізацію національних стандартів якості життя громадян з європейськими, створення умов для зміцнення здоров'я нації та зменшення рівня смертності населення, забезпечення доступності якісних медичних послуг для усіх верств населення, забезпечення житлом громадян, які потребують державної підтримки, здійснення реформи соціального забезпечення, зокрема пенсійної реформи. Одним із пріоритетів діяльності органів державної влади стає подолання негативних тенденцій у розвитку демографічної ситуації, диспропорцій у міграційних процесах, відтоку за кордон кваліфікованих працівників, забезпечення на цій основі потреб економіки та соціальної сфери у трудових ресурсах.

В Стратегії також визначено ключові пріоритети в області державної політики у гуманітарній сфері, а саме: розвиток освіти і науки, реформування системи охорони здоров'я населення, захист вітчизняної культурної і духовної спадщини, покращання морального здоров'я нації, в тому числі шляхом впровадження дієвих механізмів утвердження сімейних цінностей та запобігання поширенню в засобах масової інформації проявів насильства, расової, етнічної та релігійної нетерпимості, моральної розбещеності тощо. Потребують невідкладного вирішення нагальні проблеми подолання бродяжництва та дитячої безпритульності.

Ресурсне забезпечення механізму забезпечення соціальної безпеки включає:

- фінансове забезпечення. Його розміри та джерела формування визначено в бюджеті України і включає видатки соціального спрямування;

- інформаційне забезпечення – сукупність різного роду даних про ситуацію у соціальній сфері (інформація, яка оприлюднюється у ЗМІ, в мережі Інтернет, наукових виданнях, статистична інформація тощо);

- кадрове забезпечення – сукупність підготовленого персоналу, необхідного для роботи в інституціях, які входять до механізму забезпечення соціальної безпеки.

4 етап. Розробка та впровадження інструментарію державного та регіонального управління процесами забезпечення соціальної безпеки.

Вагомою підставою ефективного управління процесами забезпечення соціальної безпеки є розвиток правової регламентації соціальної безпеки в системі національної, а також удосконалення чинного законодавства в галузі

державного та регіонального соціального управління, забезпечення його зорієнтованості на забезпечення соціальної безпеки.

Потребує удосконалення система оцінки соціальної безпеки. Гострими є проблеми підвищення рівня наукової обґрунтованості та адаптації до умов України порогових значень показників, визначених світовою практикою державного управління. Одночасно важливою є потреба в опрацюванні проблеми обчислення інтегрального показника рівня соціальної безпеки та розроблені методики його розрахунку, обумовлена гострою необхідністю відстеження соціальних наслідків економічних трансформацій в Україні з урахуванням вимог національної безпеки.

5 етап. Моніторинг, спостереження та контроль.

Заключним та обов'язковим етапом управління процесами забезпечення соціальної безпеки є контроль, який має забезпечувати порівняння фактичного рівня соціальної безпеки із бажаним, своєчасне виявлення відхилень та їх причин; встановлення недоліків, помилок управлінської діяльності; спостереження за змінами соціально-економічного середовища та прогнозування рівня соціальної безпеки. Одночасно контроль повинен набувати форми зворотного зв'язку, на засадах якого можливо здійснювати координацію управління соціальною безпекою.

Необхідність поточного спостереження, контролю, оцінювання та аналізу соціально-економічних тенденцій щодо забезпечення соціальної безпеки обумовлює потребу створення та запровадження проведення постійного моніторингу за результатами процесу державного та регіонального управління соціальною безпекою. Це сприятиме формування більш обґрунтованих управлінських рішень та підвищенню ефективності державного та регіонального управління процесами забезпечення соціальної безпеки.

В умовах поширення залучення населення до управління суспільними процесами важливою формою підвищення ефективності управління процесами забезпечення соціальної безпеки має стати запровадження громадського контролю за діяльністю органів державного управління та місцевого самоврядування.

Таким чином, урахування в державній та регіональній політиці розроблених пропозицій щодо формування концептуальних основ соціальної безпеки, практичне впровадження механізму забезпечення соціальної безпеки сприятиме підвищенню ефективності управління соціальною безпекою.

3.2. Особливості формування соціально-відповідальної політики

Від якості планування та реалізації соціально відповідальної політики залежить рівень життя не тільки соціально вразливих верств населення, але й усього суспільства в цілому. Формуючи соціальну складову бюджету, держава перерозподіляє величезні обсяги коштів, тим самим впливаючи як на добробут окремо громадянина, так і на рівень соціально-економічного розвитку конкретного підприємства чи регіону. Саме на регіональному рівні можливо дослідити ефективність соціальної політики, її вплив на рівень життя населення, оцінити ступінь відповідальності держави за отримані результати.

В.А. Скуратівський та Е.М. Лібанова соціальну політику визначають як «систему цілеспрямованої діяльності суб'єктів соціально-політичного життя, сукупність принципів, норм, правил, рішень, дій, спрямованих на забезпечення ефективного, оптимального функціонування та розвитку процесів соціального буття, насамперед формування та реалізацію соціальних потреб людини та суспільства, забезпечення їх соціальної безпеки» [117].

В.О. Мандибура під соціальною політикою розуміє «сукупність науково сформульованих ідей, положень та концептуальних підходів (як довготермінового стратегічного, так і короткотермінового, тактичного характеру), що поєднується із системою конкретних дій, заходів, стимулів і механізмів, за допомогою яких практично регулюються соціальні процеси» [118].

А. Сіленко вказує, що це «система взаємодії державної влади, що постійно оновлюється, недержавних структур, самої особистості щодо життєзабезпечення та розвитку людини» [119].

На думку С.М. Чистова, соціальна політика – «це складова частина загальної політики, головне завдання якої полягає в розробці та здійсненні необхідних заходів щодо збереження і зміцнення наявного суспільного та державного ладу. Соціальна політика – це система управлінських, організаційних, регулятивних, саморегулятивних заходів, дій, принципів і засад, спрямованих на забезпечення оптимального соціального рівня та якості життя, соціального захисту малозабезпечених верств населення, їх соціальної безпеки в суспільстві» [120].

У.Я. Садова розглядає регіональну соціальну політику, під якою розуміє «специфічну сферу людської діяльності, пов'язану з владою і спрямовану на впорядкування суспільних відносин, розвиток та

територіальну організацію відповідних інститутів суспільства на засадах норм конституційного та муніципального права» [121].

Українська версія Вікіпедії соціальну політику визначає як «комплекс заходів державного та недержавного характеру, спрямованих на виявлення, задоволення і узгодження потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад. Мета соціальної політики – створення умов для розвитку та оптимального функціонування соціальних відносин, всебічного розкриття творчого потенціалу людини, її сутнісних сил, досягнення в суспільстві соціальної злагоди і стабільності» [122].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Однак коло питань, пов'язаних із організацією механізму соціально-відповідальної політики в сучасних умовах, не набули належного висвітлення і потребують детального дослідження. Зокрема, потребує подальшого аналізу зарубіжний досвід соціально відповідальної політики, механізми співпраці її учасників, процедура притягнення до відповідальності в разі невиконання взятих зобов'язань.

Метою дослідження є розвиток теоретичних засад соціально відповідальної політики та формування практичних рекомендацій щодо вдосконалення її нормативного, методичного та документального забезпечення.

Основні результати дослідження. Соціальна сфера стосується кожного, і від того, наскільки ефективно реалізується державна політика в даному напрямі, залежить соціальний мир та добробут суспільства.

У 2013 р. першочерговим пріоритетом органів соціального захисту населення була діяльність, спрямована на реалізацію розвитку соціальних гарантій та їх адресності. Загальний фінансовий ресурс, спрямований волинським родинам на виплату державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам та ін. у 2013 р. склав 1 млрд 406 млн грн, що на 241 млн грн (21%) більше показника 2012 року [123].

Загалом впродовж 2013 р. в області державну підтримку отримали 108,3 тис. родин, в тому числі 9 тис. малозабезпечених. За материнську самовідданість, народження і зразкове виховання дітей у 2013 р., відповідно до указів Президента України, 949 жінок отримали почесне звання «Мати-героїня» та винагороду на загальну суму 10,9 млн грн.

Другим пріоритетом соціально відповідальної політики є робота з недопущення виникнення додаткової заборгованості із виплати по заробітних платах працівників підприємств, установ та організацій усіх форм власності, дотримання мінімальних гарантій в оплаті праці.

Завдяки системі моніторингу та контролю за виплатами, заборгованість із заробітної плати у 2013 р. скоротилась на 25% (1,3 млн грн) порівняно з 2012 роком. Так, 1 березня 2010 р. загальна сума заборгованості із заробітної плати в області становила 25 млн грн, а кількість підприємств-боржників сягала 113. Станом на 1 січня 2014 р. заборгованість зменшилась на 21 млн (у 6,5 разів) і становить менше 4 млн грн на 8 підприємствах [124].

Третій пріоритет – це захист найуразливіших громадян та забезпечення соціальної справедливості. В першу чергу, це реалізація соціальних ініціатив, спрямованих на захист дітей з особливими потребами, створення належних матеріальних умов проживання та розвитку.

Зокрема, збільшення у 2013 р. розміру надбавки на догляд за дитиною-інвалідом з виключно високою мірою втрати здоров'я дозволила покращити матеріальний стан 993 сімей, які виховують таких дітей. Зростання соціальної допомоги для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які мають інвалідність, дозволило підтримати майже 100 таких дітей в області [123].

Важливим досягненням є запровадження надання соціальних послуг з стаціонарного догляду за дітьми-інвалідами. Так, в липні 2013 р. створено групу денного перебування для дітей з особливими потребами в Центрі соціальної реабілітації дітей-інвалідів м. Ковель та Ковельського району.

Також в липні 2013 р. відкрито Центр медико-соціальної реабілітації дітей-інвалідів з денним перебуванням при дитячому відділенні Територіального медичного об'єднання Любомльського та Шацького районів. Розширено можливості відділення реабілітації при дитячому відділенні Ратнівської районної лікарні та збільшено кількість місць у групі для дітей-інвалідів при дошкільному навчальному закладі в м. Камінь-Каширському. Крім того, для підтримки та розвитку цих центрів з обласного бюджету виділено 515 тис. грн [125].

У 2013 р. мало місце 100% забезпечення дітей з особливими потребами технічними засобами реабілітації. Майже 353 тис. громадян пільгових категорій були забезпечені пільгами на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива та скрапленого газу, на оплату послуг зв'язку, інших, передбачених законодавством пільг, та компенсацію за пільгове перевезення.

Всього у 2013 р. профінансовано пільг на 166 млн грн.

Протягом 2013 р. забезпечувався соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Так, у даний час в області проживає 146 тис. таких громадян. Забезпечено відшкодування вартості придбаних лікарських засобів за рецептами лікарів на загальну суму

6,1 млн грн, відшкодовано кошти за проведені послуги з зубопротезування на суму 700 тис. гривень. Виділено 8982 путівки на оздоровлення, в тому числі 6690 – для дітей до 58 оздоровчих закладів України, що становить 48,7% від потреби. Повністю забезпечені путівками з числа постраждалих діти-інваліди, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

За кошти державного бюджету придбали 4 квартири в м. Горохів, які розподілені між 3 сім'ями, у складі яких виховуються діти, що стали інвалідами внаслідок Чорнобильської катастрофи, та учасником ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

Поряд з цим, 4 сім'ям, які відповідно до направлення переселилися з радіоактивно забрудненої території, відшкодовано кошти за самостійно придбане та збудоване житло на загальну суму 721,3 тис. грн [126].

Протягом 2013 р. за рахунок усіх джерел фінансування оздоровлено 719 ветеранів війни та 593 громадянина інших пільгових категорій (інваліди загального захворювання і з дитинства, ветерани ОУН-УПА тощо). На оздоровлення було спрямовано 1,9 млн грн з державного та 248 тис. з обласного бюджетів. За бюджетною програмою «Забезпечення житлом інвалідів» придбано квартир у новобудовах Луцька на загальну суму 1,8 млн грн. Видано 57 автомобілів для пільгових категорій, з них: 22 – за кошти державного бюджету; 21 – в якості гуманітарної допомоги, 14 – автомобілів, що були у використанні [127].

Окремо необхідно відмітити зміни щодо максимального наближення послуг до людей. Зокрема, у 2013 р. функціонували 16 виїзних мобільних соціальних офісів, їх спеціалістами було надано 5483 консультації, що майже удвічі більше, ніж у 2012 році. У 4110 громадян прийнято пакети документів для призначення соціальних допомог безпосередньо за місцем проживання (це майже в три рази більше, ніж у 2012 році).

Для обслуговування населення безпосередньо за місцем проживання, забезпечення оперативне реагування в селищах міського типу: Торчині Луцького та Цумані Ківерцівського районів організовано роботу філій управлінь соціального захисту населення. Ці міні-управління обслуговують густонаселені території району та міста Луцька, у яких проживає значна кількість багатодітних сімей, пільговиків та інших соціально незахищених верств населення.

Торчинська філія працює з жовтня 2012 р. та обслуговує населення 15 навколишніх сіл. Цуманська філія відкрита у квітні 2013 р., надає послуги жителям 4 селищних та 3 сільських рад, де проживає понад 11 тис. громадян, із яких 5 тис. – це пенсіонери та інваліди. Відкриття філії у віддаленому

районі м. Луцька (район ДПЗ) дало можливість оперативно вирішувати проблеми понад 5 тис. лучан, що отримують соціальні послуги.

В області функціонує мережа закладів та установ, що надають соціальні послуги. Зокрема, працюють 20 територіальних центрів обслуговування одиноких та непрацездатних громадян (терцентр), у яких діють 70 відділень, з яких 17 – стаціонарні; 5 інтернатів психоневрологічного напрямку, 1 з них дитячий, 1 геріатричний пансіонат. У 2013 р. ці установи надали різноманітні послуги 52 тис. осіб [123].

Слід зазначити, що соціальні послуги зокрема отримали 12 тис. осіб, яким виповнилося 80 і більше років, і майже 2 тис. осіб з п'ятою групою рухової активності, тобто це ті, які потребують постійної сторонньої допомоги. Протягом 2013 р. терцентрами здійснено ряд заходів із реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг. Запроваджено надання нових соціальних послуг. В територіальному центрі Локачинського району у вересні відкрито нове відділення соціально-медичних послуг, активно забезпечує гарячим харчуванням громадян терцентр м. Луцька. Особливої уваги заслуговує впровадження інноваційні моделі соціального обслуговування: відкриття «Університетів третього віку» в територіальних центрах Володимир-Волинського, Маневицького і Шацького районів. У 17 територіальних центрах функціонують 93 гуртки за інтересами та художньої самодіяльності, клуби активного дозвілля, в яких займалися 5,5 тис. осіб [126].

У відділеннях соціально-побутової адаптації Володимир-Волинського, районного, Ківерцівського, Луцького районного, Рожищенського і Турійського терцентрів послуги надають 39 соціальних офісів.

В інтернатних закладах на повному державному забезпеченні перебуває 783 підопічних, в Голобському дитячому будинку-інтернаті – 60. Для створення належних умов проживання мешканців будинків-інтернатів з обласного бюджету виділено 3,8 млн. грн., залучено благодійних коштів на суму 553,7 тис. грн.

Важливим моментом забезпечення соціально відповідальної політики є забезпечення належного рівня заробітної плати та експертизи умов праці. Так, у 2013 р. середньомісячна заробітна плата в області становила 2580 грн, що на 10% більше рівня 2012 року. Намітились позитивні зрушення у рівні оплати праці і на міжрегіональному рівні. За рівнем середньомісячної заробітної плати за 2013 р. Волинь була на 21-ому місці з 27 регіонів України. Знизилась кількість підприємств, що не дотримуються мінімальних гарантій в оплаті праці. Так, якщо в січні 2013 р. таких підприємств було 31, то до кінця року їх стало лише 16.

В області функціонує Комунальна установа «Центр по здійсненню соціальних виплат» (надалі – Центр), який щомісяця забезпечує нарахування, формування, підготовку до друку документів для виплати всіх видів соціальної допомоги, субсидій та пільг у готівковій формі на придбання твердого і рідкого пічного палива та скрапленого газу, компенсаційних та соціальних виплат громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, грошової виплати на електропостачання та інших грошових виплат, формування документів на виплату в електронному вигляді та друк всіх паперових відомостей.

Загальний контингент осіб що обслуговуються Центром, складає близько 320 тис. осіб, середній обсяг щомісячної виплати відповідно до оприлюднених відомостей – 120 млн грн. З вересня 2013 р., у роботі Центру виникли проблеми, пов'язані з несвоєчасним фінансуванням та проплатою перфорованого паперу та розхідних матеріалів, необхідних для друку виплатних документів.

Це пов'язано з фінансуванням Центру з місцевого обласного бюджету, який через економічну кризу не в змозі забезпечити своєчасне фінансування. Таким чином виникає абсурдна ситуація, коли через нестачу 10 тис. грн, необхідних для купівлі паперу та картриджів, неможливо виплати 120 млн грн.

Узагальнюючи категорію «соціальна політика», ми пропонуємо окремо виділяти поняття «соціально відповідальна політика», яку слід розуміти як систему заходів економічного, соціального, екологічного характеру, направлених на покращення рівня життя як окремого індивідуума, так і соціуму в цілому, що передбачає притягнення стейкхолдерів до відповідальності за невиконання ними зобов'язань.

З метою покращення соціального захисту населення в області та наближення його до міжнародних стандартів соціально відповідальної політики необхідно:

- здійснювати постійний моніторинг стану погашення заборгованості із виплати заробітної плати;
- посилити адресність у наданні соціальної допомоги через соціальне замовлення, відкриття відділень терцентрів, міні-управлінь;
- активно інтегрувати літніх людей у всі сфери життя, зокрема розвивати мережу «університетів третього віку»;
- підтримувати розвиток волонтерства та залучення шефської допомоги;
- розвивати центри денного перебування для дітей з інвалідністю;

- запровадити у райміськуправліннях соціального захисту населення роботу за принципом «єдиного вікна»;

- з метою покращення оперативності друку відомостей на виплату усіх видів соціальних допомог передбачити фінансування технічної складової діяльності комунальної установи «Центр по здійсненню соціальних виплат» з державного бюджету, як це реалізовано у Пенсійному фонді України.

Отже, на нашу думку, пріоритети соціально відповідальної політики – це ключові напрями захисту соціально вразливих верств населення, направлені на забезпечення його розширеного відтворення засобами економічного стимулювання та нормативного гарантування мінімальних благ.

Щодо політики, спрямованої на суттєве підвищення комунальних тарифів та їх часткове відшкодування шляхом субсидування, то це зовсім не реформа, а навпаки – величезний крок назад, «спалювання» грошей і дорога до ще більшого зубожіння. Зрозуміло, що тарифи поступово треба піднімати, але ж не одразу у 7 разів, та й не до ринкової ціни газу, а до ціни внутрішнього видобутку. Реформа повинна полягати у підвищенні платоспроможності населення шляхом підняття легальної заробітної плати, а субсидувати слід не плату за самі енергоносії, а заходи, спрямовані на їх економію та підвищення енергоефективності.

Це ж саме стосується і боротьби з корупцією в структурах соціальної політики. Потрібно боротися не з наслідками корупції – а з її причинами.

Корупція зникне лише тоді, коли зникне її основна причина – бідність, тобто необхідно проводити реформи, спрямовані на формування середнього класу, який повинен бути основою суспільства і лише при його появі будуть ефективні всі інші заходи. А поки між кількістю та доходами найбагатшої і найбіднішої частини населення існує колосальна різниця, всі ці заходи малоефективні і не принесуть очікуваного ефекту.

Соціально-політичні події, які відбуваються в країні, вимагають від держави та місцевих органів влади гнучкого реагування і зміни підходів до вибору пріоритетів у соціальному захисті населення. Основним принципом соціальної роботи має стати: єдність державного підходу в поєднанні з регіональними особливостями соціальної роботи, демократизм у змісті і методах, врахування конкретних умов життєдіяльності особистості чи соціальної групи, законність і справедливість діяльності соціальних установ. А до основних пріоритетів регіональної соціально відповідальної політики у 2017 р. слід віднести:

- посилену увагу до сімей загиблих під час Революції гідності та АТО, до сімей мобілізованих і демобілізованих військовослужбовців;

- особливе відношення і толерантність до внутрішньо переміщених осіб;
- співпрацю органів соціального захисту населення з громадськими організаціями і волонтерами в реалізації соціальної політики в області;
- організацію соціального захисту добровольців та їх сімей, які воюють за незалежність України і не можуть з певних обставин оформити посвідчення учасника АТО;
- роз'яснювальну роботу щодо нового порядку отримання субсидій, процедури їх нарахування та відшкодування.

3.3. Інструменти стимулювання розвитку соціального підприємництва

Для сучасних складних економічних і політичних умов характерне зниження рівня соціальної захищеності населення, ріст соціальної напруженості, що призводить до зростання контингенту споживачів соціальних послуг. Тому необхідно впроваджувати нові інструменти реалізації соціальної політики та забезпечення соціальної безпеки населення. Для України таким інструментом може стати соціальне підприємство, оскільки його розвиток забезпечить створення нових робочих місць, адаптацію соціально вразливих груп населення, зниження бюджетних витрат на соціальний захист. Отже, розвиток теоретико-методологічних та прикладних аспектів соціального підприємництва є актуальним та своєчасним напрямом наукових досліджень.

Досвід багатьох країн світу показує, що підходи до формування соціального підприємства досить різноманітні. В українських реаліях, при відсутності інституційного забезпечення процесів розвитку соціального підприємства, постає проблема у визначенні базових передумов його формування, що в перспективі має бути зазначено на законодавчому та організаційному рівнях.

Як самостійний напрям соціальне підприємство завдячує Б. Дрейтону, а термін соціальний бізнес ввів нобелівський лауреат Мохаммад Юнус. Системні дослідження феномену соціального підприємства здійснили С. Алворд, Г. Діс, Р. Дарт, Б. Дрейтон, С. Венкатараман, Дж. Віраварден, М. Маклін, І. Марті, Дж. Мейр, Дж. С. Морт, А. М. Передо, С. Шейн. В Україні ці проблеми вивчали А. Андрющенко, І. Березяк, З. Галушка, Н. Доброва, О. Кіреєва, М. Куц, М. Наумова, В. Никифорак, І. Салій, О. Сотула, В. Удодова, В. Шаповал, М. Школяр.

Узагальнення практичного досвіду дозволило виділити три моделі формування соціального підприємництва: американську, європейську та інноваційну (міжнародних приватних і суспільних фондів).

Модель соціального підприємства у США акцентує увагу на їх самоокупності, комерційній життєздатності, прибуток від діяльності яких використовується на реалізацію соціальних проблем, надання послуг цільовій групі, ради якої створювалася організація, та поліпшення якості життя цієї цільової групи. Передбачається можливість функціонування соціальних підприємств різних правових форм [128].

Модель соціального підприємництва у країнах Європи базується на формулі «бізнес із соціальною місією». Обов'язковим і першочерговим є соціальний ефект від підприємницької діяльності. Одним з основних завдань є інтеграція осіб з вразливих груп населення через працю [128].

Третя модель соціального підприємництва як лідерство, новаторство і рушійна сила соціальних перетворень у громаді, сформована специфікою діяльності міжнародних приватних і суспільних фондів, які роблять акцент на інноваційній складовій діяльності для поліпшення становища громад, відновлення соціальної справедливості [128].

Проте в дослідженнях недостатня увага приділяється розробці вітчизняних моделей формування та функціонування соціального підприємництва. З практичної точки зору важливо чітко усвідомлювати можливі моделі створення соціальних підприємств, що потребує вивчення практичного досвіду та узагальнення існуючих наукових напрацювань.

Різноманіття підходів до трактування сутності соціального підприємництва значною мірою визначається спрямуванням та сферою діяльності, що є основою для виділення його моделей.

Виходячи з моделей соціального підприємництва В. Никифорак виділяє три основні аспекти щодо розуміння сутності соціального підприємництва (соціальну спрямованість, підприємницький підхід, фінансову стабільність) і три групи визначень соціального підприємництва: з наголосом на здатності соціального підприємництва здійснювати суспільні трансформації, соціальні зміни; як інноваційний, підприємницький спосіб створення соціального ефекту; досягнення «подвійного ефекту» – соціального й економічного [129].

Враховуючи завдання соціального підприємництва К. Альтер виділяє:

- модель підтримки підприємців, коли соціальні підприємства надають фінансові послуги для відкриття власного бізнесу, які потім продають свої продукти чи послуги на відкритий ринок. Це фонди економічного розвитку,

програми розвитку малого та середнього бізнесу, консалтингові фірми, наукові організації, постачальники технології та продукції;

- модель працевлаштування, за якої соціальні підприємства забезпечують можливості для працевлаштування та професійного навчання неконкурентоспроможним на традиційному ринку праці людям – люди з фізичними вадами, бездомні, соціально незахищена молодь, колишні засуджені;

- модель «плати за послуги» як продаж соціальних послуг чи товарів певним категоріям населення (шпиталі, університети, школи, мистецькі заклади);

- модель фінансування (субсидування) соціальних послуг, що передбачає рефінансування отриманого доходу від комерційної діяльності, продажу будь-яких активів в соціальні програми для здійснення соціальної місії [130].

У джерелі [131] обґрунтовано: модель посередника ринку, коли СП надають послуги сприяння доступу до ринків для інших суб'єктів, що полягає в удосконаленні продукту, допомозі у виробництві, збуті, кредитуванні (це маркетингові, збутові, споживчі організації); модель «зв'язковий ринку», коли СП діє як брокер, виконуючи роль зв'язкової ланки, сприяє торговельним відносинам між клієнтами та зовнішнім ринком (модель використовують СП із дослідження ринку, експортно-імпорتنих операцій та брокерських послуг).

У джерелі [132] викладено низку моделей, основні з яких:

- модель Норріса або «прямої участі», що передбачає «задоволення основних незадоволених потреб суспільства в прибутковій можливості бізнесу». Вільям Норріс розглядав свої витрати як «інвестиції» для становлення та розвитку соціальних підприємств;

- модель Карнегі або «Довгої руки філантропії». «Наукова» філантропія Ендрю Карнегі націлена на допомогу тим, хто бажає допомогти сам собі (працьовиті працівники, які тримають голову над водою);

- модель Розенвальда або «Розвитку довгострокового ринку». Джуліус Розенвальд розглядав свої витрати як «неповоротні витрати»;

- новаторська модель Білла Дрейтона (Ашока), націлена на підтримку більш ніж 1800 наукових працівників більш ніж у 60 країнах світу, які мають ідеї щодо суттєвих змін на національному та глобальному рівнях. Фінансується діяльність приватних осіб, фондів і бізнес-підприємців.

Як окремі моделі соціального підприємництва (покращені) відносять:

- франшизу, яка забезпечує перенесення будь-якого соціального підприємства – тиражованість з метою збільшення соціального впливу – на

інші ринки або території. Так діє модель благодійних магазинів «Оксфам», «Гудвіл», де покупець франшизи використовує відому марку для здійснення місії допомоги знедоленим (К. Альтер) [130];

- об'єднання благодійної організації та бізнес-структури в спільне підприємство заради соціальної мети [133].

Проте варто погодитись із твердженням Дж. Керлін, що соціальне підприємництво розвивається за допомогою механізмів, які працюють в умовах конкретної країни, тому кожен регіон має сам виробляти оптимальне визначення соціального підприємництва [134], а отже – його моделей.

На нашу думку, ці моделі можна розширити на основі функціональних ознак, запропонованих авторами (механізм вирішення соціальних проблем суспільства; форма зайнятості та сфера працевлаштування; спосіб забезпечення соціального захисту; засіб громадського залучення; спосіб соціального включення та адаптації; один із шляхів реформування державних соціальних послуг; форма волонтерства; можливість забезпечення суспільно необхідними проте низькорентабельними соціальними послугами; спосіб зниження навантаження на місцеві бюджети), оскільки вони мають суттєве практичне значення для України, а саме:

- модель соціального підприємництва, націлена на розвиток громади, що передбачає суттєву позитивну та інноваційну зміну місцевої економіки, спрямовану на досягнення добробуту територіальних громад (соціальні, екологічні та етичні цілі), підвищення активності громадян, зміцнення єдності громади;

- модель соціального підприємництва, націлена на реабілітацію та ресоціалізацію представників маргінальних груп населення передбачає не стільки їх працевлаштування, скільки відновлення соціальних рефлексів, отримання навиків соціальної взаємодії, поліпшення/відновлення психологічного здоров'я та безпеки;

- модель соціального підприємництва, націлена на подолання соціальної ізоляції та соціальне включення людей з обмеженими фізичними та психічними можливостями, представників груп ризику, людей із залежностями; людей, що вийшли з місць позбавлення волі; вільно-позитивних людей; соціальне підприємство допомагає творити більш гуманне суспільство, у житті якого можуть брати участь усі;

- модель соціального підприємництва націлена на громадське залучення соціально вразливих груп населення (біженці (внутрішньо-переміщені особи, вимушені переселенці); національні меншини; люди похилого віку; молодь; багатодітні мами);

- модель соціального підприємництва націлена на поліпшення соціального захисту шляхом формування альтернативних недержавних фондів соціального страхування, створення фондів соціального спрямування, як приклад, донорів крові, паліативної допомоги, допомоги важкохворим;

- нарощення соціального капіталу, оскільки СП формують якісно нові соціальні взаємодії в суспільстві, здатні реалізувати функцію забезпечення соціальної єдності, сприяти підвищенню самоорганізації громад, бізнесових структур;

- модель соціального підприємництва, націлена на реформування системи державних соціальних послуг, розширення можливості отримання різноманітних та якісних соціальних послуг членами громади. Один з прикладів – у Великобританії у 80-х роках була використана квазі-модель соціального забезпечення, коли держава залишала за собою функції фінансування і регулювання соціальних послуг, а їх надання на конкурсній основі могли здійснювати як державні організації, так і неприбуткові та бізнес-організації;

- модель соціального підприємництва, націлена на використання місцевих ресурсів, які залишаються поза увагою звичайного бізнесу, з метою створення нових робочих місць, розробки нових видів товарів і послуг, для внутрішнього використання або продажу;

- модель соціального підприємництва, націлена на формування сприятливого конкурентного середовища по двох напрямках: на основі виробництва соціально значущої продукції та послуг із застосуванням інновацій, формування механізмів забезпечення чесної конкуренції у виробничій сфері; формування нових підходів щодо надання соціальних послуг як альтернативи послугам державних інституцій, що призведе до «демонополізації» державного управління на місцевому рівні.

- модель соціального підприємництва, метою якого є гарантування соціальної безпеки шляхом надання низькорентабельних соціальних послуг, психологічної підтримки громадян, проведення роз'яснювальної і пропагандистської роботи та формування лояльного ставлення до інших членів соціуму та суспільства загалом;

- модель соціального підприємництва, націленого на розвиток та пропагування волонтерства шляхом залучення різних категорій населення до виконання тимчасових чи постійних робіт соціального характеру на добровільній безоплатній основі;

- модель соціального підприємництва розвитку інституту шлюбу і сім'ї, яка передбачатиме консультування та навчання населення щодо

можливостей влаштування їх особистого життя, налагодження стосунків у сім'ї, відносин із дітьми;

- модель соціального підприємництва дауншифтингу, яка націлена на людей, які зазнали професійного вигорання, та передбачає їх залучення до суспільно корисної діяльності без значних фізичних та інтелектуальних навантажень, на засадах гнучкої зайнятості. Мета функціонування такої моделі – це утримання дауншифтерів у межах соціуму та використання їх потенціалу на користь суспільства;

- модель соціального підприємництва інноваційного спрямування, яка передбачатиме надання можливостей для діяльності людей-інноваторів, які продукують соціально значимі ідеї, допомоги у пошуку інвесторів, пропагування цих ідей з метою їх сприйняття та подальшої реалізації. Необхідність виділення такої моделі обумовлена тим, що окремі інноваційні ідеї соціального спрямування не завжди позитивно сприймаються, не знаходять інвесторів через значні ризики, тривалий термін окупності та непередбачуваний рівень прибутковості. Хоча поряд з тим вони можуть мати глобальне значення та значний соціальний чи екологічний ефект;

- модель соціального підприємництва націлена на культурне збагачення населення, яка передбачає створення приватних виставок, організацію аматорських театрів, творчих колективів та широке залучення соціально незахищених верств населення як до споживання їх послуг так і до активної участі;

- модель соціального підприємництва освітнього спрямування, що передбачатиме надання послуг освітнього характеру, включаючи репетиторство, мовні курси, професійні курси тощо. Прикладом є функціонуючі за кордоном клуби сальси, клуби за професійними інтересами. Така модель соціального підприємництва покликана підвищувати професійний рівень населення, формувати комунікативні зв'язки, тим самим, нарощуючи соціальний потенціал;

Запропоновані моделі формування соціального підприємництва демонструють, що це багатоаспектне суспільне явище та вид діяльності, націлений на забезпечення позитивних соціальних перетворень на засадах самоокупності, реінвестування прибутку, інноваційності можна розглядати як потужну альтернативу діяльності державних інституцій, на які покладено завдання щодо забезпечення соціальної безпеки населення.

Для визначення процедур та правил започаткування соціальних підприємств важливо виробити основні моделі їх формування. В основу ідентифікації моделей формування соціальних підприємств доцільно покласти такі підходи: організаційний; за джерелами фінансування; за

складом контактних груп; за місією чи призначенням. Визначення моделей соціального підприємництва дає можливість:

- 1) зорієнтуватись за можливими напрямками діяльності;
- 2) відобразити ці напрями в державній чи регіональній соціальній політиці;
- 3) чітко визначити критерії соціального підприємництва на законодавчому рівні.

3.4. Основні заходи забезпечення соціальної безпеки населення

Прагнення до реалізації ефективного управління соціальними процесами в Україні, та забезпечення соціальної безпеки обумовлюють здійснення послідовної, чітко структурованої діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування стосовно соціального управління та визначають високу потребу розробки та практичного впровадження ряду заходів щодо забезпечення соціальної безпеки.

На нашу думку, розробку та впровадження заходів, спрямованих на забезпечення соціальної безпеки населення доцільно здійснювати на таких рівнях – на рівні держави, на рівні регіону, на рівні підприємства і на рівні особистості.

На рівні держави – пропонується удосконалити нормативно-правове забезпечення формування соціальної безпеки населення. На наш погляд, необхідно робробити Закон України «Про соціальну безпеку», Концепцію та Національну стратегію забезпечення соціальної безпеки населення, внести зміни до Законів України «Про охорону здоров'я», «Про оплату праці», «Про освіту», «Про вищу освіту».

Важливим напрямком забезпечення соціальної безпеки населення на рівні регіону, на наш погляд, має бути розробка та реалізація регіональної політики забезпечення соціальної безпеки. Актуальність останньої пояснюємо тим, що для формування соціальної безпеки населення лише поточні заходи з регулювання процесів у соціальній сфері є недостатніми.

Таким чином, регіональна політика забезпечення соціальної безпеки повинна спрямовуватися, з одного боку, на врегулювання процесів на зовнішньому, по відношенню до регіону, середовищі шляхом уникнення загроз соціальній безпеці, а з іншого – проведенням заходів з поліпшення ситуації у соціальній сфері регіону.

Також доцільно створити регіональний страховий фонд (РСФ), що

розширить існуючу систему соціального страхування і займе нішу «на стику» обов'язкових і добровільних страхових структур. Гарантійні можливості РСФ пропонується пов'язати з необхідністю оплати медичного обслуговування понад перелік послуг обов'язкового медичного страхування, надання дітям платної освіти. Метою діяльності відповідного фонду є створення привабливих економічних умов, переконливої системи гарантій, щоб до числа його вкладників побажала ввійти переважна частина найманих працівників. Створення такого фонду дозволить покращити ситуацію, з одного боку, з фінансуванням витрат на забезпечення соціальної безпеки, з іншого, – сприятиме поліпшенню інвестиційного клімату у регіоні.

До основних заходів забезпечення соціальної безпеки на підприємстві відносимо:

- удосконалення механізму реалізації соціальної політики на підприємстві, включаючи розробку соціального та компенсаційного пакетів;
- удосконалення системи мотивації працівників;
- створення системи навчання працівників;
- впровадження нових педагогічних технологій навчання;
- удосконалення змісту підвищення кваліфікації працівників;
- розроблення механізму стимулювання працівників, які підвищують свій професійний рівень.

На рівні особистості забезпечення соціальної безпеки пропонуємо здійснювати за рахунок:

- самостійного навчання та саморозвитку;
- турботи за своїм здоров'ям та способом життя;
- вмінням працювати над собою;
- удосконалювати свої характеристики та культурно-освітній рівень.

Загалом заходи забезпечення соціальної безпеки населення розділимо на дві групи (рис. 3.3):

1) за характером:

- нормативно-правові;
- економічні;
- інформаційні;
- соціально-психологічні;
- мотиваційні;
- каральні;

2) за сферою реалізації:

- у сфері покращення демографічних характеристик;
- у сфері зайнятості;
- у сфері освіти та професійної підготовки;

- у сфері охорони здоров'я;
- у сфері організації дозвілля;
- у житлово-комунальній сфері;
- у сфері споживчої політики.

Рис. 3.3. Заходи забезпечення соціальної безпеки населення

Примітка. Розроблено автором

Нормативно-правовими заходами забезпечення соціальної безпеки є підготовка пропозицій щодо внесення змін до законодавчих актів, які регулюють діяльність у соціальній сфері.

На законодавчому рівні в Україні існують умови для реалізації положень державних соціальних стандартів. Правові відносини в цій сфері регулюються, зокрема, Законами України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про прожитковий мінімум», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про державну соціальну допомогу особам, які

не мають права на пенсію, та інвалідам» та іншими нормативно-правовими актами. Проте напрацьована нормативно-правова база має ряд недоліків.

Чинне законодавство є надзвичайно громіздким та неузгодженим. Наприклад, у чинному «Державному класифікаторі соціальних стандартів та нормативів» передбачено перелік лише безоплатних послуг, що надаються населенню. Платні соціальні послуги в Класифікаторі не передбачено, що суперечить Закону України «Про соціальні послуги». Закон України «Про соціальні послуги», що прийнятий у 2003 році як рамковий, не містить механізмів реалізації, повною мірою не застосовується, до того ж, чимало його статей вже застаріли. Так, Закон передбачає, що об'єми безоплатних соціальних послуг повинні відповідати державним стандартам соціального обслуговування, проте на сьогодні існує незначна кількість таких стандартів (головним чином на побутові послуги). Це обмежує перелік послуг, які можуть надавати комунальні установи.

Недостатньо ефективно виконуються також норми чинного законодавства, що досить показово на прикладі застосування такого базового державного соціального стандарту як прожитковий мінімум.

До цього часу Кабінетом Міністрів не прийнято рішення про затвердження Порядку розроблення та затвердження мінімальних державних стандартів якості соціальних послуг, розроблених на виконання Законів України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про соціальні послуги», а також Методичних рекомендацій з розроблення та затвердження стандартів надання соціальних послуг.

Не дотримуються вимоги статті 5 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», якою передбачено, що державні соціальні стандарти та нормативи формуються, встановлюються та затверджуються за участю та погодженням з іншими сторонами соціального діалогу.

Не виконана в повному обсязі норма Прикінцевих положень Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» щодо затвердження Урядом Державного класифікатора соціальних стандартів та нормативів. Зокрема, у сферах:

- соціального обслуговування та забезпечення навчальних закладів (затверджено та введено в дію близько 90 % соціальних стандартів та нормативів);
- здійснення соціальної роботи з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей, охорони здоров'я та житлово-комунального обслуговування (затверджено 65-75 % норм та нормативів);

- обслуговування закладами культури, транспортного обслуговування та зв'язку (затверджено та введено в дію близько 50 % норм та нормативів).

Підвищення рівня соціальної безпеки можна очікувати лише за умови поліпшення економічної ситуації, центральну роль у цьому мають відіграти:

- подолання бідності, запобігання розвитку хронічної та успадкованої бідності на основі зростання доходів та рівня життя всього населення;

- глибоке реформування сфери праці, оскільки саме тут формуються провідні важелі репродуктивних і міграційних настанов, вітальної поведінки, здорового способу життя;

- забезпечення ефективної зайнятості, яка має стати надійною гарантією належного рівня життя не тільки для самого працюючого, а і для його утриманця.

Тому економічними заходами забезпечення соціальної безпеки населення є:

- запровадження системи податкових пільг для підприємств, які проводять активну соціальну політику;

- пільгове кредитування суб'єктів, дії яких спрямовані на підвищення рівня власної соціальної безпеки чи інших осіб;

- запровадження погодинної мінімальної заробітної плати, що дозволить значно розширити можливості людини у вільному виборі продуктивної праці в умовах неповного робочого часу, що відповідатиме як інтересам роботодавців, так і найманих працівників;

- підвищення розміру штрафів за порушення, які зумовлюють зниження рівня соціальної безпеки населення.

Інформаційні заходи – важлива роль відводиться створенню інформаційно-аналітичної бази, яка повинна служити основою моніторингу рівня соціальної безпеки населення, містити дані про її кількісні та якісні характеристики в розрізі населених пунктів, адміністративних районів, підприємств. Інформація щодо рівня соціальної безпеки населення повинна бути представлена в розрізі наступних модулів: демографічна ситуація, стан здоров'я, освітньо-професійна структура, рівень споживання, мотивація праці, зайнятість, ринок праці, соціальний захист, рівень надання соціально значимих послуг, рівень побутового забезпечення громадян, криміногенна ситуація, рівень соціальної напруженості. Створення такої інформаційно-аналітичної бази можливе в результаті спільної, цілеспрямованої та узгодженої діяльності відповідних структур державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, громади.

Соціально-психологічними заходами підвищення рівня соціальної безпеки населення є проведення пропаганди здорового способу життя,

формування національної свідомості, підвищення культурно-освітнього рівня. З цією метою можуть використовуватися як заходи, які мають масове охоплення (розміщення транспарантів, проведення соціальної реклами, соціальних акцій) або індивідуальний характер (консультування, індивідуальна психологічна допомога).

Сьогодні і на подальшу перспективу важливою складовою мотивації до підвищення рівня соціальної безпеки населення є створення дієвої системи мотивації і стимулювання. Саме ці заходи доцільно застосовувати для підприємств, які проводять активну соціальну політику, пропонуючи систему податкових пільг, компенсацій, пільгового кредитування. Також подібні заходи можна використовувати для стимулювання діяльності окремих громад чи індивідів, які проявляють високу національну свідомість та активну соціальну діяльність. На рівні держави можна оголосити конкурс серед органів державної влади та місцевого самоврядування щодо соціальної спрямованості політики та її впливу на рівень соціальної безпеки населення.

Зрушення у мотивації до підвищення рівня соціальної безпеки населення неможливо досягти без соціальної спрямованості економічних перетворень, реформування соціальної сфери, що має підвищити адаптаційні можливості більшості населення до здійснюваних перетворень. Адже політика держави не може будуватись лише на економічній парадигмі, ігноруючи соціальні цінності. Метою економічного розвитку повинна бути соціалізація соціально-трудової сфери, гуманізація праці та життя, соціальна переорієнтація виробництва, пом'якшення диференціації умов життя різних верств населення.

Каральні заходи спрямовані на впровадження системи штрафів, санкцій та інших форм покарань за порушення, які спричинюють зниження рівня соціальної безпеки населення.

Заходами у сфері поліпшення демографічних характеристик є зниження рівня смертності та збільшення тривалості життя населення.

Вирішення проблеми підвищення тривалості життя, особливо людей похилого віку, в Україні слід починати з гарантування соціального забезпечення осіб похилого віку на рівні реального прожиткового мінімуму, раціоналізації політики зайнятості на державних підприємствах та сприяння самозайнятості пенсіонерів за віком; забезпечення на законодавчому, адміністративному та організаційному рівнях реалізації конституційного права населення на ефективне безкоштовне медичне обслуговування.

Опитування населення, проведене Інститутом демографії, показало таку картину. Майже 70 % населення вважає, що народжуваність можна підвищити через підвищення рівня оплати праці, 47 % – поліпшення

житлових умов, створення умов для успішного поєднання професійної діяльності з материнством і батьківством, тобто наявність достатньої кількості дитячих садків, 21,8 % – збільшення єдиної разової допомоги, впровадження податкових пільг для сімей із дітьми (21,0 %) і запровадження щомісячної допомоги для всіх сімей до досягнення дитиною повноліття (20,5 %). Отже, людям потрібна стабільна економіка, порядок на ринку житла та високоякісні послуги дитячих дошкільних закладів.

На нашу думку, важливим напрямом підвищення народжуваності в країні має стати популяризація материнства шляхом пропаганди позитивної суспільної думки за допомогою проведення піар-компаній, соціальної реклами, моди для вагітних і т.д.

Необхідно забезпечити якісне в порівнянні з іншими галузями медицини обслуговування вагітних жінок в спеціалізованих медичних установах. Там не повинно бути жодного пацієнта, не пов'язаного з проблемами вагітності.

Слід зробити більш жорсткі передумови здійснення абортів. Зокрема плата за їх проведення повинна бути суттєвою. Тоді планування народжуваності буде більш обдуманим. Звичайно, якщо є поважні причини, то аборт має бути безкоштовним (сюди належать протипоказання лікарів до народження дитини, малий вік вагітної жінки – до 19 років, алкоголізм та наркоманія жінки та інші). За нелегальні аборти або за допомогу в нелегальному аборті має бути встановлена кримінальна відповідальність лікарів. До речі, введення цього заходу може допомогти в деякій мірі вирішити питання фінансування акушерства та гінекології.

Безумовно, тривалість життя значною мірою залежить від способу життя, в якому фізична культура і спорт займають провідні місця. Дослідження вітчизняних і закордонних вчених довели, що робота людей, які палять, часто вживають алкоголь, нехтують фізичними вправами, є малоефективною. У цьому відношенні Україна, на жаль, – серед найвідсталіших країн. Приймаються на роботу курці (хоча вони будуть частіше хворіти і мати нижчі показники ефективності праці, ніж некурящі); культивується вживання алкоголю як посередника спілкування і засобу боротьби зі стресом; не користуються популярністю регулярний тренінг у спортивних залах і навіть доступні фізичні вправи, які можна виконувати поза спеціально обладнаним приміщенням; не дотримуються основи раціонального харчування. Тут, з одного боку, має місце низька інформованість населення, з іншого – економічні проблеми, що стоять перед більшістю родин.

Повинні стати широкодоступними методичні рекомендації зі всіх аспектів здорового способу життя. Велику увагу варто приділяти його рекламуванню у засобах масової інформації. Великі організації й установи повинні створювати умови, що сприяють поліпшенню показників фізичного здоров'я працівників (безкоштовні спортивні зали, пільгові путівки до оздоровчих санаторіїв і профілакторіїв тощо). На вищому рівні така робота організацій і установ повинна контролюватися, підтримуватися і заохочуватися; варто надавати перевагу тим керівникам, що визначають подібний напрямок пріоритетним у роботі.

Заходи у сфері зайнятості – це спрямування дій на підвищення конкурентоспроможності робочої сили і розширення сфери докладання праці з метою запобігання безробіттю і збільшення чисельності зайнятих.

До основних заходів у сфері зайнятості належать:

- оцінка загальної потреби в робочих місцях в економіці регіону і формування ринку професій;

- визначення і забезпечення підтримки регіональних та галузевих пріоритетів, що стимулюють процес створення нових, додаткових та збереження наявних високопродуктивних робочих місць;

- створення робочих місць на базі широкого розвитку малого і середнього бізнесу, самозайнятості за умов формування дієвого інвестиційного і фінансового механізму;

- впровадження механізму стимулювання створення робочих місць для окремих соціально-демографічних груп населення (молоді, жінок, інвалідів, військовослужбовців, звільнених з військової служби тощо);

- зниження рівня та тривалості безробіття шляхом реалізації заходів активної політики зайнятості, зокрема через громадські роботи, професійну підготовку та перепідготовку;

- реформування системи соціального захисту безробітних;

- підвищення територіальної мобільності населення з метою перерозподілу робочої сили між трудонедостатніми та трудонадлишковими сферами економіки;

- створення правових і соціально-економічних засад щодо регулювання трудових міграцій населення, а також контролювання впливу імміграційних процесів на регіональний ринок праці.

Для підвищення рівня соціальної безпеки зайнятості доцільно було б розробити та ухвалити законопроект «Про загальнодержавну програму зайнятості населення», передбачивши пріоритетність створення нових високотехнологічних і модернізацію існуючих робочих місць, а також комплекс заходів, спрямованих на активізацію трудової мобільності

населення, «Про залучення роботодавців до підготовки і перепідготовки кадрів, до освітніх і наукових процесів», «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування», удосконалити механізм визначення щорічної потреби ринку праці у фахівцях з вищою освітою та кваліфікованих робітниках відповідно до прогнозів та програм розвитку сфер економіки та регіонів.

Мінімальний розмір заробітної плати включається до числа основних державних соціальних гарантій, які встановлюються законами з метою забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень. Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Сьогодні в Україні склалась ситуація, коли інститут мінімальної заробітної плати не виконує покладеної на нього функції. Якщо на початку перехідного періоду законодавча захищеність мінімальної заробітної плати відіграла позитивну роль у проведенні політики регулювання доходів, зараз країна вже перебуває на тому етапі соціально-економічного розвитку, коли необхідно відтворювати ринковий принцип формування мінімальної заробітної плати.

Формування механізму мінімальної заробітної плати є комплексною системною проблемою макроекономічного рівня, розв'язання якої міститься не лише в площині економічної та соціальної політики, а й в політичному векторі розвитку країни загалом. На жаль, в Україні встановлення мінімальної заробітної плати підпорядковується не об'єктивним показникам суспільно-економічного розвитку, а кон'юнктурним міркуванням окремих політичних сил.

Мінімальна зарплата визначається з врахуванням вартості мінімального споживчого кошика з поступовим наближенням до його рівня по мірі економічної стабілізації та зростання економіки, середньої заробітної плати по економіці, рівня зайнятості, продуктивності праці та інших економічних показників. Слід зважати на те, що прожитковий мінімум, що орієнтується на мінімально допустимі розміри споживання найбільш важливих людини матеріальних благ та послуг, не забезпечує нормального відтворення робочої сили, оскільки не враховує повного набору товарів та послуг, що необхідні для задоволення першочергових матеріальних та культурних потреб. Тому його потрібно розглядати як тимчасовий орієнтир в соціальній політиці, що обмежений періодом кризового стану економіки. В перспективі мінімальна заробітна плата повинна забезпечувати споживання на рівні мінімального споживчого бюджету.

При розрахунках мінімальної заробітної плати практично не враховується прогнозний рівень зростання макропоказників української економіки, офіційні ставки мінімальної зарплати і прожиткового мінімуму не завжди переглядаються у зв'язку з підвищенням індексу споживчих цін, а також при її розрахунках не враховується рівень інфляції.

Хоча з 2012 р. розмір мінімальної зарплати встановлено на рівні прожиткового мінімуму, як і раніше, мінімальна заробітна плата не виступає у ролі соціального стандарту оплати праці, а залишається технічним нормативом для розрахунку зарплати у бюджетній сфері відповідно до можливостей видаткової частини бюджету. Відповідно, це додатково обмежує підвищення мінімальної заробітної плати синхронним зростанням тарифних ставок для працівників бюджетної сфери, що надміру обтяжливо для бюджету.

Піднесення ролі мінімальної заробітної платні до реально ефективної категорії ринкової економіки дозволило б відновити дієвість цього потенційно потужного важеля економічної політики держави та стимулу соціально-економічного розвитку.

Необхідно здійснювати системні послідовні кроки щодо приведення мінімальної заробітної плати її до реально значущої величини. Підвищення розмірів мінімальної заробітної плати, на наш погляд, має відбуватися поетапно.

На першому етапі необхідно привести її розмір до реального прожиткового мінімуму, який матиме характер мінімального соціального стандарту і засвідчуватиме гарантію держави кожному громадянину мінімально допустимого обсягу споживання найбільш важливих матеріальних і нематеріальних благ та послуг, необхідних для нормального відтворення робочої сили;

На другому етапі розміри мінімальної заробітної плати повинні бути скориговані відповідно до коефіцієнта сімейного навантаження. Таким чином, мінімальна заробітна плата повинна перевищувати розміри прожиткового мінімуму в 1,2-1,5 рази (згідно вимог Європейської соціальної хартії – у 2,5 рази) з метою охоплення об'єму ресурсів, необхідних для нормального відтворення робітника та його родини.

Заходи щодо підвищення мінімальної заробітної плати:

- в основу визначення розміру мінімальної заробітної плати покласти соціальний стандарт нормального відтворення працівника. Мінімальна заробітна плата повинна перевищувати прожитковий мінімум, щонайменш з коефіцієнтом 1,2-1,5 з метою охоплення об'єму ресурсів, необхідних для відтворення робітника та його родини;

- мінімальну заробітну плату розраховувати на основі створення кореляційної моделі, в основу якої мають бути покладені відповідні статистичні критерії – фактори, що істотно впливають на рівень мінімальної заробітної плати (бюджет прожиткового мінімуму, обсяг і темпи зростання душевого ВВП, розподіл доходів серед економічно активного населення, індекс зростання споживчих цін, зайнятість населення тощо). З урахуванням названих критеріїв досягається своєрідний компроміс між соціальними потребами населення і можливостями суспільства, залежність рівня МЗП від рівня продуктивності праці.

Заходи у сфері освіти та професійної підготовки. Сучасній системі освіти України в умовах трансформації економіки важко мобільно реагувати на потреби ринку праці. Швидка зміна технологій, впровадження нових матеріалів вимагає постійного перенавчання працюючих і оволодіння ними новими професіями. Зростаючі темпи економічних змін і гнучкість ринку праці також призводять до зменшення тривалості зайнятості і розвитку самозайнятості населення.

Професійне навчання покликане сприяти ефективному використанню трудового потенціалу особистості, підвищенню її соціальної та професійної мобільності, виступати засобом профілактики масового безробіття, відігравати значну роль у підготовці кадрів для структурної і технологічної перебудови галузей економіки, стимулювати пошук незайнятим громадянином найефективніших шляхів підвищення свого професійно-кваліфікаційного рівня, інтелектуальної та трудової незалежності.

Проте, можна виділити ряд чинників, які стримують розвиток системи професійного навчання і одночасно є вагомою перешкодою у підвищенні рівня безпеки навчання, таких як:

- низький ступінь відповідальності роботодавців за рівень професіоналізму та кваліфікації працівників, небажання витратити на це кошти;
- економічна неспроможність підприємств забезпечувати підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб сучасного виробництва;
- низька мотивація працівників до підвищення свого професійного рівня, відсутність системи стимулювання професійного просування по службі.

У результаті проведеного дослідження також констатували відсутність в Україні нормативно-правового забезпечення регулювання професійного розвитку персоналу на виробництві, що призводить до ряду негативних наслідків (відсутність взаємоузгоджених підходів до організації даного виду навчання між органами управління професійно-технічною освітою і

роботодавцями; недостатня розробленість методологічних, дидактичних та методичних підходів щодо розвитку професійного навчання на виробництві; низький рівень матеріально-технічного, кадрового та навчально-методичного забезпечення даного виду навчання; відсутність системного науково-обґрунтованого підходу до підготовки та підвищення кваліфікації працівників підприємств). Тому вважаємо за необхідне прийняти законопроект «Про професійний розвиток на виробництві» з метою створення ефективної системи професійного навчання кадрів на мікрорівні, системи атестації та сертифікації працівників, спрямованої на забезпечення потреб сучасного виробництва.

Удосконалити систему професійної підготовки та підвищення кваліфікації персоналу пропонуємо шляхом прийняття законодавчих актів, у яких має знайти відображення порядок встановлення верхньої межі вартості навчальних послуг для персоналу підприємств та стимулювання роботодавців щодо фінансування заходів, пов'язаних із підвищенням кваліфікації працівників.

Підвищення рівня соціальної безпеки населення, за допомогою використання освітньо-професійних заходів, можливе також за рахунок:

- розвитку системи загальної і професійної освіти, направленої на професійну підготовку нової робочої сили;
- відновлення і розвитку внутрішньовиробничого навчання персоналу, зокрема на робочих місцях, надання умов для самонавчання;
- розвитку послуг служби зайнятості щодо навчання безробітних громадян і незайнятого населення, підтримці й організації випереджаючого навчання працівників, що знаходяться під загрозою звільнення в умовах масового вивільнення;
- розвитку системи безперервної освіти, направленої на відтворення, збереження і вдосконалення робочої сили;
- взаємоузгодження процесу вивільнення робочої сили з формуванням і розвитком постійно діючої системи перекваліфікації та перенавчання кадрів;
- створення державної системи професійної орієнтації населення шляхом розробки відповідної концепції, напрацювання та реалізації нормативно-правових документів;
- розвитку і вдосконалення системи професійної орієнтації і психологічної підтримки безробітних і незайнятих громадян, а також зайнятих, але бажаючих змінити профіль роботи;
- удосконалення механізму взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг шляхом створення системи моніторингу потреби роботодавців у

робочій силі, створення і запровадження системи незалежної кваліфікаційної атестації випускників;

- удосконалення механізму формування, розміщення та виконання державного замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів на основі дани про стан регіональних ринків праці;

- підвищення якості професійної підготовки шляхом удосконалення мережі навчальних закладів та оновлення і модернізації їх навчально-виробничої бази, удосконалення кваліфікаційних характеристик професій та змісту професійної освіти, формування національної системи кваліфікацій;

- запровадження системної взаємодії роботодавців та професійно-технічних навчальних закладів шляхом активізації участі роботодавців у створенні сучасної навчально-виробничої бази, визначенні змісту навчання, здійсненні професійно-практичної підготовки, проведенні кваліфікаційної атестації випускників;

- створення системи оцінки професійної якості працівників шляхом розробки та запровадження системи сертифікації працівників на відповідність їх професійних знань, умінь і навичок встановленим законодавством вимогам;

- сприяння підприємствам у здійсненні професійної підготовки, перепідготовки та підвищенні кваліфікації працівників шляхом спрощення дозвільної системи на здійснення підприємствами освітньої діяльності та зняття обмежень щодо віднесення до складу валових затрат сум, які можуть бути використані на підготовку кадрів;

- підвищення відповідальності роботодавців за відповідність кваліфікаційного рівня працівників потребам виробництва.

Зростання якості освітніх послуг може біти досягнуте шляхом здійснення таких заходів:

- розробки механізму збільшення масштабів та розширення напрямів освіти дорослого населення;

- реформування освітньої системи в процесі вступу України до Болонського процесу;

- забезпечення спрямовування частини коштів, виділених на професійну освіту, на її модернізацію, належне технологічне оснащення і забезпечення методично-навчальною літературою;

- збільшення частки витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи до 3% ВВП;

- скорочення розриву зв'язків між освітянами і роботодавцями, між сферою освіти і ринком праці;

- стимулювання процесів наукових досліджень у закладах освіти, які є

основою університетської підготовки. Прирівняння української системи наукових ступенів до загальноєвропейської для спрощення мобільності викладачів і науковців в Європі;

- підвищення якості організації виробничої практики учнів і студентів через покращення матеріально-технічної бази навчальних закладів;
- забезпечення безперервної освіти населення.

Вище розглянуті заходи можна згрупувати за напрямками (рис. 3.4).

До заходів у сфері охорони здоров'я підвищення рівня соціальної безпеки населення відносимо:

- підвищення якості життя;
- удосконалення системи охорони здоров'я;
- підвищення якості медичного обслуговування;
- посилення контролю за якістю продовольчих товарів;
- створення безпечних умов праці;
- профілактика та зниження професійної захворюваності;
- охорона й збереження здоров'я дітей;
- нейтралізація чинників, що зумовлюють підвищення смертності;
- створення альтернативної страхової медицини;
- просвітницька та освітня діяльність, спрямовані на профілактику захворювань і піклування про здоров'я.

Для підвищення якості медичних послуг необхідно забезпечити: покращення матеріально-технічного обладнання закладів охорони здоров'я; проведення інвентаризації та розроблення примірних табелів обладнання закладів охорони здоров'я; впровадження медичних стандартів (уніфікованих клінічних протоколів) надання медичної допомоги на засадах доказової медицини; розроблення системи індикаторів якості роботи медичних закладів, створення незалежних центрів оцінювання якості медичних послуг; створення економічної мотивації для покращення якості медичних послуг, зокрема шляхом зміни оплати праці працівників галузі охорони здоров'я за рахунок виділення двох складових: постійної (на основі єдиної тарифної сітки), змінної – залежно від обсягу і якості наданої медичної допомоги. Запровадження системи медичного страхування також сприятиме підвищенню якості медичного обслуговування населення.

Заходами у сфері організації дозвілля, як передумови підвищення рівня соціальної безпеки населення, є наступні: пропагування відвідування культурних заходів, театрів, кінотеатрів, виставок, музеїв; організація підприємствами культпоходів; проведення пропагандистських та інформаційних кампаній щодо шкоди алкоголізму, тютюнопаління, наркоманії для здоров'я та відновлення поколінь.

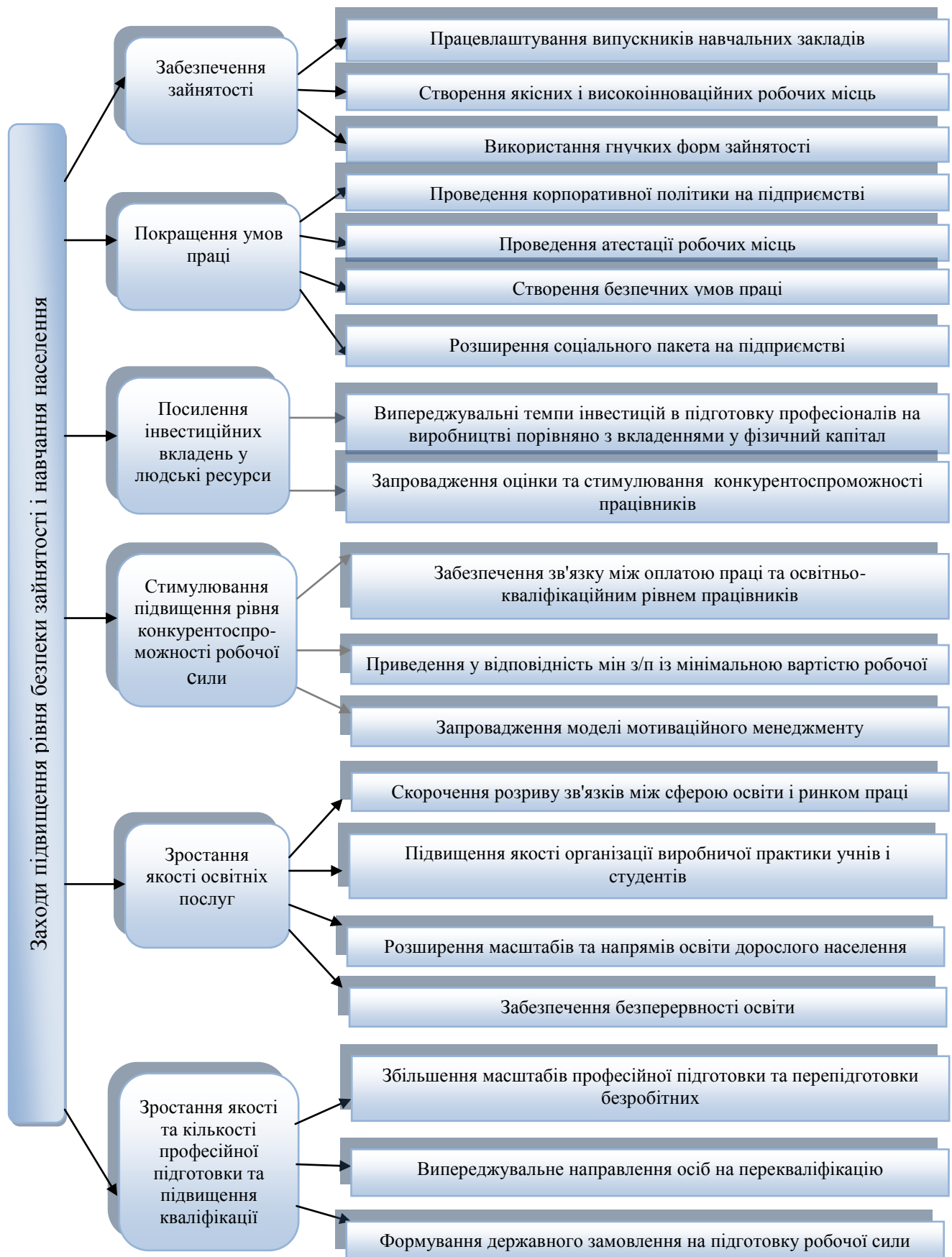

Рис. 3.4. Заходи підвищення рівня безпеки зайнятості і навчання

Примітка. Розроблено автором

Зниження життєвого рівня більшості населення, поява офіційно визнаного безробіття, поверхневість правової освіти та виховання, поширення алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, аморальність та інші умови спричиняють ріст злочинності. Тому для зменшення кількості правопорушень необхідно усунути причини і умови, які породжують шкідливі і небезпечні для суспільства діяння.

Заходами у житлово-комунальній сфері є:

- розвиток ринку житла;
- впровадження податку на розкіш та житлову площу, яка перевищує норми;
- регулювання цін та процедури купівлі-продажу житла;
- стимулювання створення об'єднань жильців будинків та регулювання їх діяльності.

Заходами у сфері споживчої політики є:

- проведення строгого контролю за якістю продукції. Це не повинно бути просте маркування, а забезпечення відповідності того, що позначено на упаковці, її вмісту. У разі виявлення одноразового порушення – такі виробники повинні позбавлятися ліцензії на виробництво без права її поновлення мінімум на один рік;
- встановлення кримінальної відповідальності за порушення стандартів виготовлення дитячого харчування;
- стимулювання вирощування екологічно чистої продукції, без ГМО шляхом надання дотації чи інших пільг таким виробникам.

Ще одним важливим заходом на шляху підвищення рівня соціальної безпеки населення є реформування системи соціальних стандартів. Незважаючи на існування системи мінімальних соціальних стандартів в Україні та поступове підвищення існуючих, діюча в Україні система державних соціальних стандартів не є цілісною і поки що не зорієнтована на конституційні норми, не забезпечує урахування міжнародних норм в галузі застосування соціальних стандартів.

Принципами формування сучасної системи державних соціальних стандартів і нормативів, яка створюється з метою забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного громадянина, мають бути:

- законодавче встановлення найважливіших державних соціальних стандартів і нормативів;
- забезпечення диференційованого за соціально-демографічними ознаками підходу до визначення нормативів;
- наукова обґрунтованість норм споживання;

- забезпечення прозорості та громадського контролю при їхньому визначенні та застосуванні;

- урахування вимог норм міжнародних договорів України у сфері соціального захисту й трудових відносин.

Система соціальних стандартів повинна формуватися з урахуванням показників рівня життя, встановлювати вимоги до якості та умов надання послуг. Для цього пропонуємо:

- запровадити обов'язковість дотримання соціальних стандартів при розробці програм соціально-економічного розвитку. Передумовами цього мають стати розробка і затвердження методик, на основі яких формуватимуть державні мінімальні соціальні стандарти;

- скоригувати загальну концепцію державної стандартизації та нормування соціальних послуг з метою введення гнучкої завершеної системи соціальних стандартів, яка б достатньою мірою враховувала соціальні й територіальні особливості України;

- згідно з Концепцією Методики визначення розмірів фінансового забезпечення державних соціальних стандартів надання послуг населенню при розробці програм фінансування державних та комунальних закладів посилити роль нормативів, передбачених, зокрема, Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Для цього необхідно внести зміни в Бюджетний кодекс України відносно розрахунків соціальних нормативів, що передбачатимуть розробку нормативів розрахунків на споживача відповідно до різних типів адміністративно-територіальних одиниць: область, район, місто-регіон, місто-район, сільська громада;

- для забезпечення планомірної інтеграції України в європейське співтовариство, відповідно до ратифікованої Верховною Радою України «Європейської соціальної Хартії», продовжити роботу щодо удосконалення та приведення у відповідність із міжнародними нормами і стандартами національних соціальних стандартів, зокрема, тих, які стосуються питань оплати праці, підвищення пенсійного забезпечення, загальнообов'язкового державного соціального страхування, надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми та малозабезпеченим сім'ям;

- з метою ефективного функціонування та вдосконалення системи державних соціальних стандартів Кабінету Міністрів розробити та подати на розгляд Верховної Ради законопроект про внесення змін до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» щодо конкретизації поняття та показників якості надання соціальних послуг, однозначної заборони зменшувати доплати іншими законами;

- Кабінету Міністрів України передбачити виділення коштів на проведення моніторингу чинного законодавства щодо соціальних стандартів та внесення змін до чинного законодавства стосовно посилення статусу Державного класифікатора соціальних стандартів та нормативів;

- удосконалити методикау визначення прожиткового мінімуму в напрямку реалізації принципів формування наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг з урахуванням сучасних змін у структурі споживання та регіональних розбіжностей;

- прискорити розроблення державних соціальних стандартів та нормативів у сферах здійснення соціальної роботи з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей, навчальними закладами, закладами охорони здоров'я, житлово-комунального обслуговування, обслуговування закладами культури, транспорту та зв'язку, в основу яких слід закласти механізм визначення якості надання таких послуг та встановити уповноважений орган державної влади або самоврядну організацію з функцією контролю за наданням таких соціальних послуг;

- забезпечити своєчасну виплату заробітної плати та не допускати виникнення заборгованості з її виплати;

- розглянути можливість запровадження загальнонаціонального індикатору відповідності прийнятих соціальних стандартів міжнародним нормам;

- регулярно переглядати та доповнювати державні мінімальні стандарти.

Отже, процес підвищення рівня соціальної безпеки населення лише тоді досягатиме своєї мети, коли головний акцент буде зроблено на інтенсифікації розвитку саме соціальної орієнтації економіки, що передбачено Конституцією України, реалізації запропонованих заходів, що має сприяти відродженню ціннісних орієнтацій населення, зростанню рівня їх соціальної захищеності за всіма складовими.

ВИСНОВКИ

У монографії розглянуто теоретико-прикладні аспекти соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу як інституційної основи забезпечення соціальної безпеки населення. Це визначає новий підхід до вирішення наукової проблеми розвитку соціальної держави та її регіонів, що дозволить активізувати цей процес на основі ефективнішого ведення соціально відповідального бізнесу та розвитку соціального підприємств в контексті забезпечення соціальної безпеки як невід'ємної складової національної. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

Доведено, що соціальна безпека, незважаючи на гостроту та вагомість, не набула відповідного розвитку як самостійний науково-практичний напрям ні у системі національної безпеки, ні в системі державного управління, ні у системі соціальної та економічної політики. Тому у роботі на основі аналізу напрацювань вітчизняних та зарубіжних науковців визначено підходи до дослідження соціальної безпеки населення, серед яких виділено філософський, змістовий, процесуальний, організаційний та функціональний.

Систематизовано напрацювання дослідників у визначенні поняття «соціальна безпека населення», на основі яких запропоновано власне трактування, як стану соціального, економічного, психічного та психологічного комфорту кожного громадянина та суспільства загалом, що досягається шляхом злагодженої діяльності державних органів законодавчої, виконавчої та судової влади різних рівнів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та особистої активності населення, що направлена на охорону внутрішнього конституційного порядку, попередження, уникнення й зниження загроз та ризиків для життя, фізичного і психічного здоров'я людей.

Щоб повніше розкрити сутність соціальної безпеки населення, визначено основні її складові, серед яких безпека проживання, навчання, зайнятості, здоров'я, відпочинку, харчування, особиста та криміногенна безпека. Доведено також, що відсутність окремої складової соціальної безпеки чи їх недостатній рівень, мають негативний вплив на розвиток всього суспільства.

Аналіз визначень категорії «соціальна відповідальність бізнесу» вітчизняних та зарубіжних вчених, а також міжнародних організацій дозволив сформулювати такі її ознаки, як: системність, орієнтація на інтереси зацікавлених сторін, розуміння СВБ як філософії бізнесу, необхідність врахування всіх аспектів впливу підприємства на суспільство, інтеграція з концепцією сталого розвитку, потенційна вигідність СВБ для суспільства та

для підприємства; а також дати наступне визначення: соціальна відповідальність бізнесу – сучасна концепція підприємницької діяльності, зорієнтована на свідоме та системне врахування у діяльності підприємства вимог законодавства та потреб зацікавлених сторін в економічній, екологічній, трудовій, операційній, діловій, інформаційній сферах з метою забезпечення сталого розвитку і процвітання бізнесу та суспільства.

Визначено, що до основних перешкод на шляху розвитку СВБ в Україні відносять: недосконалість і недотримання законодавства у сфері СВБ; складне податкове і регуляторне середовище; значна тінізація економіки; слабо розвинута мережа засобів комунікації; низький рівень залученості іноземних інвестицій; низький рівень розвитку громадянського суспільства тощо.

Також визначено заходи зі стимулювання приватного сектора щодо вирішення соціальних проблем і розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні: проведення податкової реформи з метою зниження податкового пресу, що призведе до виходу підприємств із «тіні», появи додаткових коштів, які можуть бути використані на корпоративні соціальні програми; надання значних податкових та інших пільг підприємствам, котрі займаються благодійною і спонсорською діяльністю; проведення пенсійної реформи з метою зацікавлення працівників в отриманні легальної зарплати задля фінансового забезпечення власних статків у старості; забезпечення державної підтримки і цільового фінансування недержавних суб'єктів соціальної політики; сприяння налагодженню діалогу і співпраці між бізнесовими структурами і територіальними громадами; застосування економічних та інших видів санкцій до суб'єктів, що завдають шкоду соціальним інтересам місцевих громад; розвиток комунікаційних мереж і широкомасштабне інформування населення щодо СВБ діяльності в Україні; налагодження співпраці із провідними закордонними організаціями і підприємствами, котрі досягли значного успіху у СВБ-діяльності.

Орієнтування сучасного економічного простору на посилення соціальної спрямованості ринкових реформ зумовлює суттєві зміни в структурі цільових пріоритетів розвитку вітчизняних підприємств, які супроводжуються докорінними змінами у системі цінностей їх діяльності, інституційній структурі та відносинах власності. Формування соціально орієнтованої ринкової економіки як економічного базису сталого розвитку суспільства має супроводжуватися забезпеченням гармонізації соціальних, економічних, екологічних та інституційних інтересів економічних агентів у процесі їх співпраці.

Соціальна відповідальність кожного підприємства та бізнесу в цілому стає обов'язковою складовою повсякденної діяльності та розвитку регіональних економічних систем. Наявність власних соціальних програм та соціальна активність – це одна з основних конкурентних переваг, що дає можливість підприємству випередити своїх суперників та зміцнити свої позиції на ринку, адже розвиток регіону неможливий тільки за умови успішності економічної складової. Лише комплексний підхід, з врахуванням соціальної і екологічної відповідальності, гарантує підприємству лояльне ставлення всіх зацікавлених осіб і місцевої громади в цілому, а також гарантує стабільне підвищення рівня життя та мінімізацію соціальних диспропорцій у регіоні.

Розроблені методологічні підходи до аналізу й оцінки рівня соціальної безпеки населення дозволили визначити передумови, проблеми та загрози її забезпечення. Водночас методика дозволяє використання результатів аналізу та оцінки за кожною групою показників, зокрема безпекою навчання, зайнятості, проживання, здоров'я, відпочинку, харчування, криміногенної та особистої безпеки, для формування висновків щодо перспектив розвитку кожної з них як у регіональному розрізі так і в державі загалом.

Розробка механізму забезпечення соціальної безпеки населення вимагала, в першу чергу, з'ясування самої його сутності. А тому, акумулюючи напрацювання науковців та власні міркування, запропоновано під механізмом забезпечення соціальної безпеки населення розуміти цілісну систему, функціонування якої направлене на перешкоджання виникненню, послаблення або подолання загроз соціальній безпеці та підвищення її рівня шляхом впливу органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та самих громадян на соціальні процеси в суспільстві, що пов'язано з використанням ряду методів, заходів, інструментів і важелів з урахуванням загальноприйнятих принципів і критеріїв.

У роботі обґрунтовано доцільність розробки та впровадження заходів, спрямованих на підвищення рівня соціальної безпеки населення здійснювати на таких рівнях – на рівні держави, на рівні регіону, на рівні підприємства і на рівні особистості. Це дозволить комплексно підійти до проблеми підвищення рівня соціальної безпеки населення та врахувати особливості всіх складових соціальної безпеки.

Різноманіття складових соціальної безпеки населення обумовлює суттєві відмінності у розробці заходів її забезпечення. Тому заходи підвищення рівня соціальної безпеки населення запропоновано розділити на дві групи: за характером – на нормативно-правові, економічні, інформаційні, соціально-психологічні, мотиваційні, каральні та за сферою реалізації – у сфері

покращення демографічних характеристик, у сфері зайнятості, у сфері освіти та професійної підготовки, у сфері охорони здоров'я, у сфері організації дозвілля, у житлово-комунальній сфері, у сфері споживчої політики.

Таким чином, запропоновані шляхи підвищення рівня соціальної безпеки є досить гнучкими, дозволяють їх адаптувати до умов розвитку соціальної сфери кожного регіону, а також забезпечити поєднання державного та громадського управління з ринковим.

Крім того в умовах побудови соціально орієнтованої економіки суспільство і бізнес не можуть функціонувати ізольовано. Вигоди від підвищення соціальної відповідальності бізнесу та розвитку соціального підприємництва – вирішення соціальних проблем, зменшення соціальної напруженості у суспільстві, підвищення прибутковості фірм у довгостроковій перспективі – отримають всі суб'єкти економіки. Активна соціальна позиція фірм, гармонійне співіснування, взаємодія та постійний діалог із суспільством, участь у вирішенні найгостріших соціальних проблем сприятимуть підвищенню суспільного добробуту та рівня соціальної безпеки загалом.

Уміле використання розглянутих інституційних елементів, спрямованих на підвищення рівня соціальної безпеки населення, дозволить вирішувати складні соціально-економічні проблеми регіону, здійснювати переорієнтацію економіки на нові пріоритети, зокрема соціальноорієнтований розвиток.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Соціальна безпека: пошук нової парадигми. Зб. наук. ст. – К., 2003. – 151 с.
2. Дзьобань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій: Методологія дослідження та забезпечення / О. П. Дзьобань. – Х. : Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, Константа, 2006. – 438 с.
3. Декларація про державний суверенітет України: за станом на 16 липн. 1990 р. / Верховна Рада УРСР – К. : Відомості Верховної Ради УРСР, 1990. – 13с. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=55-12>
4. Закон України «Про основи національної безпеки України». – Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 39. – 351 с.
5. Історія формування поняття «безпека особистості» // Безпека життєдіяльності. – 2009. – № 2. – С. 28-29.
6. Глобалізація та безпека розвитку : [Монографія] / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
7. Мескон Майкл Х., Альберт Майкл, Хедоури Ф. Основи менеджмента, 3-у изд.: пер. с англ. – М. : ООО «И. Д. Вильямс». – 2007. – 450 с.
8. Давидюк О. О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників [Електронний ресурс] / О. О. Давидюк // Міністерство праці та соціальної політики України Центр перспективних досліджень. – 2006. – Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua/>.
9. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Г. Пастернак-Таранушенко (за ред. Професора Б. Кравченка). – К. : «Кондор», 2002. – 302 с.
10. Шевчук П. І. Соціальна політика / П. І. Шевчук. – Львів : Світ, 2003. – 400 с.
11. Барковская Е. В. Социальная безопасность: методологический анализ и практика социологического исследования : дис. канд. социол. наук : 22.00.04, Москва, – 2005. – 140 с.
12. Безопасность жизнедеятельности : Учебник для вузов / Л. А. Михайлов, В. П. Соломин, А. Л. Михайлов и др. – СПб. : Изд-во «Питер», 2005. – 302 с.
13. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист : Навч. пос. із соц. політики / Е. Лібанова, О. Палій. – К. : Основи, 2004. – 491 с.
14. Паламарчук В. М. Соціальна стратегія України у період здійснення

соціальних реформ / В. М. Паламарчук / Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 1993. – Вип. 11. – 31с.

15. Паламарчук В. М. Економічні перетворення і соціальна безпека / В. М. Паламарчук. – К., 1996. – Вип. 1. – 64 с.

16. Скуратівський В. А. Основи соціальної політики / В. А. Скуратівський. – Навчальний посібник. – К. : МАУП, 2002. – 200 с.

17. Новікова О. Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи їх вирішення / О. Ф. Новікова – Донецьк : ІЕП НАН України, 1997. – 460 с.

18. Серебрянников В. В. Социальная безопасность России / В. В. Серебрянников, А. Т. Хлопьев. – М. : ИСПИ РАН, 1996. – 352 с.

19. Актуальні проблеми створення системи оцінки зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України. В заг. ред. В. П. Горбуліна. – К. : 2005. – 232 с.

20. Белокрылова О. С. Институциональные особенности распределения доходов в переходной экономике / О. С. Белокрылова, В. В. Вольчик, А. А. Муратов. – Ростов-на-Дону : Издательство Ростовского университета, 2000. – 320 с.

21. Белоусова Л. А. Концепции социальной безопасности российского общества в переходный период. Экономическая теория на пороге XXI века. Под ред. Ю. М. Осипова, В. Т. Пуляева. В. Т. Рязанова, Е. С. Золотовой. – М. : Юрист, 1998. – 737с.

22. Минин Б .А. Возвратное право и социальная безопасность / Б. А. Минин – М., 2000. –198 с.

23. Концептуальні підходи до формування системи національної безпеки України. Проблеми національної безпеки [Електронний ресурс] / С. І. Пирожков // Стратегічна панорама. – 2003. – № 1. – Режим доступу: www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/2003_1.php.

24. Соціальна безпека: виклики, загрози, критерії. Проблеми національної безпеки [Електронний ресурс] / О. У. Хомра, Т. Є. Русанова // Стратегічна панорама. – 2004. – № 1. – Режим доступу: www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb1&issue.

25. Соціальна держава: український вибір / [ред. В. А. Гошовської] / вид. друге – К. : ЦПСД, 2007. – 337 с.

26. Вікіпедія/ https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальне_підприємництво.

27. Телюк О. Соціальний бізнес – один із трендів 2014 року / О. Телюк. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://biggggidea.com/practices/1196/>

28. Dees J. G. The meaning of social entrepreneurship. Center for the Advancement of Social Entrepreneurship / J. G. Dees, 2001. – (Duke University's Fuqua School of Business).

29. Московская А. Обзор опыта и концепций социального предпринимательства с учетом возможностей его применения в современной России: Препринт WP1/2008/02./ А. Московская, М. Баталина, Л. Тарадина. – М. : ГУ ВШЭ. –2008. – 84 с.

30. Mair J. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight / J. Mair, I. Marty // *Journal of World Business*. – 2006. – № 41. – С. 36–44.

31. Martin R. Social Entrepreneurship: the Case for Definition / R. Martin, S. Osberg, 2007.

32. Спреклі Фрір. Посібник з планування соціального підприємництва / Фрір Спреклі. – Local Livelihoods За підтримки Британської Ради. Перше видання: Британська Рада, 2011. – 71 с. www.britishcouncil.org

33. Defourny J. Social Enterprise in Europe: Recent Trends and Developments / J. Defourny, M. Nyssens. – Working Papers Series. – 2008. – № 1. – P. 40–43. Liège: EMES European Research Network.

34. Researching social enterprise, final report to the small business service / D. Smallbone, M. Evans, I. Ekanem, S. Butters // Centre for Enterprise and Economic Development Research. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bis.gov.uk/files/file38361.pdf

35. Московская А. А. Практика социального предпринимательства в России / А. А. Московская // Общероссийское отраслевое объединение работодателей электроэнергетики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rael3.elektra.ru/socialpractic.pdf

36. Московская А. А. Феномен социального предпринимательства и его перспективы в России / А. А. Московская // Меценат – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.maecenas.ru/libs/index.html?117>

37. Mair J. Successful social entrepreneurial business models in the context of developing economies: an explorative study / J. Mair, O. Schoen // *International Journal of Emerging Markets*. – 2007. – Vol. 2. – Issue 1. – P. 54–68.

38. Drayton Bill. Social entrepreneurs don't want to help. They want to change the world / Bill Drayton. – Режим доступу: http://www.egonzehnder.com/files/drayton_int_2_1.pdf;

39. Материалы исследования, проведенного Региональным бюро ПРООН для Европы и СНГ совместно с EMES – Проектом Европейская исследовательская сеть: «Social Enterprise: A new model for poverty reduction

and employment generation. An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States» [Текст]. – 2008. – 214 с.

40. Березяк І. В. Дискусійні питання теорії соціального підприємництва в Україні / І. В. Березяк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Випуск 28. – С. 24–27.

41. Варналій З. С. Соціальне підприємництво та соціальна відповідальність підприємництва / З. С. Варналій // Наукова спадщина Йозефа Алоїза Шумпетера і сучасність: погляд із минулого в майбутнє : Матеріали III Міжнародної Шумпетерівської конференції (21-22 жовтня 2016 р.). – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016 – 252 с. – С. 178 -183.

42. Сотула О. В. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки / О. В. Сотула. – Ефективна економіка. – 2013. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1988>

43. Школяр М. В. Соціальне підприємництво як інструмент вирішення соціальних проблем / М. В. Школяр // Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна. – 2017. – Вип. 27(2). – С. 85–89.

44. Андрющенко А. І. Соціальне підприємництво як інноваційний механізм підвищення якості життя найбільш уразливих прошарків населення / А. І. Андрющенко, І. М. Рябець // СОЦІОПРОСТІР: междисциплинарный сборник научных работ по социологии и социальной работе. – 2010. – № 1. – С. 195 –198.

45. Никифорак В. А Соціальне підприємництво: сутність та особливості розвитку / В. А. Никифорак. – Економіка і суспільство. – Випуск 8. – 2017. – С. 321-324.

46. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits / M. Friedman [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.colorado.edu/studentgroups/libertarians/issues/friedman-soc-resp-business.html>

47. Bowen H. R. Social Responsibilities of the Businessman. Harper & Row / H. R. Bowen. – N.Y., 1953. – 284 P.

48. Drucker P. F. The new meaning of corporate social responsibility / P. F. Drucker // California Management Review. – 1984. – №26(2). – P. 53–63.

49. Хедоури Ф. Основы менеджмента / Ф. Хедоури, М. Мескон, М. Альберт. – М. : ООО «И.Д. Вильямс», 2008. – 672 с.

50. Sethi S. P. Dimensions of corporate social responsibility / S. P. Sethi // Business Ethics Quarterly. – 1985. –213 p.

51. Водницька Н. В. Управління трудовою сферою промислового підприємства з урахуванням соціальної відповідальності бізнесу [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Водницька Наталія Володимирівна. – Захищена 26.06.2008. – Харків, 2008. – 308 с.

52. Ворончак І. О. Формування регіональної політики забезпечення соціальної відповідальності бізнесу [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / Ворончак Іван Йосипович. – Захищена 29.05.2015. – Луцьк, 2015. – 232 с.

53. Грицина Л. А. Механізм формування корпоративної соціальної відповідальності в управлінні підприємством [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Грицина Леся Анатоліївна. – Захищена 19.02.2009. – Хмельницьк, 2009. – 225 с.

54. Березіна О. Ю. Соціальна відповідальність корпорацій в системі соціально-трудових відносин [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07 / Березіна Олена Юріївна. – Захищена 23.06.2011. – Харків, 2011. – 292 с.

55. Зеленко О. О. Теоретико-методичні засади формування стратегії соціальної відповідальності підприємства [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07 / Зеленко Олена Олександрівна. – Захищена 16.05.2012. – Луганськ, 2012. – 233 с.

56. Волинець У. А. Економічні засади регулювання соціально відповідальної діяльності суб'єктів економіки в Україні [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Волинець Уляна Андріївна. – Захищена 2.04.2016. – Рівне, 2016. – 187 с.

57. Царик І. М. Регулятивні інструменти посилення соціальної відповідальності бізнесу в системі національної економіки [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Царик Ірина Миколаївна. – Захищена 12.04.2011. – Чернігів, 2011. – 243 с.

58. Коноваленко А. С. Оцінка рівня соціальної відповідальності малого і середнього підприємництва [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Коноваленко Анастасія Сергіївна. – Захищена 26.10.2010. – Донецьк, 2010. – 252 с.

59. Куліш А. Соціальна відповідальність бізнесу в банківській сфері у запитаннях та відповідях / А. Куліш. – К. : ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2007. – 80 с.

60. Савченко І. Г. Ціннісний вимір соціальної відповідальності в демократичній державі: монографія / І. Г. Савченко, О. В. Радченко. – Х. : ХНУРЕ, 2008. – 199 с.

61. Діденко Н. Аксіологічні детермінанти соціальної відповідальності бізнесу / Н. Діденко, Г.Павлова // Філософія. – 2009. – №7 (98). – С. 124-126.

62. Дынкин А. А. Корпоративная социальная ответственность и конкурентоспособность / А. А. Дынкин, Д. В. Миловидов, С. П. Перегудов. – М. : ИМЭМО РАН, 2004. – 112 с.

63. Гоголя О. П. Соціальна відповідальність бізнесу / О. П. Гоголя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socium.sitecity.ru>

64. Коноваленко А. С. Становлення соціальної відповідальності бізнесу в постсоціалістичних країнах / А. С. Коноваленко // Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки». – 2009. – № 9. – С. 163–172.

65. Литовченко С. Є. Соціальна відповідальність бізнесу: актуальна повістка / С. Є. Литовченко, М. І. Корсакова. – К. : Асоціація менеджерів України, 2003. – 112 с.

66. Суетенко Е. Н. Основы менеджмента : Учебное пособие / Е. Н. Суетенко, Н. И. Пасько. – М. : форум: ИНФРА-М, 2005. — 240 с.

67. Евдокимов Ф. И. Социальная ответственность предприятия как фактор экономического развития / Ф. И. Евдокимов, М. В. Губская // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна. – Донецьк. – 2004. – № 82. – С. 5–10.

68. Мельник С. В. Соціальна відповідальність бізнесу як складова соціальної політики України / С. В. Мельник // Економіка і держава. – 2007. – №5. – С. 71-73.

69. Шаповал В. М. Удосконалення економічного механізму стимулювання екологічної відповідальності підприємств України / В. М. Шаповал, М. В. Бережна // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць : у 2-вип. / ПДТУ. – Маріуполь, 2011. – Вип. 2. – С. 234 - 239.

70. Міжнародний стандарт ISO/FDIS 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ksovok.com/doc/iso_fdis_26000_rus.pdf

71. Концепція сталого розвитку та визначення соціальної відповідальності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moodle.udec.ntu-kpi.kiev.ua>

72. Баюра Д. Корпоративна соціальна відповідальність у системі корпоративного управління / Д. Баюра // Україна: аспекти праці. Науково – економічний та суспільно – політичний журнал. – 2009. – № 1. – С. 22.

73. Супрун Н. А. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку бізнесу / Н. А. Супрун // Економіка і прогнозування. – 2009, №3. – С. 61-74.

74. Кузнецова А. Я. Корпоративна соціальна відповідальність : [підручник] / А. Я. Кузнецова. – К. : УБС НБУ. – 2009. – С. 258.

75. Петрушенко Ю. М. Міжнародні тенденції соціалізації діяльності підприємств / Ю. М. Петрушенко, Т. І. Іванова, О. В. Дудкін. // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 3. – С. 272.
76. Смовженко Т. С. Корпоративна соціальна відповідальність / Т. С. Смовженко, А. Я. Кузнєцова. – К. : УБС НБУ, 2010. – 314 с.
77. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т. Г. Васильців. – Л. : Арал, 2008. – 386 с.
78. Дзьобань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій: методологія дослідження та забезпечення / О. П. Дзьобань. – Х. : Константа, 2006. – 438 с.
79. Дворецька Г. В. Соціологія : навч. посіб. / Г. В. Дворецька. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 472 с.
80. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2009. – 336 с.
81. Куценко В. І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): монографія / В. І. Куценко; [за ред. Б. М. Данилишина]. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. – 818 с.
82. Куценко В. І. Трансформації соціальної сфери України: регіональний аспект: монографія / В. І. Куценко, Я. В. Остафійчук. – К. : Оріяни, 2005. – 400 с.
83. Kosals L. Interim outcome of the Russian transition: clan capitalism / L. Kosals // Discussion Paper. – 2006. – № 610. – P. 312–320.
84. Яновский Р. Г. О проблемах социологии национальной безопасности / Р. Г. Яновский, А. О. Агошков. – М. : НАВИГУТ, 2002. – 225 с.
85. Татаркин А. И. Проблемы и направления дальнейшего совершенствования местного самоуправления / А. И. Татаркин, В. С. Бочко // Экономика региона. – 2008. – № 2. – С. 42–50.
86. Загашвили В. С. Экономические интересы в условиях глобализации / В. С. Загашвили. – М. : Магистр, 2010. – 212 с.
87. Давидюк О. О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників / О. О. Давидюк. – Режим доступу: sr8g.org.ua/?prg=6&id=175.
88. Штельмах О. О. Суспільно-географічні аспекти соціальної безпеки регіонів України / О. О. Штельмах. – Режим доступу: dissert.com.ua/content/243725.html.
89. Мезенцева Н. І. Типізація регіонів України за загрозами соціальної

безпеки / Н. І. Мезенцева, О. О. Штельмах // Вісн. Київ. ун-ту. Географія. – 2006. – Вип. 53. – С. 19-20.

90. Березіна О. Ю. Теоретичні підходи до визначення поняття «корпоративна соціальна відповідальність» / О. Ю. Березіна // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – Вип. 3 (53). – Ч. 1. – С. 223–225.

91. Водницька Н. В. Взаємозв'язок соціальної і економічної політики в умовах формування соціально орієнтованої ринкової економіки / Н. В. Водницька // Економіка розвитку. – 2004. – №1 (29). – С. 25-28.

92. Грицина Л. А. Реалізація корпоративної соціальної відповідальності підприємства в системі зацікавленості та взаємовідносин сторін / Л. А. Грицина // Вчені записки Кримського інженерно-педагогічного університету Економічні науки. – Сімферополь: НІЦ КІПУ, 2008. – Вип. 12. – С. 73-77.

93. Комарницький І. Ф., Галушка З. І. Соціальна відповідальність бізнесу як інструмент управління підприємством [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bukuniver.cv.ua/Applications/zbirnik/n6/7_Social.pdf

94. Мельник С. В. Соціальна відповідальність бізнесу як складова соціальної політики України / С. В. Мельник // Економіка та держава. – 2007. – №5. – С.72.

95. Мішенін Є. В.. Управління соціальними витратами на підприємстві: суспільні орієнтири та механізми реалізації / Є. В. Мішенін, О. В. Степанова // Вісник Українського державного університету водного господарства та природокористування. – Рівне, 2004. – Вип. 2(26), ч. 2. – С. 543-548.

96. Степанова О. В. Соціально відповідальне управління промисловими підприємствами: проблеми формування та напрямки реалізації / О. В. Степанова, Є. В. Мішенін // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія “Економіка та менеджмент”. – 2007. – № 6 – 7 (26 – 27). – С. 404-414.

97. Царик І. М. Рыночное регулирование социальной ответственности бизнеса в условиях цикличности экономики / І. М. Царик // Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества: материалы межвуз. науч.-практ. конф., 7 апр. 2010 г. – Чернигов : Укр.-рос. ин-т (филиал) Моск. гос. откр. ун-та в г. Чернигове, 2010. – С. 208-210.

98. Царик І. М. Вплив соціальної відповідальності банку на розмір депозитного портфеля / І. М. Царик // Вплив держави та банків на формування і розміщення заощаджень населення: збірник матеріалів міжвуз. Круглого столу. – Чернігів : ЧДІЕУ, 2008. – С. 12-15.

99. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов,

Н. Ю. Шведова. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с.

100. Снігова О. Ю. Механізм державного та регіонального управління соціальною безпекою / О. Ю. Снігова // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2(3). – С.87-92.

101. Про зайнятість населення: Закон України від 01.03.1991 р. № 803-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР від 02.04.1991. – 1991 р. – № 14.

102. Конституція України – Основний Закон суспільства, держави, людини: Наук.-метод. рек. / Кол. авт.; Кер. проф. І. Ф. Надольний. – К.: Вид-во УАДУ, 1998. – 224 с.

103 Про пенсійне забезпечення: Закон України від 01.03.1991 р. № 803-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР від 02.04.1991. – 1991 р. – № 14.

104. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» від 18.01.2001 р. // Урядовий кур'єр. – 2001 р.

105. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23.09.1999 р. // Урядовий кур'єр. – 1999 р.

106. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 р. // Урядовий кур'єр. – 1995 р.

107. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 р. // Урядовий кур'єр. – 2005 р.

108. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 р. // Урядовий кур'єр. – 1991 р.

109. Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їхніх сімей» від 15.06.2004 р. // Урядовий кур'єр. – 2004 р.

110. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» від 9.04.1992 р. // Урядовий кур'єр. – 1992 р.

111. Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист» від 24.03.1998 р. // Урядовий кур'єр. – 1998 р.

112. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 р. // Урядовий кур'єр. – 1993 р.

113. Закон України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни» від 16.03.2004 р. // Урядовий кур'єр. – 2004 р.

114. Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» від 16.11.2000 р. // Урядовий кур'єр. – 2000 р.

115. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 26.04.2001 р. // Урядовий кур'єр. – 2001 р.

116. Закон України «Про Стратегію національної безпеки України» від 12.02.2007 р. // Урядовий кур'єр. – 2007 р.

117. Скуратівський В. А. Соціальна політика / В. А. Скуратівський, О. М. Палій, Е. М. Лібанова. – К. : УАДУ, 1997. – 370 с.

118. Мандибура В. О. Соціальна політика держави та її структурні складові / В. О. Мандибура // Аспекти праці. – 2005. – №7. – С. 13-15.

119. Сіленко А. Соціальна політика та її пріоритети у перехідному суспільстві / А. Сіленко // Людина і політика. – 2008. – №1. – С. 16-18.

120. Державне регулювання економіки / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. – К. : КНЕУ, 2006. – 316 с.

121. Садова У. Я. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку : Монографія / У. Я. Садова. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 408 с.

122. Соціальна політика // uk.wikipedia.org.

123. Матеріали підсумкової колегії Департаменту соціального захисту населення Волинської облдержадміністрації. – Луцьк : Волинське обласне управління статистики, 2014. – 37 с.

124. Постійна комісія з питань соціального захисту населення, охорони здоров'я, материнства та дитинства // www.volynrada.gov.ua.

125. Соціальний захист населення // www.voladm.gov.ua.6.

126. Соціально-економічне становище регіону // www.lutsk.ukrstat.gov.ua.

127. Моніторинг показників соціальної сфери // www.mlsp.gov.ua.

128. Московская А. Обзор опыта и концепций социального предпринимательства с учетом возможностей его применения в современной России: Препринт WP1/2008/ 02/ А. Московская, М. Баталина, А. Московская, Л. Тарадина. – М. : ГУ ВШЭ. – 2008. – 84 с.

129. Никифорак В. А. Соціальне підприємництво: сутність та особливості розвитку / В. А. Никифорак. – Економіка і суспільство. – Випуск 8. – 2017. – С. 321-324.

130. Alter K. Social Enterprise Typologies [Electronic resource] / K. Alter // Virtue Ventures LLC. – April 2006. – Mode of access: <http://www.4lenses.org/setypology>. – Title from the screen.
131. Арапетян А. Соціально-відповідаль-ний бізнес: переваги та обмеження / А. Арапетян, О. Архипчик, Л. Пан // Практика Управління. – 2008. – № 7. – С. 12 – 18.
132. Evolution of the social enterprise industry: A chronology of key events [Electronic resource] : Web page. – Mode of access: <https://www.sealliance.org/upload/Membership/Pages/evolution.pdf>. – Title from the screen.
133. Hallman T. Microeconomic Development and Social Enterprise in Ukraine: A “Marshall Plan” for Ukraine [Electronic resource] / Terry Hallman. – Mode of access: <http://www.p-ced.com/1/projects/ukraine/national>. – Title from the screen.
134. Kerlin J. A. Social enterprise: a global comparison. Medford, MA: Tufts University Press, 2009.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика розрахунку часткових та проміжних показників оцінки соціальної безпеки

Назва групи показників	Назва показника	Формула розрахунку	Пояснення
1	2	3	4
Безпека проживання			
Територіальна безпека	Щільність населення	$K_{щ} = \frac{S_i}{H_n}$	S_i – площа і-того регіону, км ² ; H_n – середньорічна чисельність постійного населення і-того регіону, тис осіб.
	Забезпеченість житловою площею	$K_3 = \frac{Q_{з(ж)}}{H_n}$	$Q_{з(ж)}$ – загальна (житлова) площа наявного житлового фонду, м ² .
Просторова безпека	Коефіцієнт поліпшення житлових умов	$K_{ж.у} = \frac{S_o}{S_n}$	S_o – кількість домогосподарств, які одержали житло за рік; S_n – кількість домогосподарств, що перебували на квартирному обліку на кінець року.
	Коефіцієнт благоустрою житла	$K_{б.жс} = \frac{Ж_{газ} + Ж_{вод} + Ж_{к} + Ж_{оп}}{4}$	$Ж_{газ}$, $Ж_{вод}$, $Ж_{к}$, $Ж_{оп}$ – відповідно частки житла, що забезпечені газом, водопроводом, каналізацією та опаленням, %.
Безпека навчання			
Безпека дошкільної, середньої та вищої освіти	Коефіцієнт охоплення дошкільною освітою	$K_{оз} = \frac{D_n}{D} * 100$	D_n – кількість дітей дошкільного віку, які навчаються у дошкільних закладах, тис осіб; D – загальна кількість дітей дошкільного віку, тис осіб.

1	2	3	4
	Коефіцієнт охоплення середньою освітою	$K_{oz} = \frac{УЧ}{H_n} * 10000$	УЧ – кількість учнів загальноосвітніх закладів, тис осіб; H_n – середньорічна чисельність наявного населення зазначеного віку, тис осіб.
	Коефіцієнт охоплення вищою освітою	$K_{ov} = \frac{СТ}{H_n} * 10000$	СТ – кількість студентів вищих навчальних закладів, тис осіб.
	Коефіцієнт охоплення професійно-технічною освітою	$K_{ont} = \frac{СЛ}{H_n} * 10000$	СЛ – кількість слухачів професійно-технічних навчальних закладів, тис осіб.
Безпека післядипломної освіти та підвищення кваліфікації	Коефіцієнт охоплення післядипломною освітою	$K_{pd} = \frac{П_n}{H_{в.ак}} * 1000$	P_n – кількість осіб, начених новим професіям, тис осіб; $H_{в.ак}$ – середньорічна чисельність економічно активного населення (робочої сили) зазначеного віку, тис осіб.
	Рівень підвищення кваліфікації	$K_{nk} = \frac{П_k}{П_n} * 100$	P_k – кількість осіб, які пройшли підвищення кваліфікації, тис осіб; P_n – загальна кількість працівників, тис осіб.
Безпека зайнятості			
Безпека формування трудового потенціалу	Коефіцієнт народжуваності	$K_H = \frac{H}{\bar{H}_n} * 1000$	H – кількість народжених протягом року, тис. осіб.
	Коефіцієнт смертності	$K_H = \frac{M}{\bar{H}_n} * 1000$	M – кількість померлих протягом року, тис. осіб.
	Коефіцієнт міграційного приросту	$K_c = \frac{E - I}{\bar{H}_n} * 1000$	E – чисельність прибулих, тис. осіб; I – чисельність вибулих, тис. осіб.
	Коефіцієнт зайнятості населення	$K_z = \frac{З}{H_{в.ак.}} * 100$	Z – чисельність зайнятого населення, тис осіб.

Продовження додатку А

1	2	3	4
	Коефіцієнт працевлаштування незайнятих трудовою діяльністю громадян	$K_{np} = \frac{K_{np}}{H_{e.ak}} * 100$	K_{np} – кількість працевлаштованих незайнятих трудовою діяльністю громадян, тис осіб.
	Рівень виробничого травматизму	$K_{em} = \frac{Пm_{em}}{H_{np}} * 1000$	$П_{твт}$ – кількість потерпілих від травматизму, пов'язаного з виробництвом, тис осіб; H_{np} – загальна чисельність штатних працівників, тис осіб.
Безпека безробіття	Коефіцієнт безробіття за МОП	$K_{\delta} = \frac{ЧБ}{H_{e.ak}} * 100$	$ЧБ$ – чисельність безробітних віком 15-70 років, тис осіб;
	Рівень працевлаштування безробітних	$K_{\delta} = \frac{ПР}{ЧБ} * 100$	$ПР$ – кількість працевлаштованих незайнятих трудовою діяльністю громадян, тис осіб;; $ЧБ$ – чисельність безробітних віком 15-70 років, тис осіб.
	Навантаження на одне робоче місце	$HP = \frac{ЧБ}{РБ_{\delta}}$	$ЧБ$ – кількість зареєстрованих у державній службі зайнятості громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, тис осіб; $РБ_{\delta}$ – кількість вільних робочих місць, вакантних посад, заявлених підприємствами, установами та організаціями, од.
	Співвідношення зайнятих та безробітних	$K_{зб} = \frac{Б}{З}$	$З$ – чисельність зайнятих в економіці, тис. осіб; $Б$ – чисельність незайнятих громадян, тис. осіб.

Продовження додатку А

1	2	3	4
Безпека оплати праці	Середньомісячна заробітна плата	$ЗП_{сер} = \frac{ФОП_{річ}}{12 * ЧП_{сер}}$	ФОП – нарахований фонд оплати праці за рік, млн грн; ЧП _{сер} – середньорічну кількість штатних працівників, тис. осіб.
	Заборгованість з виплат із заробітної плати на одного працівника	$ЗБ_{зн} = \frac{ЗБ_{заг}}{ЧП}$	ЗБ _{заг} – загальна сума заборгованості заробітної плати, млн грн; ЧП – середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб.
Безпека соціального захисту	Сума пенсії в розрахунку на одну особу пенсійного віку	$СД_{ос.} = \frac{СД_{з}}{H_{п}}$	СД _{ос.} – загальна сума соціальних трансфертів та допомог, млн грн; H _п – чисельність пенсіонерів, тис. осіб.
Безпека відпочинку			
Безпека культурного відпочинку	Коефіцієнт забезпеченості бібліотечним фондом	$K_{обіб} = \frac{БФ}{H_{н}} * 100$	БФ – загальний книжковий фонд, тис примірників; H _н – середньорічна чисельність наявного населення зазначеного віку, тис осіб.
	Коефіцієнт забезпеченості демонстраторами фільмів	$K_{оф} = \frac{M_{оф}}{H_{н}} * 100$	M _{оф} – загальна кількість місць у залах для демонстрування фільмів, тис.
	Коефіцієнт забезпеченості клубними закладами	$K_{кз} = \frac{M_{кз}}{H_{н}} * 100$	M _{кз} – загальна кількість місць у клубних закладах, тис.
Безпека рекреаційного відпочинку	Коефіцієнт забезпеченості санаторно-оздоровчими закладами	$K_{соз} = \frac{M_{соз}}{H_{н}} * 100$	M _{соз} – загальна кількість місць у санаторно-оздоровчих та курортних закладах, тис.
	Рівень забезпеченості спортивними спорудами	$K_{сс} = \frac{M_{сс}}{H_{н}} * 100$	M _{сс} – загальна кількість спортивних споруд, об'єктів.

1	2	3	4
Безпека здоров'я			
Безпека дитячого здоров'я	Коефіцієнт смертності немовлят	$m_0 = \frac{M_0}{\alpha N + \beta N^{-1}}$	M_0 – кількість померлих дітей до 1 року в році спостереження; N, N^{-1} – кількість живонароджених відповідно в поточному та попередньому календарному році; α, β – частка померлих дітей серед народжених відповідно в кожному році.
Безпека здоров'я людей похилого віку	Середня очікувана тривалість життя	$e_x^0 = \frac{T_x}{l_x}$	T_x – число людин-років життя, що їх може прожити покоління населення в інтервалі віку від x до $x + 1$; l_x – число осіб, які доживають до віку x .
Безпека отримання медичної допомоги	Коефіцієнт забезпеченості лікарняними ліжками	$K_{лл} = \frac{ЛЛ}{\bar{H}_н} * 10000$	ЛЛ – загальна кількість лікарняних ліжок, тис. од.
	Коефіцієнт забезпеченості медичним персоналом	$K_{м.об.} = \frac{K_{лік.з} + K_{мс}}{3}$	$K_{лік.з}, K_{мс}$ – відповідно коефіцієнти забезпеченості лікарями, середнім медичним персоналом та лікарняними ліжками.
Безпека харчування			
Безпека харчування	Рівень споживчих витрат	$PB_x = \frac{B_x}{B_{заг}}$	B_x – загальна сума споживчих витрат домогосподарств, тис грн; $B_{заг}$ – загальна сума витрат домогосподарств, тис. грн.
	Енергетична цінність і вміст поживних речовин у спожитих продуктах харчування	$E_{ц} = \frac{K_{прод}}{\bar{H}_н} * 10000$	$K_{прод}$ – калорійність спожитої продукції за добу, ккал.

1	2	3	4
Особиста безпека			
Рівень соціального напруження	Рівень захворюваності на активний туберкульоз	$K_{тр} = \frac{З_{тр}}{H_n} * 100000$	З _{тр} – загальна кількість хворих на активний туберкульоз, тис. осіб.
	Рівень поширення ВІЛ-СНІДу	$K_{снід} = \frac{З_{снід}}{H_n} * 100000$	З _{снід} – загальна кількість хворих на ВІЛ-СНІД, тис. осіб.
	Рівень поширення наркоманії	$K_{нр} = \frac{З_{нр}}{H_n} * 100000$	З _{нр} – загальна кількість хворих на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних та інших психоактивних речовин, тис. випадків.
	Рівень поширення алкоголізму	$K_{ал} = \frac{З_{ал}}{H_n} * 100000$	З _{ал} – загальна кількість захворювань населення на розлади психіки та поведінки внаслідок уживання алкоголю, тис. випадків.
Психологічна безпека	Рівень поширення самогубств	$K_c = \frac{C}{H_n} * 100000$	С – загальна кількість смертей, викликаних навмисними самоушкодженнями, тис. випадків.
Криміногенна безпека			
Криміногенна безпека	Коефіцієнт злочинності	$K_{зл} = \frac{З_{зл}}{H_n} * 100000$	З _л – загальна кількість зареєстрованих злочинів, тис. випадків; H _н – середньорічна чисельність наявного населення зазначеного віку, тис осіб.
	Коефіцієнт смертності від наслідків нападу з метою убивства чи нанесення ушкодження	$K_{cy} = \frac{C_y}{H_n} * 100000$	С _у – загальна кількість смертей від наслідків нападу з метою убивства чи нанесення ушкодження, тис. випадків.

Примітка. Розроблено автором

Наукове видання

**Коленда Наталія Вікторівна
Колосок Андрій Мирославович
Черчик Артур Олегович
Черчик Лариса Миколаївна**

**СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА СОЦІАЛЬНО
ВІДПОВІДАЛЬНИЙ БІЗНЕС В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ**

Монографія

Комп'ютерний набір

Н.В.Коленда

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 28.05.17.
Формат 60x84 /16. Папір офс. Гарнітура Times.
Умовн. друк. арк. 10,75. Обл. вид арк. 10,0. Тираж 300 примірників.

